

અનુક્રમણિકા

૧. નવા વર્ષની પ્રાર્થના	૧	૧૧ ગાયત્રી ઉપાસના દ્વારા મનુષ્ય જીવનની સાર્થકતા	૨૧
૨. ખૂબ રોચક છે 'માળા'નું વિજ્ઞાન	૨	૧૨ મારા હૃદયેશ્વર-ગુરુદેવ ભગવાન	૨૪
૩. સત્ય છુપાયેલું છે પરોક્ષના મહાસાગરમાં	૫	૧૩. અમને છે વિશ્વાસ કે ધરતી વંધ્યા નથી આ દેશની	૨૭
૪. આ યુગનો મહા વ્યાધિ : માનસિક તાણ	૭	૧૪ ગુરુ ગીતા-૬	૩૦
૫ ક્રાંતિકારી કૃષ્ણએ શીખવી, જીવન જીવવાની કલા	૧૦	૧૫ મિથ્યા ધારણાઓનું આવરણ હટે, તો યોગ સંધાય	૩૨
૬ એકવીસમી સદીના માનવનો આહાર	૧૧	૧૬ પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી	૩૪
૭. મનુષ્યનું વિચારબળ	૧૩	૧૭ ચેતનાની શિખર યાત્રા	૩૯
૮. આસક્તિ અસંખ્ય વખત મારે છે	૧૫	૧૮ યુગ ગીતા	૪૨
૯. પ્રાર્થના : એક અમોઘ ઔષધિ	૧૭	૧૯. અપનો સે અપની બાત	૪૫
૧૦ બાળકોમાં સેવા ભાવનો વિકાસ કરો	૧૯	૨૦ યુગ નિર્માણ સમાચાર	૪૮

દ્વિ માસિક અખંડ જ્યોતિ અંગ્રેજી નું મથુરાથી પ્રકાશન પ્રારંભ

અંગ્રેજી “અખંડ જ્યોતિ” કેન્દ્રથી પ્રકાશિત થાય, એ માંગ ઘણાં દિવસોથી હતી. પાછલા અંકમાં ભૂલથી બીજું સ્થાન છપાઈ ગયું હતું. ત્યાંથી અનિયમિત પ્રકાશન થઈ રહ્યું હતું તથા તે હવે ત્યાંથી બંધ થઈ ગયું છે. તે હવે શાંતિકુંજ હરિદ્વારથી સંપાદિત કરી અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન મથુરાથી દ્વિમાસિક પત્રિકા (ફેબ્રુઆરી, એપ્રિલ, જૂન, ઓગષ્ટ, ઓક્ટોબર, ડિસેમ્બર) ના છ અંકોના રૂપમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. પ્રથમ અંક ફેબ્રુઆરીના વસંત પર્વએ વિમોચન સાથે આરંભ થઈ રહ્યો છે.

એનું લવાજમ રૂ. ૬૦- વાર્ષિક (વિદેશમાં BY AIR MAIL ૬૦૦ રૂપિયા વાર્ષિક) રાખ્યું છે. સંપાદન માટે હરિદ્વાર તથા ગ્રાહક બનવા માટે અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન, ધીયા મંડી, મથુરા - ૨૮૧૦૦૩ (ઉ.પ્ર.) પત્રાચાર કરવો. ફોન નં 0565-2403940

પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ નાં આત્મ બોધ (આધ્યાત્મિક જન્મ દિન)
વસંત પર્વની પાવન વેળામાં બધા જ સ્નેહી પાઠકોને અમારી
હાર્દિક શુભ કામનાઓ.

ॐ लूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्

युग शक्ति गायत्री

: संस्थापक / संरक्षक :

वेदभूति, तपोनिष्ठ युगद्रष्टा
पं. श्रीराम शर्मा आचार्य
अने
माता भगवती देवी शर्मा

: संपादक :

डॉ. प्रागुव पंड्या

: सहाय संपादक :

धनश्याम पटेल

: कार्यालय :

गायत्री तपोभूमि,
मथुरा - २८१ ००३

: टेलिफोन :

(०५६५)२५३०३८८, २५३०१२८

वार्षिक लवणम : ५५ रुपिया

आञ्चन लवणम : ७०० रुपिया

विदेशानुं लवणम

वार्षिक १० पाउन्ड / १५ डॉलर रु.

₹००=००

आञ्चन : १०० पाउन्ड / १५० डॉलर

भारतीय मुद्रामां रु. ७०००-००

वर्ष - ३४ अंक - २

प्रकाशन तिथि २५-१-२००३

ईभूआरी - २००३

अंक अंक : रु. ५-००

नवा वर्षनीं प्रार्थना

अमारा सौना परमपूज्य गुरुदेव ! अमारा सौनीं समान अर्लीप्साओना यरम लक्ष्म !! हे सर्व वरदानीना परमदाता !!! नवा वर्षना नवा प्रभातनीं आ प्रथम क्षात्रा आपने समर्पित छे, अमारा भविष्यना स्वामी, अंतयमीं प्रभु ! २००३ना वर्षमां अमारा सौनां ज्ञुवन पवित्र, सुंदर अने शुभ जनावीने साधक करी दी.

आपनीं तपःयतनानीं प्रणर सूर्य, जे नवा वर्षना नीलगागनमां उदय पामीने पीतानीं प्रभातीं धरतीं पर सुंदर प्रभातनीं सृष्टि रथीं रहुी छे ते अमारांमांना प्रत्येकना ज्ञुवनमां उज्ज्वल भविष्यनीं सृष्टि पात्रा रथे. हे परम प्रेममय प्रभु ! आ २००३ना वर्षमां जेओ आपनीं आशा राधे छे, तेओ साथे रस्ते आपनीं पीठ करे. जेओ आपने शोधवामां व्यस्त छे तेओ आ वर्षमां आपने पामे. जेओ कष्ट लीगवीं रहुी छे अने क्षात्राता नधीं के उपाय शा छे, तेओ आ वर्ष अनुभव करे के तेमनीं अंधकारमय यतनाना उपरना कडीर लागमां आपनीं शक्ति धीमेधींमे प्रवेश करी रहुी छे.

हे गुरुदेव ! शांतभावे जलतीं दीपशिखानीं जेम, उल्लाया ल्या विना सौंधा उपर जता सुगंधित यज्ञधूमनीं जेम, जेओ कोई तर्कवितर्क करता नधीं, के कोई ज्ञातनीं यिंता करता नधीं, पूष्टिपिष्टि अमे सदा आप पर निर्भर रहुीं, जेनाथीं अमारा ज्ञुवनमां आपनीं ईच्छा पूष्टि धाय, आपनीं ज्योति प्रगटे, आपनीं शांति चारे जाकु हलाई ज्ञाय अने आपनी अलौकिक प्रेम अमारा सहित आ संपूर्ण जगतने आरुहाहित करी दे.

हे अमारा आराधेव ! आप ज्वारे ईच्छाशो त्वारे अमे आपने मेणवीं शर्केशुं, आपनीं साथे अेक धर्ष शर्केशुं. कोईपिष्टि ज्ञातना भेदभाव विना आपनामां विलीन धर्ष जर्षेशुं जरापिष्टि अधीरता विना आ वर्ष अे शुभ धर्कीनीं प्रतीक्षा करी रहुी छीं. अमे आ क्षात्रा आपनीं कृपाधीं अनुभववीं रहुी छीं के कोई शांत जलधारा समुद्रे तरङ्ग आगण वधीं तेम अजायपिष्टि अमारीं यतना आप तरङ्ग प्रवाहित धर्ष रहुी छे. अमारा विचारी, हुदयगत भावी अने कर्माना सर्वाय स्वामी हे गुरुदेव ! आ नूतन वर्षमां अमारा सौनां अज्ञानने दूर करी, अमारा सौनां अंतःकरुणा प्रकाशित करी, अमारा हुदयने आपना दिव्य प्रेमधीं परिपूरुषी करी. अमे आपना छीं, सदाय आपना जनीं रहुीं अेवीं कृपा करी.

ખૂબ રોચક છે 'માળા'નું વિજ્ઞાન

'માળા' શબ્દથી મંત્રજપથી સહજ સ્ફુરણા થાય છે. ધર્મ કોઈ પણ હોય, દેશ કોઈ પણ હોય, જ્યાં મંત્રજપ કે પ્રભુનું નામસ્મરણ કરવાની પ્રથા છે ત્યાં માળાનું ચલાણ જરૂર મળે છે. અધ્યાત્મ સાધનાઓનો વિશેષજ્ઞ દેશ કહેવાતા ભારતમાં આની વિવિધતા પર વિશેષ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. લિંગપુરાણ (૮૫/૧૦૮/૧૧૧)માં આપેલાં વિવરણ અનુસાર આંગળીઓ પર મંત્રજપથી એક ગણું, તહેવાર પર જપ કરવાથી આઠ ગણું, પુત્રજીવ (ઈગુદી વૃક્ષ જેવું એક વૃક્ષ)ની માળા જપવાથી દસગણું, શંખની માળા જપવાથી સોગણું ફળ મળે છે. આ રીતે પરવાળાની માળાથી જપ કરવાથી હજારગણું, મણિઓની અને રત્નોની માળાથી જપ કરવાથી દસ હજારગણું, મોતીની માળાથી જપ કરવાથી લાખગણું સુફળ મળે છે. પદ્માક્ષની માળાથી કરવામાં આવેલ જપ દસ લાખગણું, સુવાર્ણની માળાથી કરવામાં આવેલ જપ કરોડગણું, કુશઝંથિથી કરવામાં આવેલ જપ અબજગણું અને રુદ્રાક્ષની માળાથી કરવામાં આવેલ જપ અનંતગણું ફળ આપે છે.

તંત્રસાર ગ્રંથ અનુસાર, વૈષ્ણવ મંત્રોના જપ માટે તુલસીની માળાને શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવી છે. ગણેશજીના મંત્ર જપ માટે હાથીદાંતની માળાનું વિધાન છે. ત્રિપુરસુંદરીની મંત્રસાધના માટે રકતચંદન અથવા રુદ્રાક્ષને શ્રેષ્ઠ કહેવામાં આવ્યા છે. કાલિકા પુરાણમાં અલગ અલગ કામનાઓ માટે અલગ અલગ જાતની માળાની વાત કહેવામાં આવી છે. તદનુસાર, કુશઝંથિની માળા સર્વપાપનાશક, પુત્રજીવની માળા પુત્રદાયક, મણિમાળા સર્વાભીષ્ટદાયક તથા પરવાળાની માળા વિપુલ ધન દાયક છે. સનત્કુમાર સંહિતામાં માળાના સૂતરથી પણ ફળની વિશેષતા દર્શાવવામાં આવી છે. તે અનુસાર કપાસના સૂતરથી ગૂંચેલી માળા ધર્મ-અર્થ-કામ-મોક્ષદાયક માનવામાં આવી છે. એમાંય કુંવારી કન્યાના હાથે કંતાથેલા સૂતરનું વિશેષ મહત્ત્વ હોય છે. આ પ્રયોગમાં સૂતરના

રંગોનું પણ મહત્ત્વ છે. ઊજળું સૂતર શાંતિકર્મમાં, લાલ વશીકરણમાં, પીળું તાંત્રિક કામોમાં, કાળું સૂતર મોક્ષ તથા એશ્વર્ય-સિદ્ધિમાં લાભદાયક માનવામાં આવ્યું છે.

શાસ્ત્રકારોના મતાનુસાર માળા ગૂંચતી વખતે નિરંતર ઐકારનો જપ કરવો જરૂરી છે. માળા ગૂંચ્યા પછી સ્વચ્છંદ-માહેશ્વર તંત્રમાં બતાવવામાં આવેલ સદ્યોજાત મંત્ર - ઐ સદ્યોજાતં પ્રપદ્યામિ સદ્યોજાતાય વૈ નમઃ । ભવે ભવે નાતિભવે ભજસ્વ માં ભવોદ્ભવાય નમઃ ॥ દ્વારા પંચગવ્યથી સંસ્કાર કરીને ચદન, અગર અને પુષ્પાદિથી તેની પૂજા કરીને ગાયત્રી મંત્રથી તેને ધૂપ આપવો જોઈએ. અંતે વારાહી તંત્રમાં કહેવાયેલ મંત્ર - ઐ માં માલે મહામાલે સર્વતત્ત્વ સ્વરુપિણી । ચતુર્વર્ગસ્ત્વપિ ન્યસ્તસ્તસ્માયે સિદ્ધિદા ભવ ॥ થી તેમાં પ્રાણ- પ્રતિષ્ઠા કરવી જોઈએ. આ રીતે સંસ્કારિત અને પ્રતિષ્ઠિત માળાથી જપ કરવાથી સાધકને શીઘ્ર સિદ્ધિ મળે છે.

મંત્રશાસ્ત્રના વિશેષજ્ઞોના મતાનુસાર, મંત્ર જપ કરતાં કરતાં માળા પડી જવાની કે માળા તૂટી જવાની બાબત અશુભ માનવામાં આવી છે. આ સ્થિતિમાં 'હીં' માયાબીજથી તેની પૂજા કરવી જોઈએ. જપ સમાપ્તિ પછી પણ ઉપર્યુકત મંત્રથી તથા લાલફૂલથી પૂજા કરીને તેને ગોમુખીમાં મૂકી દેવી જોઈએ. લિંગપુરાણ, ગૌતમીમંત્ર અને તંત્રસાર આદિ ગ્રંથોમાં કામનાભેદથી જુદી જુદી આંગળીઓના પ્રયોગનું વિધાન દર્શાવવામાં આવ્યું છે. લિંગપુરાણ (૮૫/૧૧૪/૧૧૬) અનુસાર મંત્રજપમાં અંગૂઠો મોક્ષદાયક, તર્જની શત્રુનાશક, મધ્યમા આંગળી ધનદાયક તથા અનામિકા શાંતિદાયક માનવામાં આવી છે, જપકર્મમાં ટચલી આંગળીનો પ્રયોગ કોઈ પણ પ્રકારે નિષિદ્ધ છે. એવી રીતે અંગૂઠા વગર કોઈ પણ સત્કર્મ અધૂરું માનવામાં આવ્યું છે. મંત્રસાધકે પોતાની કામના અનુસાર અંગૂઠા સાથે કોઈ અન્ય આંગળીનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. તમામ

શાસ્ત્રકારોએ એક અવાજે માળામાં ૧૦૮ માણકાની વાત કહી છે.

માળાઓમાં વૈજયંતીમાળાની પ્રસિદ્ધિ ખૂબ છે. શાસ્ત્રવાર્ણન અનુસાર ભગવાન વિષ્ણુ તેને ધારણ કરે છે. વૈજયંતી ચ માલામ્ । (શ્રીમદ્ ભાગવત ૧૦-૨૧-૫) તદુપરાંત વનમાળા અને જપમાળાનો પણ ઉલ્લેખ મળે છે. કેટલાક વિશેષજ્ઞોના મતાનુસાર આ ત્રણેય એક જ છે, કેટલાકના મતાનુસાર જુદી છે. સત્ય ગમે તે હોય, પરંતુ એટલું જરૂર છે કે વૈજયંતી માળામાં મોટે ભાગે પાંચ પ્રકારના મણિઓ ગૂંથવામાં આવે છે. આ પાંચ મણિઓ પંચ મહાભૂત કે પંચતત્ત્વોના પ્રતીક છે. દાખલા તરીકે, ઈન્દ્રનીલમણિ યાને કે નીલમ પૃથ્વીતત્ત્વનું પ્રતીક છે. મોતી જલતત્ત્વનું, પદ્મરાગ કે લાલ મણિ અગ્નિતત્ત્વનું, પુષ્પરાગ મણિ વાયુતત્ત્વનું અને વજ્રમણિ કે હીરક આકાશતત્ત્વનું પ્રતીક છે.

અન્ય દેશો અને ધર્મોમાં માળાનું આટલું સૂક્ષ્મ અને ગહન વિવેચન ભલે ન મળતું હોય, પણ માળાના પ્રયોગનું વિધાન જરૂર છે. બૌદ્ધોની માળામાં મોટેભાગે ૧૦૮ માણકા જ હોય છે. કહેવાય છે કે ગૌતમ બુદ્ધના જન્મ વખતે, તેમનું ભાગ્યક્ષણ બતાવવા માટે ૧૦૮ જ્યોતિષીઓને બોલાવવામાં આવ્યા હતા. માળાના ૧૦૮ માણકા તેનું પ્રતીક છે. બર્મામાં બૌદ્ધના પદચિહ્નના પણ ૧૦૮ ભાગ છે. તિબેટમાં બૌદ્ધોનો ધર્મલેખ 'કલચર' પણ ૧૦૮ પંક્તિઓમાં લખાયો છે. ચીનના પેકિંગમાં આવેલું ઉચ્ચવળ શ્વેત મંદિર પણ ૧૦૮ યુપોથી ઘેરાયેલું છે. જાપાનમાં મૃતક શ્વાહમાં ૧૦૮ દીવા પ્રગટાવવામાં આવે છે અને ૧૦૮ મુદ્રાઓનું દાન કરવામાં આવે છે. એમને ત્યાં બધે જ ૧૦૮નું મહત્ત્વ છે. કહેવાય છે કે ગૌતમ બુદ્ધના મહાનિર્વાણ વખતે એમની ચિતાની પણ ૧૦૮ પ્રદક્ષિણા કરવામાં આવી હતી. આથી માળામાં પણ ૧૦૮ માણકા હોય છે.

બૌદ્ધ ધર્મ ભારત સિવાય બર્મા, શ્રીલંકા, ચીન, જાપાન વગેરે દેશોમાં પ્રચલિત છે. દેશોની વિવિધતા અનુસાર તેમની માળાઓમાં થોડોધારો ભેદ જરૂર છે, ભારતીય બૌદ્ધોની માળા મોટે ભાગે હિંદુઓ જેવી હોય છે. માળા પર આ સૌ

બુદ્ધનું નામ કે ' મણિ પત્રે હુમ્'નો જપ કરે છે. તિબેટવાસી બૌદ્ધો માળાને ' થેંગવા' કે ' થેંગનગા ' કહે છે.. લામાઓ માટે એ પહેરવી જરૂરી છે. જાપાની બૌદ્ધોની માળા ૧૧૨ માણકાની હોય છે અને તેમાં ૫૬ માણકે એક એવા બ સુમેરુ હોય છે. જાપાનમાં પહેલાં પીપળાના લાકડામાંથી માળા બનતી હતી, કારણ કે એ બોધિવૃક્ષ છે અને એની જ નીચે મહાત્મા બુદ્ધને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું, પરંતુ હાલમાં જાપાનમાં પીપળાનું લાકડું ન મળવાને કારણે બોર અને ઝુદ્રાક્ષની માળા વધારે બનવા લાગી છે.

જૈનોની જપમાળામાં ૧૧૧ માણકા હોય છે. એમાં ૧૦૮ માણકા પર તેઓ ' ળમો અર્હન્ટાય 'નો જપ કરે છે, બાકીના ત્રણ પર ' સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન ચરિત્રેભ્યો નમઃ 'નો જપ કરે છે. જૈનોમાં બે પ્રકારની માળાઓનો પ્રયોગ થાય છે. એકને એ લોકો ગણિતિયા અને બીજાનો કાંચનીયા માળા કહે છે. શીખ પંથના લોકો પોતાની માળામાં માણકાની જગ્યાએ મુલાયમ રૂનો ઉપયોગ કરે છે, પરંતુ રૂ ટકાઉ નથી હોતું, એટલા માટે તેઓ વિશેષ ઉત્સવો પર લોઢાની માળાનો વ્યવહાર કરતા પણ જોવા મળે છે.

અરબસ્તાન, ઈરાન, તુર્કી વગેરેમાં ઈસ્લામ ધર્મનું પ્રાધાન્ય છે. આપણા ભારત દેશમાં ઈસ્લામ ધર્મ પાળનારની સંખ્યા સારી એવી છે. ઈસ્લામ ધર્મમાં માળાને ' તસબીહ ' કહેવામાં આવે છે. આ તસબીહમાં ૯૯ માણકા હોય છે. આમાંથી મુખ્ય માણકો 'ઈમામ' કહેવાય છે. તેની માળા ત્રણ ભાગમાં વહેંચાયેલી હોય છે. મોટા ભાગે ત્રણેય ભાગના માણકાનાં રૂપ-રંગ અલગ અલગ હોય છે. તેનો આકાર પણ અલગ અલગ હોય છે અને તે જુદા જુદા પદાર્થોના બનેલા હોય છે. ઈસ્લામમાં એક બીજા જાતની માળાનું પણ ચલાવે છે. એમાં ૯૯ને બદલે ૧૦૧ માણકા હોય છે. એમાં ૧૦૧ પયગંબરોનાં નામ જોડાયેલાં માનવામાં આવે છે. ડૉ. ગેશચરે લખ્યું છે કે ક્યાંક ક્યાંક આ માણકા અદ્દાહ સાથે સંબંધ પણ માનવામાં આવે છે. પયગંબરોના નામનો કોઈ પ્રામાણિક આધાર મળતો નથી.

ઈસ્લામમાં માળાનો પ્રચાર ક્યારથી થયો એ વિશે અનેક

કિંવદંતીઓ મળે છે, પરંતુ એચ. થર્સ્ટનનું માનવું છે કે બૌદ્ધો પાસેથી જ એમને માળાનું જ્ઞાન મળ્યું. ઈસ્લામની કેટલીય શાખાઓ છે અને આમાંની પ્રત્યેક શાખા પોતાના માણકા વિશેષ પવિત્ર હોવાનો દાવો કરે છે અને અલગ અલગ પદાર્થોમાંથી માણકા તૈયાર કરીને માળા બનાવે છે. અબ્દુલ વહાબના અનુયાયીઓ વહાબી મુસલમાનો- આંગળીઓ પર જ ગણતરી કરે છે. મોટે ભાગે લાકડાની માળાને પ્રયોગ બધા જ કરે છે. મક્કાની માટીના માણકા ખૂબ પવિત્ર માનવામાં આવે છે. પથ્થર, કાચ અને ઠળિયાના માણકા પણ હોય છે.

પરવાળા અને મોતીની માળાનું ચલાણ ઈસ્લામ ધર્મમાં છે. શિયા મુસલમાન કરબલાની માટીના માણકા બનાવે છે, જ્યાં હુસેનને દફનાવવામાં આવ્યા હતા. અરબસ્તાનના સુન્ની મુસલમાન ભારતીય માળાઓનો પણ પ્રયોગ કરે છે. મુસ્લિમ ધર્મમાં ઊંટનાં હાડકાંના માણકાની માળાનો પણ રિવાજ છે. ક્યારેક ક્યારેક તેઓ આ માણકાઓને હુસેનના મૃત્યુના સંદર્ભમાં લાલ રંગથી રંગે પણ છે. હસન-હુસેનને ઝેર આપીને મારી નાંખવામાં આવ્યા હતા, આથી તેમનો રંગ મર્યા પછી લીલો થઈ ગયો હતો. એટલા માટે ક્યારેક તેઓ આ માણકાને લીલા રંગથી પણ રંગે છે. ફકીરોની માળા ઘણુંખું કાચના માણકાઓની હોય છે.

ધાર્મિક ઈતિહાસના વિશેષજ્ઞ એચ. થર્સ્ટનનો મત છે કે ખ્રિસ્તીઓમાં માળાનો પ્રચાર મુસલમાનોથી થયો, જે કે કેટલાય સંશોધકો આ તથ્યમાં શંકા ઉત્પન્ન કરે છે. જાણકારોના મતાનુસાર ખ્રિસ્તીઓના રોમન કેથોલિક સંપ્રદાયમાં ૧૫૦ માણકાની માળાનું ચલાણ છે. આ માળા ૧૫ મોટા માણકાથી ૧૦ ભાગોમાં વિભાજિત થયેલી હોય છે. રોમન સાધુઓની માળામાં ૧૦૦ માણકા હોય છે. એ ત્રણ મોટા માણકાથી જ ભાગોમાં વિભાજિત થયેલી હોય છે. યહૂદીઓમાં માળાનું કોઈ ખાસ ધાર્મિક મહત્ત્વ નથી. તેઓ માત્ર ક્રીડા કે વિનોદ ખાતર વાર તહેવારે ધારણ કરે છે. એમાં કેટલીક માળાઓ ૩૨ માણકાની અને કેટલીક ૮૮ માણકાની હોય છે. ઈતિહાસકારોનું માનવું છે કે એમણે તે તુર્ક અને યૂનાનવાસીઓ પાસેથી શરૂ કરી.

ઈતિહાસવિદ જોમ્સ પ્રિસ્ટનનું કહેવું છે કે માળાનો ઈતિહાસ ખૂબ ગંભીર હોવા છતાં રોચક છે. અનેક ઐતિહાસિક તથ્ય એ વાતનાં સાક્ષી છે કે માળાનું સંપૂર્ણ વિજ્ઞાન હિમાલય અને ગંગાની ગૌરવપૂર્ણ સંપદાવાળા ઋષિઓના દેશ ભારતમાં વિકસ્યું. અહીંથી સમયાંતરે અન્ય દેશોના રહેવાસીઓએ આંશિક રૂપે તે શરૂ કર્યું. પ્રિસ્ટનના મતાનુસાર, માળાનો વિશ્વવ્યાપી પ્રચાર કેવી રીતે થયો ? એ હજી સંશોધનનો વિષય છે, પરંતુ આ વિજ્ઞાનના વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગોને કાયમ રાખવા એ, ભારતની ધરતી પર જે રહે છે અને વસે છે એનું અનિવાર્ય કર્તવ્ય છે. ❀

ડૉ. વિશ્વેશ્વરૈયા ભારતના જહાડીતા એન્જિનિયર હતા. એક ગામમાંથી પસાર થયા તો ત્યાંના અધ્યાપકોએ શાળાનાં બાળકો સામે કંઈક ભાષણ કરવાનું કહ્યું. થોડી આનાકાની પછી તેઓ સંમત થયા અને એક નાનકડું ભાષણ આવ્યું.

રસ્તામાં તેઓ તૈયારી વગરનાં અસ્તવ્યસ્ત ભાષણ આપવાની ભૂલ બદલ દુઃખી થયા અને બીજા અઠવાડિયે શાળામાં ફરી ભાષણ આપવાની વાત જહાડાવી. અધ્યાપકગણ પત્ર વાંચીને આશ્ચર્યમાં પડી ગયા કે આઠલી વ્યસ્ત વ્યકિત ફરી વણ બોલાવી શા માટે આવી રહી છે ?

આવીને એમણે પોતાનું લખેલું ભાષણ વાંચ્યું અને કહ્યું. " આપ સૌ બાળકો છો એથી શું. મારે મારા ભાષણનું સ્તર નીચું ન ઉતારવું જોઈએ. સારી ચીજ તૈયારી પછી જ બને છે. મારે મારી ભૂલનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા માટે બીજી વખત આવવું પડ્યું. "

માથ છુપાયેલું છે પરોક્ષના મહાભાગરૂમાં

માનવીય મન:સંસ્થાનની સંરચના એવી વિચિત્ર છે કે જ્યારે કોઈ સંકટની ઘડી આવે છે, તો તે પોતાના પ્રિયજનોને સૂક્ષ્મ તરંગો મોકલીને એ જાણાવી દે છે કે કંઈક અભૂતપૂર્વ બનવાનું છે. આ ક્રમમાં સમય કે અંતર સંબંધી કોઈ અવરોધ આડે આવતો નથી અને જ્યાં લક્ષ્ય કરીને તેને મોકલવામાં આવ્યો હતો ત્યાં પહોંચીને તે વ્યક્તિને સૂચના આપે છે કે તેને માટે બધું બરાબર છે, એવી વાત નથી.

૩૫ મેટેગોમેરીએ પોતાના પુસ્તક ‘ ઈન સર્ચ ઓફ ધ ટ્રુથ’માં આવી કેટલીય ઘટનાઓનું સંકલન કર્યું છે. આવી જ એક ઘટનાનો ઉલ્લેખ કરતાં તેઓ લખે છે કે ૧૯૪૩ની એક રાત હતી. બીજું વિશ્વયુદ્ધ ચાલી રહ્યું હતું. પેસેફિક મહાસાગરમાં તેરમી એરફોર્સ બટાલિયનના કમાન્ડર જનરલ નેથાન એફ.ટવીનિંગ દુભાગ્યવશ યુદ્ધ દરમિયાન પોતાના કાફલાથી અલગ પડી ગયા. તેઓ ‘ એસ્પરાઈટ સાંટો’ એરબસ માટે પોતાના ચૌદ સાથીઓ સાથે રવાના થયા હતા, પરંતુ કાફલાના મુખ્ય જહાજ સાથે અચાનક એમનો સંપર્ક તૂટી ગયો. ખૂબ શોધખોળ કરવામાં આવી, પરંતુ તેમનો અને તેમના સાથીઓનો કોઈ પત્તો લાગ્યો નહિ.

જનરલ નેથાનની પત્ની એ વખતે અમેરિકામાં પોતાના ઘરમાં સૂઈ રહી હતી. ઊંઘમાં એને એવું લાગ્યું કે તેનો પતિ તેની પાસે ઊભો છે અને બેચેનીપૂર્વક તેને જગાડી રહ્યો છે. શ્રીમતી નેથાને પોતાના પતિનું મોં અને હાથ સ્પષ્ટ જોયાં. તેણે પતિના હાથ પકડવા ઈચ્છ્યું, પણ ત્યાં તો બધું અદૃશ્ય થઈ ગયું. એમની આંખ ખૂલી ગઈ. સ્વપ્ન તો એમણે પહેલાં પણ જોયાં હતાં, આ સ્વપ્ન એ બધાંથી વિચિત્ર હતું. જાગ્યા પછી પણ તે શ્રીમતી નેથાનને એવી રીતે રોમાંચિત કરી રહ્યું હતું કે તેમનાં રૂવાડાં ઊભાં થઈ જતાં હતાં.

એ પછી એમને ઊંઘ ન આવી. આખી રાત જાગતાં વિતાવી. સવાર થવામાં હતું અને એકાએક ટેલિફોનની રિંગ વાગી. ફોન એમની સહેલીનો હતો. તેનો પતિ પણ દક્ષિણ પેસેફિક સાગર પર સૈનિક ઓફિસર હતો, એટલા માટે શ્રીમતી નેથાનના હૃદયમાં રાતની રોમાંચકારી ઘટનાએ ફરી એક વાર ઉત્તેજના જગાડી. એણે જલદી જલદી પૂછ્યું તો ખબર પડી

કે બધું બરાબર છે, પરંતુ સહેલીએ સાથે સાથે એમ પણ કહ્યું કે કોણ જાણે કેમ આજે એનું મન વારંવાર તેમને (શ્રીમતી નેથાનને) જ યાદ કરી રહ્યું છે. તેણે કહ્યું તે જલદી તેમની પાસે આવી રહી છે. એમ કહીને ફોન કાપી નાખ્યો.

શ્રીમતી નેથાન વિચારી રહ્યાં હતાં કે સખીને કદાચ કોઈ વાત કહેવાની હશે, જે તે ફોન પર ન કહી શકે, તેથી તે અહીં આવી રહી છે. સહેલી તેમના ઘરે આવી, પરંતુ સામાન્ય વાતચીત સિવાય બીજી કોઈ વાત થઈ નહિ. શ્રીમતી નેથાને આ વિશે પૂછ્યું પણ ખરું પણ તેણે એટલું જ કહ્યું કે બે દિવસથી તેમની યાદ આવી રહી હતી એટલે તે આવી છે. એ સિવાય બીજી કોઈ વાત નથી.

બે દિવસ રહીને તેમની સહેલી પાછી ફરી ત્યારે શ્રીમતી નેથાનને સત્તાવાર રીતે માહિતી આપવામાં આવી કે તેનો પતિ પોતાના જહાજ સાથે લાપતા છે. તપાસ કરનાર અધિકારીને નિયુક્ત કરી દીધા છે. આ સમાચારથી તેમનું મન વ્યગ્ર બની ગયું અને તે ચિંતિત રહેવા લાગ્યાં. આ ચિંતાને કારણે રાત્રે બરાબર સૂઈ પણ ન શકતાં, એક અઠવાડિયું વીત્યું ત્યાં સેના તરફથી ફરી સંદેશો આવ્યો, કે જહાજ મળી ગયું છે અને શ્રી નેથાન જલદી તેમને મળવા આવી રહ્યા છે.

મુલાકાત થતાં શ્રીમતી નેથાને પોતાના પતિને તે રાતની ઘટનાની વાત કરી. આ અંગે પતિએ કહ્યું કે ખરેખર એ દિવસની રાત્રિએ તેઓ મુસીબતમાં ફસાઈ ગયા હતા અને તેને (પત્નીને) ખૂબ યાદ કરી રહ્યા હતા. આ વિલક્ષણ સૂચનાનું કારણ શું હોઈ શકે ? આ અંગે પરામનોવૈજ્ઞાનિકોનું કહેવું છે કે વાસ્તવમાં તેનું નિમિત્ત એ ભાવનાત્મક સંબંધ જ છે જેનાથી તેઓ પરસ્પર જોડાયેલા હતા. વ્યાકુળ થઈને પતિએ પત્નીને યાદ કરતાં તેમના માનસિક તરંગોએ અજાણતાં જ પત્નીની પાસે પહોંચીને અસંભવની સૂચના આપી દીધી. આ પારસ્પરિક સંદેશ આદાનપ્રદાનનો એક અદૃશ્ય સ્તરનું સાધન છે, જે સ્વતઃ સંપન્ન થતું રહે છે. એ આશ્ચર્યની વાત છે કે જે ઓફિસરે નેથાનની શોધ કરી તે તેમની પત્નીની સહેલીનો પતિ જ હતો. તેની પત્નીને શ્રીમતી નેથાનને ત્યાં જવાની પ્રેરણા કોણે આપી ? આ એવું રહસ્ય છે, જે મનુષ્યને બતાવે

છે કે જીવનમાં જે કાંઈ પ્રગટ છે એ જ સત્ય નથી, પરંતુ સત્યોનો સાગર અદૃશ્યમાં છુપાયેલો છે અને એ વિચિત્ર સંજોગોની વચ્ચે પ્રકટ થતો રહે છે.

પોતાના ઉક્ત પુસ્તકમાં આ ઘટનાનો ઉલ્લેખ કરતાં રૂથ મેટિગોમેરી લખે છે કે યુદ્ધ વખતે માનસિક હલચલ અચાનક પ્રખર થઈ ઊઠે છે. એ વખતે આવી અતીન્દ્રિય અનુભૂતિ થાય એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. યુદ્ધના મેદાનમાં લડનાર સૈનિક અને તેનાં સગાંસંબંધીઓ વચ્ચે એક પ્રગાઢ અતીન્દ્રિય સંબંધ સ્થપાઈ જાય છે, તે જ આ અતિમાનસિક અનુભૂતિઓનું કારણ હોય છે.

બીજા વિશ્વયુદ્ધની જ એક અન્ય ઘટનાની ચર્ચા કરતાં તે પોતાના ઉક્ત પુસ્તકમાં લખે છે કે અમેરિકાના વી. એલેક્સિસ જોનસન, જેઓ પહેલાં એકોસ્લોવેકિયા અને થાઈલેન્ડમાં રાજદૂત હતા તેમને જાપાનના રાજદૂત નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. તેઓ મુકડેન નગરમાં રહેતા હતા. યુદ્ધની આશંકાથી બાળકોને સ્વદેશ મોકલી દીધાં હતાં. તેમની પત્ની કેલિફોર્નિયાના લેગુના બીચમાં રહેતી હતી.

આ દરમિયાન શ્રીમતી પેટ્રોસિયા જોનસને જાપાનના સમાચાર જાણવા માટે કેટલીય વાર પોતાનો રેડિયો ઓન કર્યો, પરંતુ રેડિયોએ ત્યાંનું મીટર પકડ્યું જ નહિ. એક દિવસ પડોશની એક સ્ત્રીએ જાણાવ્યું કે તેમનો રેડિયો જાપાની પ્રસારણો ખૂબ સારી રીતે પકડે છે. ત્રણ મહિના સુધી શ્રીમતી જોનસને એ તરફ ધ્યાન જ ન આપ્યું. એક દિવસ અચાનક તેને રેડિયો સાંભળવાની ઈચ્છા થઈ. તે પડોશીના ઘરે ગઈ. રેડિયોની સ્વીચ ઓન કરી કે અવાજ આવ્યો, “અમે રેડિયો સ્ટેશન મુકડેનથી બોલી રહ્યા છીએ. હવે આપ અમેરિકન ઓફિસર કેદી વી. જોનસનને સાંભળશો.”

વિસ્મયવિમૂઢ પેટ્રોસિયા એકાગ્રચિત્તે બેસી ગઈ. બીજી જ ક્ષણે જે અવાજ આવ્યો તે તેના પતિનો હતો. તેઓ બોલી રહ્યા હતા, “ હું વી. એલેક્સિસ જોનસન મુકડેનથી બોલી રહ્યા છું. કેલિફોર્નિયા, અમેરિકાના જે કોઈ નાગરિક આ સાંભળે, તે કૃપા કરી મારો સંદેશ મારી પત્ની પેટ્રોસિયા જોનસન અથવા મારા માતા-પિતા શ્રી અને શ્રીમતી કાર્લ ટી. જોનસન સુધી પહોંચાડે. એમને જાણાવે કે હું અહીં કેદ છું. સ્વસ્થ છું. ખાવાનું સાડું મળે છે અને આશા છે કે કેદીઓની અદલાબદલીમાં જલદી છૂટી જઈશ. મારી પત્ની અને

બાળકોને પ્યાર મોકલું છું.”

બે મહિના પછી જોનસન કેદીઓના આદાનપ્રદાનમાં છૂટીને આવી ગયા. પેટ્રોસિયા પતિને મળવા ગઈ તો ત્યાં તેને થોડા સમય માટે જ પતિને મળવા દીધી, કારણ કે થોડા સમય પછી તરત જોનસને જહાજ પર જવાનું હતું. પેટ્રોસિયાએ થોડી વારમાં જ ઘરે પાછાં ફરવું પડ્યું. એમની સહેલીઓ એમને ફરવા લઈ ગઈ. હજી તેઓ થિયેટરમાં બેઠાં જ હતાં કે અચાનક પેટ્રોસિયા ઊઠીને બહાર આવી અને ઘરે ફોન જોડ્યો. સામા છોડેથી શ્રી જોનસન બોલ્યા, હું ઘરે જ છું. મારે જહાજમાં ન જવું પડ્યું. પેટ્રોસિયા થિયેટર છોડીને ઘરે આવતી રહી.

ત્રણ મહિના સુધી ક્યારેય રેડિયો સાંભળવાની જરૂરિયાત ન અનુભવવી અને જ્યારે પતિ સંદેશ આપવાનો હોય ત્યારે જ રેડિયો સાંભળવાની અંતઃકરણની તીવ્ર ઈચ્છાનું રહસ્ય શું હોઈ શકે ? એવી કઈ શક્તિ હતી જેણે પેટ્રોસિયાને સિનેમાના સમયે જ ફોન કરવાની પ્રેરણા આપી ? જ્યારે આ બાબતો પર વિચાર કરીએ છીએ તો લાગે છે કે કોઈ એવી અદૃશ્ય શક્તિ અવશ્ય છે, જેણે માનવમાત્રને એક ભાવનાત્મક સંબંધે બાંધી રાખ્યો છે. આપણે જ્યાં સુધી તેને જાણીશું નહિ, ત્યાં સુધી આપણી જન્મ-મરાણની અનંત યાત્રા ચાલતી જ રહેશે. માનવજન્મની સાર્થકતા એ અવિજ્ઞાન રહસ્યોને સુવિજ્ઞાન બનાવવામાં અને એ મૂળને જાણવામાં છે જે આ રહસ્યોના મૂળમાં છે અને સમગ્ર દૃશ્ય-અદૃશ્ય જગતનો પ્રાણ છે.

મનઃ સંસ્થાન, દૃષ્ય કે અંતઃકરણ આ આસ્થાનું કેન્દ્ર છે. ભાવસંવેદનાઓ અહીંથી જ ઉદ્ભવે છે, ઊમટે છે અને પોતાનાં સ્વજનો સુધી પ્રસારિત થતી રહે છે. અવિકસિત સ્થિતિમાં જ્યારે તે આવી કરામતો કરી શકે છે તો વિકસિત દશામાં તે કેટલી દિવ્ય થતી હશે અને કેટલાં આશ્ચર્યજનક કાર્યો કરતી હશે તેની કલ્પના કરી શકાય છે. શુદ્ધ અંતઃકરણ ભગવદ્દેવતાનું નિવાસસ્થાન છે. આ ભાવસંસ્થાનને આપણે જેમ જેમ નિર્મળ કરતા જઈશું, તેમ તેમ આપણું દિવ્ય રૂપાંતરણ થતું રહેશે અને આપણે અધ્યાત્મને જીવનનું એક અંગ બનાવીશું તો આપણા માટે આ પ્રકારની ઘટનાઓ એકદમ સાધારણ બનતી જશે. અધ્યાત્મ પોતાની અંદર ખૂબ જ વિલક્ષણ અને અવિજ્ઞાન રહસ્યોનો ભંડાર સમાવી બેઠું છે. આપણે એને શોધવાનું સાહસ તો ભેગું કરીએ ! ❀

આ યુગનો મહાવ્યાધિ : માનસિક તાણ

તાણ આજના જીવનનું અભિન્ન અંગ બની ગઈ છે. બાળકવૃદ્ધ, અમીરગરીબ, પુરુષ-સ્ત્રી, બુદ્ધિજીવી-શ્રમજીવી સૌ એનાથી ગ્રસાયેલા છે. આથી આજના યુગને તાણયુગ કહીએ તો તેમાં અતિશયોક્તિ નથી. તાણસિદ્ધાંતના જનક મહાન મનોવૈજ્ઞાનિક હોન સાલાઈના મતાનુસાર માનસિક તાણ અનુભવતી ન હોય એવી વ્યક્તિની કલ્પના કરવી પાણ આજે અશક્ય છે. તાણ એક મહાવ્યાધિરૂપે માનવજાતિને પીડે છે.

તાણ માણસ માટે હાનિકારક જ હોય એમ વાત પાણ નથી. એ મનુષ્યના વિકાસ અને પ્રગતિમાં ઉપકારક તત્ત્વ રહી છે. આપત્કાળની પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવામાં તાણ જ મન અને શરીરને તૈયાર કરે છે ‘ઓવર કમિંગ ટેન્શન’ના લેખક ડૉ. કેનેશ હેમ્બલીના મતાનુસાર પ્રાગૈતિહાસિક કાળનો આદિમાનવ આ તાણ દ્વારા જ જંગલી પશુઓના હુમલાથી બચવામાં સમર્થ બનતો હતો. તાણની સ્થિતિમાં શરીરની એડ્રિનલ ગ્રંથિમાંથી એડ્રિનેલિન નામના હોર્મોનનો સ્રાવ થાય છે, જે શરીરની પ્રતિકારક ક્ષમતા વધારે છે અને શરીરને બાહ્ય દબાણ સહન કરવામાં સક્ષમ બનાવે છે. જે તાણ ન હોત તો કદાચ આજનો માનવ પ્રાગૈતિહાસિક આદિમાનવની સ્થિતિમાં જ હોત.

પ્રકૃતિએ મનુષ્યશરીરમાં તાણભરી સ્થિતિમાંથી મુક્ત થવાની વ્યવસ્થા કરી છે, પરંતુ વારંવાર લાંબા સમય સુધી તાણપૂર્ણ સ્થિતિ બની રહેવાને કારણે આ વ્યવસ્થા અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય છે, કારણ કે આ વ્યવસ્થામાં હોર્મોનનો સ્રાવ અનાવશ્યક અને અત્યધિક પ્રમાણમાં થાય છે. જે શરીરના જુદા જુદા અંગ-અવયવો પર ખરાબ પ્રભાવ પાડે છે. માંસપેશીઓમાં ખેંચ, પેટમાં દુઃખાવો, ખભામાં અને પગમાં દુઃખાવો, ઝાડા, શ્વાસ લેવામાં તકલીફ, પેશાબ અને હૃદયના ધબકારાની અનિયમિતતા, થાક, માથાનો દુઃખાવો વગેરે શારીરિક લક્ષણ જેવા મળે છે. વધુ ગંભીર થતાં એનાં દુષ્ટપરિણામ પેપ્ટિક અલ્સર, હૃદયરોગ, હાઈ બ્લડપ્રેશર, સંધિવા, અનિદ્રા, કોલાઈટિસ, કબજિયાત, સ્નાયુઓની

દુર્બળતા, એલર્જી, ચીડિયાપણું, એકાગ્રતામાં ઊણપ જેવા રોગરૂપે પ્રકટ થાય છે. વધુ પડતી તાણ શરીર અને મનને તોડી-મરોડી નાખે છે અને જલદી વૃદ્ધત્વ તરફ લઈ જાય છે. આ સમયે મૃત્યુનું કારણ પાણ બની શકે છે. હવે તો મધુપ્રમેહ, કેન્સર, એડ્સ જેવા ગંભીર રોગોનું કારણ પાણ તાણને જ માનવામાં આવી રહ્યું છે.

તાણ વ્યક્તિની તંદુરસ્તીની સાથેસાથે તેની કાર્યક્ષમતાને પાયમાલ કરી નાંખે છે. એક અધ્યયન અનુસાર તાણરહિત સ્થિતિમાં એક વ્યક્તિ થાક્યા વિના ૧૮ કલાક કામ કરી શકે છે, પરંતુ જે તોણે તાણગ્રસ્ત સ્થિતિમાં કામ કરવું પડે તો તે ૮ કલાકમાં જ થાકી જાય. તાણ વધવાને કારણે માનસિક રોગથી પીડાતી વ્યક્તિઓની સંખ્યામાં પાણ જાણે ભરતી આવી ગઈ છે. વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થાના અહેવાલ અનુસાર બે તૃતીયાંશ મનુષ્ય જાતિ કોઈ ને કોઈ તાણગ્રનિત માનસિક રોગથી પીડાય છે. પશ્ચિમના વિકસિત દેશોમાં સ્થિતિ વધુ ગંભીર છે.

હલેવાતા પ્રગતિશીલ યુગની દેન તાણરૂપી મહાવ્યાધિ પહેલાં ક્યારેય આટલા વ્યાપક અને ગંભીર રૂપે રહ્યો ન હતો. કેલિફોર્નિયા યુનિવર્સિટીના પ્રોફેસર અને પ્રખર મનોવૈજ્ઞાનિક જૈમ્સ સી. કોલમેનના મતાનુસાર, “ સત્તરમી સદી પુનર્જગરણ અને અઢારમી સદી બૌદ્ધિક કાળની રહી. ઓગણીસમી સદી પ્રગતિકાળની રહી અને વીસમી સદીને ચિંતાઓનો કાળ (તાણયુગ) કહી શકાય.”

ભોગવાદી મૂલ્યો પર આધારિત આજની ભૌતિકવાદી સભ્યતા વધતી તાણનું મુખ્ય કારણ છે. એના જ કારણે અસંયમિત આચરણ જીવનનું અવિચ્છિન્ન અંગ બની ગયું છે. પ્રગતિની આંધળી દોડમાં મનુષ્ય માનવીય મર્યાદા, નૈતિક અને આધ્યાત્મિક મૂલ્યોને તિલાંજલિ આપી ચૂક્યો છે. એકબીજાને હલકા દેખાડવાની પ્રતિસ્પર્ધા, વિલાસી જીવન, અમર્યાદિત આચરણ, ઉદ્દંડ વ્યવહાર અને વિકૃત ચિંતન દિનચર્યાનાં અંગ બની ગયાં છે. પરિણામે વધતી અસુરક્ષિતતા, હિંસા, ઈર્ષ્યા - દ્વેષ, ભય, ચિંતા, નિરાશા, ખિન્નતા જેવા માનસિક વિકાર મનુષ્યજીવનમાં આતંક મચાવી રહ્યા છે.

‘ ધી સ્ટ્રેસ સોલ્યુશન’ના લેખક લાઈલે એચ. મિલર અને અલ્મા ડેલ સ્મિથના મતાનુસાર તાણ એક જટિલ, બહુ પરિણામી અને વ્યક્તિગત સમસ્યા છે, જે વ્યક્તિના સ્વાસ્થ્ય, કાર્યક્ષમતા અને ધનને બરબાદ કરી નાખે છે. તાણ રૂપે પડનારું દબાણ બાહ્ય પરિસ્થિતિઓ પર આંતરિક મનઃસ્થિતિને કારણે હોઈ શકે છે. તાણના વ્યક્તિગત, કૌટુંબિક, સામાજિક, આર્થિક, વ્યવસાયિક, વાતાવરણજન્ય એમ અનેક કારણ હોઈ શકે છે. ભારતીય દર્શનમાં ‘તાણ’ને ક્લીસ ધાતુથી ઓળખવામાં આવે છે. ક્લીસનો અર્થ ધાય છે કલેશ અને ઋષિ-મનીષી અનુસાર એ અવિદ્યામાંથી જન્મ લે છે.

તાણના ધાતક પ્રભાવોને કારણે એનો ઉપચાર આવશ્યક છે. એનો પૂર્ણ ઉપચાર તો શક્ય નથી, પરંતુ જીવનશૈલી, કાર્યપ્રણાલી, અને ચિંતનપદ્ધતિમાં જરૂરી સુધારો અને પરિવર્તન કરીને તેને હળવી ચોકસ બનાવી શકાય છે. આમ તો તાણથી પૂર્ણ શાંતિ શક્ય પણ નથી અને જરૂરી પણ નથી. લાઈલે અને અલ્માના મતાનુસાર એ સાચું છે કે તાણ સ્વાસ્થ્યને બરબાદ કરી નાખે છે, પરંતુ એ આવશ્યક પણ છે. શિશુનો જન્મ, નવા અભિયાનમાં સફળતા, નવા શહેરમાં બદલી વગેરે પડકારરૂપ અને રોમાંચક કાર્ય તથા ઘટનાઓ એવાં છે, જે દુર્ઘટના કે વિધ્વંસની સ્થિતિ જેટલી જ તાણ ઉત્પન્ન કરે છે. એના વિના તો જીવન નીરસ જ થઈ જાય.

તાણથી રાહત મેળવવા માટે આજે જાતજાતની દવાઓની શોધ કરવામાં આવી છે. તાણથી તત્કાલ મુક્તિ મેળવવા માટે લોકો દર્દનિવારક (ટ્રેકિવ -લાઈઝર) દવાઓ તથા શરાબ અને નશીલા પદાર્થો સુધ્યાંનું સેવન કરે છે. આ બધા તાણરૂપી રોગનાં સમાધાન નથી.

તાણનું સ્વરૂપ અને તેના ઉદ્ભવ સ્ત્રોત અનુસાર તેનો ઉપચાર કરવો જોઈએ. જે તાણ પોતાની કાર્યશૈલીમાં દોષને કારણે હોય તો તેમાં જરૂરી ફેરફાર કરીને સુધારો કરી શકાય છે. જે વધુ પડતા કામને કારણે તાણ હોય તો પ્રાથમિકતાના આધારે કામ કરીને તે નિવારી શકાય છે. જે કામ કરતાં કરતાં માનસિક થાક લાગે તો કામને બદલીને શારીરિક શ્રમ કે અન્ય મનોરંજનવાળું કામ કરીને તેને બદલી શકાય છે. એમાં આત્મીય ભાઈબહેનો સાથે ગોષ્ઠિ કે બહાર ટહેલવાનો ક્રમ

પણ બનાવી શકાય. અઠવાડિયાના અંતે એક દિવસ કોઈ નિર્જન સ્થાન પર પ્રકૃતિની ગોદમાં હરીફરીને મનને હલકું અને તરોતાજ બનાવી શકાય છે.

બીજાઓ સાથે આપણી વ્યવહારજન્ય ત્રુટિઓ પણ તાણનું કારણ હોઈ શકે છે. આ સંદર્ભમાં બીજાઓનું યથોચિત સમ્માન કરવું, બીજાના કાર્યમાં બિનજરૂરી દખલગીરી ન કરવી. બોલવું ઓછું અને સાંભળવું વધુ. પોતાનું કામ પ્રામાણિકતાથી અને જવાબદારીથી કરવું. જિદ્દ અને દુરાચલ છોડી દેવાં. સૌ સાથે તાલમેળ બેસાડીને સૌહાર્દપૂર્ણ વાતાવરણ બનાવવું.

લેખન, પેઈન્ટિંગ, ડ્રોઈંગ, નૃત્ય, નાટક, જેવી કલાત્મક અભિવ્યક્તિઓ દ્વારા આપણે તાણને શાનદાર રીતે ઘટાડી શકીએ છીએ. ભાવનાત્મક ઉદ્વેગની ક્ષણોને કાગળ પર ઉતારવાથી તાણ ઓછી થઈ જાય છે. શોધ-અધ્યયનમાં જાણવા મળ્યું છે કે આમ કરવાથી વ્યક્તિમાં ટી સેલ્સ અને કિલર સેલ્સ જેવાં રોગપ્રતિકારક તત્ત્વોમાં નોંધપાત્ર વધારો થઈ જાય છે. દિવસભરની ઊથલપાથલ સુધી બધું વિસ્તૃત કરવાની આ પ્રક્રિયા ડાયરી લેખનનું રૂપ લઈ લે છે, જેનું મહત્ત્વ આત્મનિરીક્ષણ અને વ્યક્તિત્વ નિર્માણના રૂપમાં સ્પષ્ટ છે.

એક નાદાન ઉંદરને એક સસલાં સાથે દોસ્તી હતી. ઉંદર સસલાંને કહેતો ‘ મને પણ તારા જેવો બનાવી દે.’
જયારે ઉંદરે હઠ ન છોડી ત્યારે સસલાંએ તેને ગોળની ચાસણીમાં નવરાલ્યો અને રૂમાં ધાળોવાની સલાહ આપી. ઉંદરના શરીર પર રૂ ચોંટી ગયું. તે સસલાં જેવો દેખાવા લાગ્યો.
એક દિવસ તો ખૂબ વખાણ થયાં. બીજા દિવસે વરસાદ પડ્યો અને રૂ નીકળી ગયું. અસલિયત ખૂલી જતાં સૌ તેને મૂર્ખ કહેવા લાગ્યાં સત્ય ઝાઝા દિવસ સુધી છૂપું રહી શકતું નથી, વાસ્તવિકતા પ્રગટ થઈને જ રહે છે.

Disclaimer / Warning: All literary and artistic material on this website is copyright protected and constitutes an exclusive intellectual property of the owner of the website. Any attempt to infringe upon the owners copyrights or any other form of intellectual property rights over the work would be legally dealt with. Though any of the information (text, image, animation, audio and video) present on the website can be used for propagation with prior written consent.

નૃત્યથી શરીરના વ્યાયામની સાથેસાથે તાણમાં રાહત મળે છે. વૈજ્ઞાનિકોના મતાનુસાર, આનાથી મૂત્રપિંડમાંથી નોર-એપિનેફ્રિન નામનું તત્વ છૂટે છે. કલાત્મક અભિવ્યક્તિ દ્વારા માથાના બન્ને ભાગોની વચ્ચેના સંબંધોમાં દઢતા જોવા મળે છે, જે સમસ્યાનું સમાધાન સરળ બનાવે છે અને મુશ્કેલી સામે ઝઝૂમવાની શક્તિ વધારે છે. વૈજ્ઞાનિકો જાણાવે છે કે સૂર્યાસ્તિ વખતે સંગીત સાંભળવાથી મસ્તિષ્કમાંથી એન્ડોર્ફિન નામનું તત્વ નીકળે છે, જે રોગપ્રતિકારક સંસ્થાનને મજબૂત બનાવે છે.

આજે મનોવિજ્ઞાનમાં ' આર્ટ થેરાપી ' અંતર્ગત કોષ, વિષાદ વગેરેનાં પીડાતી વ્યક્તિને કાગળ, કેનવાસ અને કલમ-બ્રશ પકડાવીને તેનો ગુસ્સો અને વિષાદ કાગળ પર બહાર કઢાવી હળવી અને શાંત બનાવી શકાય છે. ચિકિત્સાવિજ્ઞાનીઓ કલા અભિવ્યક્તિ દ્વારા સ્તન કેન્સરના ઓપરેશન પછી વિશુદ્ધ અને તાણગ્રસ્ત મહિલાઓને રાહત અપાવી રહ્યા છે.

તાણનું સૌથી મોટી ઓષધિ હાસ્ય છે. વિશેષજ્ઞોનું કહેવું છે કે હસતી વખતે મસ્તિષ્કમાંથી એન્ડોર્ફિન નામનું તત્વ ઝરે છે, જે પીડાને ઓછી કરે છે અને પ્રતિરોધક ક્ષમતા વધારે છે. જીવનની પરેશાનીઓ અને અવરોધોથી ઉત્પન્ન થયેલી તાણને હળવી કરવાનો એક ઉપાય એ પાણુ છે કે પોતાના હૃદયની વાત કોઈ વિશ્વસનીય વ્યક્તિ પાસે ખોલવી. તેનાથી મન હલકું થઈ જશે અને સમસ્યાનું સમાધાન થઈ જશે.

આહારસંબંધી અસંયમ અને લાપરવાહી પાણુ તાણનું એક મુખ્ય કારણ છે. વધુ પડતા આહારના કારણે પેટમાં અપચો, કબજિયાત, શરીરમાં આળસ અને મસ્તિષ્કમાં જડતાની ફરિયાદ કાયમની રહે છે. પેટ હલકું રહે તો શરીર અને મન-મગજ હલકાં, સ્ફૂર્તિવાન અને શાંત રહે છે

પોતાના આહારવિહાર, કાર્યપદ્ધતિ અને દિનચર્ચા વ્યવસ્થિત હોવા છતાં પાણુ જીવનની પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિની થપાટો તાણ ઉત્પન્ન કરે છે. તેના માટે આધ્યાત્મિક ઉપચાર ધ્યાન-સાધના વગેરે દ્વારા અંતર્મનને મજબૂત બનાવવું. અધ્યાત્મદર્શનના સમર્થ પાર્થય દ્વારા જીવનના દષ્ટિકોણ અને કાર્યપદ્ધતિમાં ફેરફાર કરી જીવનને વધુ રોમાંચક અને તાણરહિત બનાવી શકાય છે.

એ દિવસોમાં સંપૂર્ણ ક્ષેત્રમાં અનૈતિકતા અને દુષ્પ્રવૃત્તિઓ પુષ્કળ હતી. જ્યાં નજર કરો ત્યાં અનાચારોની ખોલખાલા જોવા મળતી. બાળક વોલ્ટેચર જયારે કામચલાઉ ભલાતર પૂરું કરી રહ્યા, તેમના પિતા તેમને વડીલાતનું ભલાવવા ઈચ્છતા હતા, પરંતુ તેમણે નિશ્ચય કર્યો કે એ જૂઠું ખોલવાના ધંધામાં ન પડીને ચારેબાજુ વ્યાપેલ અનાચારો સામે લડીશ અને બંદૂકથી અનેકગણી શક્તિશાળી કલમનો યોદ્ધો બનીશ તેમણે પોતાના નિશ્ચયને કાર્યમાં પલટાવ્યો. પરિવારનું કહ્યું ન માન્યું.

વોલ્ટેચરે જુદાજુદા વિષયો પર ૧૦૦ થાતિ મહત્વપૂર્ણ લેખ અને ૩૦૦ જેટલા શોધનિબંધો લખ્યા. જનતામાં વિદ્રોહની ભાવના જાગી ઊઠી અને એમના સાહિત્યનું ભરપૂર સ્વાગત થયું, પરંતુ પોતાના નિહિત સ્વાર્થોને કારણે શાસનથી આ સહન ન થયું. જેલ, દેશનિકાલ, આક્રમણ, બરબાદી વગેરેથી તેમને હતાશ કરવાનો પ્રયાતન કરવામાં આવ્યો, પરંતુ તેઓ ઝઝૂક્યા નહિ. તેમને નાસ્તિક જાહેર કરવામાં આવ્યા. તેઓ મર્યા ત્યારે કોઈ પાદરી સંસ્કાર કરાવવા ન આવ્યો. એક નિર્જન જગ્યાએ તેમને દાઠી દેવામાં આવ્યા. શાસને જે સાહિત્યને શોધી શોધીને બાળી નાંખ્યું હતું તે ગુપચુપ છપાતું રહ્યું અને લોકો મનોયોગપૂર્વક એ વાંચતા રહ્યા. છૂપી ચિનગારીએ દાવાનળ બનીને શાસનમાં ક્રાંતિ કરી દીધી.

કબર ખોદીને તેમનાં અસ્થિનું સરખસ કાઢવામાં આવ્યું. જેમાં ત્રણ લાખ લોકો હાજર હતા અસ્થિઓ પર શાનદાર સ્મારક બનાવવામાં આવ્યું.

દાર્શનિક નીતિશેષે એમને " હસતો સિંહ " કહ્યા. વેલે કહ્યું, " તેઓ યુગના સડેલા શરીરની ચિકિત્સા કરવા આવ્યા હતા." વિકટર હ્યુગોએ કહ્યું, " તેઓ અનાચાર સામે આજીવન લડનાર યોદ્ધા હતા, તેમની આત્મનિર્ભરતા, લક્ષ્ય પ્રતિ સમર્પણ ભાવના અને કર્મઠતા અદ્ભુત હતી."

અવતારલીલા સ્તંભ

ક્રાંતિકારી કૃષ્ણએ શીખવી-જીવન જીવવાની કલા

શ્રીકૃષ્ણ રૂપે અવતાર લઈને ભગવાને એ યુગમાં કેલાયેલી અનીતિ અને મૂઢતાને પરાજિત કરી. અનીતિ વરતનાર તૃણાસુર, અઘાસુર, વત્સાસુર, પૂતના, કાળીનાગ વગેરે ધૂર્તો સાથે તો એમણે બાળપણમાં જ ટક્કર લીધી. થોડા મોટા થતાં અન્યાયી કંસ સાથે લડ્યા અને કુરાળ્ય મિટાવીને સુરાળ્યની સ્થાપના કરી. ભોળી પ્રજાએ પોતાનાં તમામ દૂધ, ઘી ધનિકો અને સરદારોને આપી દેવાં પડતાં હતાં. ગોપીઓ એમની સામે ઝૂકે નહિ અને પોતાનું આવશ્યક ભોજન પોતે જ રાખે એ માટે એમણે સત્યાગ્રહ પણ કર્યો. એમનો રસ્તો રોક્યો અને સત્તાધારીઓથી ન ડરવાનું સાહસ જગાવ્યું.

મોટા થયા તો શાંતિથી સમજાવવાથી અન્યાય દૂર ન થતો જોઈને એમણે મહાભારતની યોજના બનાવી, ઓછાં સાધનોથી સંપત્તિ એવા પાંચ પાંડવોને સત્તાધારી સો કૌરવો સામે ન્યાયની માગ લઈને મક્કમ રહેવા માટે ઊભા કર્યા. અઢાર અક્ષૌહિણી સેના અને અગણિત સુભટો મરી ગયા, પણ તેથી શું ? ન્યાયની રક્ષા માટે તો ગમે તે કિંમત ચૂકવવી પડે તે ઓછી છે.

એ દિવસોમાં ભારત નાના નાના ટુકડાઓમાં વહેંચાયેલું હતું. નાના નાના સામંતોએ પોતાની અલગ અલગ સત્તા જમાવવા માટે દેશને નાના નાના ટુકડાઓમાં વહેંચી નાખ્યો હતો. એકતાની શક્તિથી પરિચિત હોવા છતાં પણ તેઓ પોતાના સંકુચિત સ્વાર્થો માટે અલગતાવાદને જ આશ્રય આપતા હતા. આ અલગતાવાદીઓના વિનાશની યોજના બનાવીને ભગવાને મહાભારત યુદ્ધ કરાવ્યું અને ખંડ-ભારતને એક પરિપૂર્ણ રાજ્ય મહાભારત બનાવી દીધું. એના માટે યુદ્ધ રૂપે ભારે કિંમત ચૂકવવી પડી, પણ કિંમત ચૂકવ્યા વિના કીમતી ચીજ મળે પણ ક્યાંથી ? ધર્મની વૃદ્ધિ કરવા માટે જીવિત રહેનાર બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ સુદામાને તેમણે વિપુલ સાધનો આપ્યાં, જેથી તે સંસારનું અધિક ભલું કરવામાં સફળ બની શકે. ગોપબાળોની મદદથી ગોવર્ધન જેવો મહાન પર્વત આંગળી પર ઉઠાવી લીધો. ગાય એ જ મનુષ્યની સારી સંપત્તિ છે. એનું સંવર્ધન એટલું મહત્વપૂર્ણ સમજવામાં આવ્યું કે આ કામ ભગવાને પોતે કર્યું. ગાયો ચરાવી, ગોવાળ બન્યા

અને ગોસંવર્ધન-ગોવર્ધન જેવા મહાન અને કઠિન પર્વતને આંગળી પર ઉપાડવા જેટલું સરળ બનાવીને કરી બતાવ્યું.

ઈન્દ્ર સામે પણ તેમણે ટક્કર લીધી અને વ્રજભૂમિને જલપ્રલયથી બચાવી લીધી. ગાયનાં વાછરડાં ચોરનાર બ્રહ્માને પણ પરાજિત થવા વિવશ બનાવ્યા. અન્યાયી જરાસંધનું અભિમાન ચૂરચૂર કર્યું. કેદી માતા-પિતાની ગોદમાં બંદીગૃહમાં જન્મનાર, બીજાના ઘરે ઉછરનાર, ગોય-પરિવારમાં જન્મનાર બાળક પણ પોતાના આત્મબળ અને પુરુષાર્થથી કંઈનું કંઈ કરી શકે છે. ભગવાન કૃષ્ણએ પોતાનું ઉદાહરણ રજૂ કરીને, જેઓ ઓછી અને સાધનહીન પરિસ્થિતિમાં જન્મવા કે ઉછરવાના કારણે ઊંચા ઊઠવાની આશા છોડી બેઠા છે એવા લોકોનું મનોબળ વધાર્યું છે. અર્જુનના સારથિ બનીને એમણે બતાવ્યું કે સંસારમાં કોઈ કામ નાનું કે તુચ્છ નથી અને લોક કલ્યાણ માટે ધર્મના રક્ષણ માટે નાનાં દેખાતાં કાર્યો પણ આનંદપૂર્વક કરવાં જોઈએ. ધર્મરાજ્ય સ્થાપિત કરવા માટે ભગવાન કૃષ્ણએ પોતાનું આખું જીવન એમાં લગાવ્યું. ધર્મ જ આ સંસારનો સાર છે. મનુષ્ય જાતિની પ્રગતિ અને આ નિખિલ વિશ્વની શાંતિ એના પર જ આધારિત છે, કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં હસતા રહેવું એ જ કૃષ્ણનું જીવનદર્શન છે.

ભગવાન કૃષ્ણના જીવનનો આરંભ જ એક બાજુ સંઘર્ષ અને બીજી બાજુ લોક કલાઓની પ્રતિષ્ઠાથી થાય છે. પ્રજ્ઞાવતારની કથા પણ બરાબર આવી જ છે. જે કલાઓ રાજાઓના ભોગવિલાસ માટે સમર્પિત હતી, તેને ભગવાન કૃષ્ણએ ભક્તિ અને કલ્યાણ તરફ વાળી. પૂજ્ય ગુરુદેવે ગાયન, અભિનય, સંગીત તમામને લોકમંગલની દિશા આપી. કૃષ્ણએ ગીતા દ્વારા કર્મયોગનું શિક્ષણ આપ્યું, તો પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે આજની પરિસ્થિતિઓને અનુરૂપ સરળતમ કર્મયોગ શીખવાડ્યો, સ્વયં ગૃહસ્થને તપોવન બનાવ્યું અને સૌને એ પાઠ ભણાવ્યા. એમણે જે મહાભારત કર્યું, યુગનિર્માણ એ જ મહાભારતનું અંતિમ અને પૂર્ણ પર્વ છે, જેમાં અભિમન્યુ જેવો બાળક પણ મહારથીનું કાર્ય કરી રહ્યો છે, તો અર્જુન અને ભીમ જેવા સમર્થ પણ તમામ પ્રતિભાઓ રાષ્ટ્રને સમર્થ બનાવવામાં લાગેલી છે. □

એકવીસમી સદીના માનવનો આહાર

દિવ્ય ઊર્જા વડે આ સૃષ્ટિ ઓતપ્રોત છે. તેના બધા જ ક્રિયા-વ્યાપાર આ ઊર્જાનું જ પરિણામ છે. ઊર્જાના રૂપાંતરણના કારણે જ સૃષ્ટિના અનેક અથવા તો અસંખ્ય ઘટકોનું નિર્માણ, વિકાસ તથા વિનાશ થતાં રહે છે. આ વૈદિક સત્યનો મહાન ખ્યાતિપ્રાપ્ત વૈજ્ઞાનિક આલ્બર્ટ આઈન્સ્ટાઈને પણ સ્વીકાર કર્યો છે. આ ઊર્જાની માત્રા જોનામાં જોટલી હોય છે, તે તેટલો જ પ્રખર તેમજ તેજસ્વી હોય છે, પરંતુ પ્રખરતા તેમજ તેજસ્વિતા માટે પાત્રતાની જરૂરિયાત પણ હોય છે, ગ્રહણશક્તિ પણ જરૂરી હોય છે અને આ ઊર્જાને ગ્રહણ કરવાના ઉપાયો પણ અલગ અલગ હોય છે.

સામાન્ય રીતે મનુષ્ય તેમજ જીવજંતુ આહારના માધ્યમ દ્વારા આ ઊર્જાને ગ્રહણ કરે છે. આ ખાદ્ય ભોજનને લાયક પદાર્થોમાં મૂળ રૂપે તો બ્રહ્માંડમાં પરિવ્યાપ્ત રહેલી ઊર્જા જ હોય છે. ખાદ્ય પદાર્થો પૃથ્વી દ્વારા આ ઊર્જાને અવશોષિત કરે છે અને પૃથ્વી સૂર્ય પાસેથી ગ્રહણ કરે છે. સમસ્ત ગ્રહ-નક્ષત્ર બ્રહ્માંડમાં વ્યાપેલી ઊર્જામાંથી જ પોતાને જરૂર પૂરતી ઊર્જા પ્રાપ્ત કરે છે અને પુષ્ટ તથા પ્રખર બને છે. ઋષિ કહે છે કે ઈશ્વરના આ બ્રહ્માંડમાં કયાંય ઊર્જાની ખોટ નથી. સર્વત્ર વિપુલ માત્રામાં ઊર્જાનું સંચરણ થઈ રહ્યું છે. આવશ્યકતા તો માત્ર તેને પોતાની અંદર સમાવી લેવાની ક્ષમતા અથવા તો પાત્રતાની છે.

પંચતત્ત્વને પોતાના વાતાવરણમાં ધારણ કરનારી આ પૃથ્વીને રત્નગર્ભા અથવા તો ક્ષણદ્રુપ માનવામાં આવે છે, પરંતુ વર્તમાન વિજ્ઞાન તેમજ ટેકનોલોજીના આ યુગમાં એની સ્થિતિ ઘણી જ વિચારવા યોગ્ય થઈ ગઈ છે. એબીહોડનના જાણાવ્યા પ્રમાણે આજની પૃથ્વીની પરિસ્થિતિ ઘણી જ સંકટપૂર્ણ છે અને એનું મુખ્ય કારણ છે એમાં રહેલાં ઘણાં જ તત્ત્વોનું પ્રદૂષિત થઈ જવું. કાર્બ સેગન જાણાવે છે તેમ જળમાં ઝેર ભળી ગયું છે, જમીન વેરાન થઈ રહી છે અને વાયુ ઝેરયુક્ત થઈ રહ્યો છે.

હોડનના જાણાવ્યા પ્રમાણે આપણી પૃથ્વી બીમાર અને વ્યાધિગ્રસ્ત થઈ ગઈ છે. આના નિદાન માટે આ ઉત્તરીય ધ્રુવના માધ્યમથી આવતી બ્રહ્માંડીય ઊર્જા દ્વારા સૌ પ્રથમ

પોતાની જાતને ઠીક કરે છે, સ્વયંનો કાયાકલ્પ કરે છે, હોડન પોતાના આત્મવિશ્વાસના આધારે કહે છે કે આવી દુઃખી અવસ્થા લાંબા સમય સુધી રહેવાની નથી. તેમની ભવિષ્યદષ્ટિ કહે છે કે આગામી દિવસોમાં પરિસ્થિતિઓ બદલાશે અને પાર્થિવ ચેતનાનો વિકાસ થશે. આનાં કારણે ધરતી ફરીથી ફળદ્રુપ થશે. આના ગર્ભમાંથી ઉત્પન્ન થનારા અનાજમાં પોષક તત્ત્વોની માત્રામાં વૃદ્ધિ થશે. ભોજ્ય પદાર્થ વિટામિન, લવાણ તેમજ કાર્બોહાઈડ્રેટથી સભર હશે. તેનામાં ભરપૂર ઊર્જા હશે, જોનાં કારણે માનવજીવન પણ સ્વસ્થ હશે. હોડન કહે છે કે એકવીસમી સદીમાં ધરતીમાં એક નવા જ પ્રકારની ઊર્જા પ્રવાહિત થશે, જે જડ-જમીન, જીવ-વનસ્પતિ તથા મનુષ્યને પણ પ્રભાવિત કરશે. આનાં કારણે ભોજન યોગ્ય પદાર્થો પણ પોષણયુક્ત થશે અને માનવજીવન પણ સ્વસ્થ તેમજ સંપન્ન થશે.

આ નૂતન તેમજ દિવ્ય ઊર્જાનો બોધ સર્વપ્રથમ વિભિન્ન પ્રકારના ખાદ્ય પદાર્થોના માધ્યમથી મેળવી શકાશે. આ પદાર્થો દ્વારા શરીરને નવી સ્ફૂર્તિ તેમજ શક્તિ મળશે. આના કારણે કેવળ શારીરિક સ્વાસ્થ્ય તેમજ માનસિક સ્થિતિમાં બદલાવ નહિ આવે, પરંતુ મનુષ્યની પ્રકૃતિમાં પણ પરિવર્તન દેખાવા લાગશે. આમાં પ્રકૃતિના નવા અનેક આયામ પ્રગટ થશે તથા ચેતનામાં પણ વૃદ્ધિ થશે.

આ નવીન ઊર્જાનો સૌ પ્રથમ અનુભવ શાકભાજી દ્વારા થશે. ફળદ્રુપ જમીન દ્વારા મેળવેલી કેટલાંક લીલાં શાકભાજીમાંથી તો એવી પોષણ શક્તિ મળશે, જે અત્યાર સુધીના અનુભવોથી અલગ જ હશે. આ પોષક તત્ત્વો મનુષ્ય ઉપર ઘણા પ્રકારના પ્રભાવ પાડશે. સૌથી પહેલો પ્રભાવ એ હશે કે મન સ્વસ્થ, શાંત અને સ્થિર હશે. બીજા પ્રભાવમાં શરીર અધિક સક્રિય તેમજ જીવંત હશે. હિમાલયમાં કંઈક આવાં જ કંદ તેમજ શાકભાજીઓ હોવાનો સંકેત મળે છે, જેને ખાધા પછી અનેક પ્રકારની દિવ્ય અનુભૂતિઓ થાય છે. શરીર તેમજ મન સ્વસ્થ-પ્રસન્ન રહે છે. સંભવ છે કે હોડનની ભાવિ પરિકલ્પના આ સત્યને સાર્થક કરી બતાવે.

આ વિશુદ્ધ આહાર દ્વારા ચેતના પરિષ્કૃત થશે. આના લીધે

જ્યાં એક બાબુ બાહ્ય વ્યક્તિત્વમાં નિખાર આવશે તો બીજી બાબુ આંતરિક દ્વાર ખૂલશે. પરિષ્કૃત ચેતનાની આ અવસ્થાઓમાં સ્વપ્ન સાર્થક થતાં લાગશે. વિધેયાત્મક મનોવૃત્તિઓ વધવાના કારણે નકારાત્મક વિચારો ઘટશે, તાણ, ઉદાસીનતા, વગેરે ઓછાં થશે. પ્રસન્નતા, હળવાશ તેમજ તાજગીનો અનુભવ કરી શકાશે.

એબી હેડનના જાણાવ્યા પ્રમાણે આ નવીન દિવ્ય ઊર્જાનો ધરતીમાં પ્રવેશ એકવીસમી સદીના આગમનની સાથે જ થયો છે. આનો સંકેત વીસમી સદીની વિદાય વેળા એ જ થવા લાગ્યો હતો. કે એકવીસમી સદી કશુંક વિશેષ લઈને આવશે. તેઓ કહે છે કે આ કોઈ માત્ર કપોળકલ્પના નથી, પરંતુ ઉચિત તથા હકીકત છે. એકવીસમી સદીમાં સર્વ પ્રથમ દશ્યજગતમાં કેટલીય અનોખી ઘટનાઓની સાથે સાથે આહારનો આ ઊર્જા સ્ત્રોત અનુપમ તેમજ અદ્ભુત હશે. આ ખાદ્ય પદાર્થ ઊર્જા તેમજ પોષક તત્વોથી ભરપૂર હોવાના કારણે ઓછી માત્રામાં ભરપેટ જમ્યા જેવું લાગશે. ત્યારે વધારે ખાવાની આવશ્યકતા નહીં પડે.

આયુર્વેદની માન્યતાને સાચી કહેતાં હેડન કહે છે કે આના લીધે વ્યક્તિ સંયમી બની શકે છે. કોઈ વ્યક્તિ જે પૂરતા પ્રમાણમાં સલાહ ખાતી હોય તો તેને ત્યારે બે કે ત્રણ કોળિયામાં પર્યાપ્ત પોષણ મળી જશે. એટલે કે તેને વધારે ખાવાની જરૂર પડશે નહીં. બે-ત્રણ ગ્લાસ દૂધની જગ્યાએ બે-ત્રણ ચમચીથી કામ ચાલી જશે. આવી જ રીતે બધા જ પ્રકારનાં ભોજનમાં આ તથ્ય ક્રિયાન્વિત થવા લાગશે.

દિવસમાં એક-બે રોટલી અથવા તો બે-ત્રણ ટુકડા બ્રેડ ખાઈને એટલી ચુસ્તી સ્ફૂર્તિ સાથે માનસિક તેમજ શારીરિક કાર્ય કરી શકાશે, કે એટલું ઘણી વાર ભરપેટ ભોજન કર્યા પછી કરવામાં આવે છે. કેટલાંક વિશિષ્ટ કૃષી તેમજ શાકભાજીમાં વૃત્તિઓને પરિષ્કૃત કરવાની ક્ષમતા રાખનારી ઊર્જા રહેલી હોય છે. વ્યક્તિ પોતાનાં મનને અનુકૂળ ભોજન યોગ્ય પદાર્થો શોધશે અને તેના દ્વારા લાભ મેળવશે. ક્યાંય પાણ માંસાહાર અથવા તો મસાલેદાર આહારને ઉત્તેજન આપવામાં નહીં આવે. પિઝાહટ તથા મેકડોનાલ્ડ (માંસાહારી ફ્રેંચાઈઝી) પર કરવામાં આવેલા કરોડો ડોલરનાં મુકદ્દમા આનાં પ્રમાણ છે. બધે જ સાત્ત્વિક શાકાહારને પ્રાથમિકતા મળશે. એટલું જ નહીં, વ્યક્તિ પોતાની ભોજન સંબંધી જે કોઈ આદતો તેમજ

બંદા વૈરાગી ભકિતકાળમાં જ જમ્યા. ઘણાં જ દિવસો સંતના સત્સંગમાં રહ્યા. સાથેસાથે બહારથી નિરંતર આવતા આક્રમણખોરોનો અનાચાર પણ ખેતા રહ્યા. તેઓ ગંભીરતાપૂર્વક વિચારવા લાગ્યા-આ દિવસોમાં જનતામાં શૌર્ય, સાહસ, પરાક્રમ અને વિરોધની ભાવના ભરતી ખેઈએ. દેવતાઓને પ્રાર્થના કરવાથી બધાં જ દુઃખ દૂર થઈ શકે છે, એવી ખોટી ધારણાને દૂર કરવી ખેઈએ અન્યથા પ્રતિરોધના અભાવે આક્રમણખોરોનું સાહસ વધતું જ રહેશે અને તેઓ ભારતનો જે ભાગ સ્વતંત્ર છે તેને પણ પગ તળે કચડી નાંખશે.

તેમણે વિચાર્યું, સંત લોકો ખોટા સમયે પીપુડી વગાડી રહ્યા છે અને પરોક્ષ રૂપે આક્રમણખોરો પ્રતિરોધનો રસ્તો રોકીને આક્રમણખોરોને જ સહાયક થઈ રહ્યા છે. બંદા વૈરાગીએ જેટલો વધારે વિચાર કર્યો, તેટલું જ તેમને આ તથ્ય સ્પષ્ટ દષ્ટિગોચર થવા લાગ્યું.

તેમણે પોતાની વિચારપદ્ધતિ અને કાર્યશૈલી બદલ્યાં. પોતાનાં શિષ્યો-સાથીઓને તથ્યોથી જાણકાર કર્યા અને આક્રમણખોરોનો સામનો કરવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. ખે કે તેઓ આક્રમણખોરો દ્વારા પકડાયા અને મૃત્યુહંડ પામ્યા, પરંતુ દરેક વિચારશીલે તેમને સત્યને માટે શહીદ થયેલ સંત સૈનિક કહીને બિરદાવ્યા અને તેમનાં બલિદાનમાંથી નવી પ્રેરણા મેળવી.

રુચિઓ સાથે બંધાયેલી છે, તે પાણ આ નવી પદ્ધતિ દ્વારા છુટકારો તથા મુક્તિ મેળવી શકે છે. તે પાણ એક નવા સાત્ત્વિક આહાર તરફ આકર્ષિત થઈ શકે છે. એટલે કે સમગ્ર વિશ્વમાં એક ધર્મ, એક ભાષા, એક સંસ્કૃતિના શંખનાદની સાથે જ એક સાત્ત્વિક ભોજનનું પ્રચલન વધશે. આના લીધે સંસારમાં સાત્ત્વિકતાની વૃદ્ધિ થશે અને ચારે તરફ ખુશાલી અને પ્રસન્નતા નજરે પડશે. બધા જ આ નવી ઊર્જા વડે ઊર્જાવાન, પ્રખર અને તેજસ્વી બનશે.

Disclaimer / Warning: All literary and artistic material on this website is copyright protected and constitutes an exclusive intellectual property of the owner of the website. Any attempt to infringe upon the owners copyrights or any other form of intellectual property rights over the work would be legally dealt with. Though any of the information (text, image, animation, audio and video) present on the website can be used for propagation with prior written consent.

મનુષ્યનું વિચારણા

મનુષ્યજીવનમાં સફળતા- અસફળતા સુખ-દુઃખ, હાર-જીત બધું જ તેની મનોદશા પર આધાર રાખે છે. માનવી જે કંઈ પણ ઈચ્છે છે, તેને તે પામી શકે છે, પરંતુ તેની સાથે આત્મવિશ્વાસની આવશ્યકતા ખૂબ જ હોય છે અને જે કાર્યમાં આત્મવિશ્વાસનો અભાવ હોય છે, તે કાર્ય અસફળ થાય છે. મનુષ્યના મનમાં ઘણી બધી સૂક્ષ્મ ક્રિયાઓ નિરંતર કાર્યાન્વિત રહે છે, જે એના ભવિષ્યનું નિર્માણ કર્યા કરે છે. જે માનવી તે ક્રિયાઓને યોગ્ય રીતે વ્યવસ્થિત કરે, તો જીવનમાં ઘણું બધું સરળતાથી મેળવી શકે છે.

મનુષ્યના મનમાં કેટલાક વિચાર વિશેષ રૂપે કાર્યાન્વિત થતા રહે છે અને તેના જ આધારે તેની મુખાકૃતિનું નિર્માણ થતું રહે છે. મનુષ્ય ઈચ્છે તે પ્રમાણેની મુખાકૃતિનું નિર્માણ કરી શકે છે. તેના માટે મનમાં વિશેષ પ્રકારનાં વિચારોનું પરિચાલન કરવું જરૂરી છે. આપ જે પ્રકારની પરિસ્થિતિ પોતાને માટે યોગ્ય સમજે તેવા જ પ્રકારની મુખાકૃતિ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરો. આપ જોઈ શકશો કે તમારી મુખાકૃતિમાં વિચારોની જેમ જ પરિવર્તન થઈ રહ્યું છે, હવે ધ્યાનપૂર્વક જુઓ કે કયા વિચારનું સ્મરણ કરવાથી તમારી મુખમુદ્રા સુંદર પ્રતીત થાય છે, બસ એ જ વિચારને નોટ કરી લો. તે ઉપરાંત તે વિચારનું વારંવાર સ્મરણ કરો અને તે વિચારધારાને સંબંધિત પુસ્તકોનું અધ્યયન કરો, એ જ વિચારો ઉપર વાર્તાલાપ કરો, તાત્પર્ય એ છે કે તેવા પ્રકારના વિચારોમાં આપ નિમગ્ન થઈ જવ. આપ જોશો કે કેટલાક દિવસો પછી આપની મુખમુદ્રામાં પરિવર્તન થવાની શરૂઆત થઈ ગઈ છે અને ખૂબ જ જલદી આપની મનોવાંછિત મુખાકૃતિ વિનિર્મિત થઈ ગઈ છે. ઉદાહરણ તરીકે આપ નીચે જાણાવેલ વિચાર પ્રયોગમાં લાવવા ઈચ્છો છો- “ આ જીવન ખુશીનું છે, એટલા માટે હું બધો જ સમય આનંદમય રહું છું.” બસ જેવો આ વિચાર મનમાં પ્રવેશ કરશે, એ જ ક્ષણે તમારી મુખમુદ્રા પર કંઈક આનંદ તથા ખુશીની આછી રેખાઓ અંકિત થઈ જશે. તમારા મુખમંડળ ઉપર ખુશી તથા આનંદની

ઝલક આવી જશે, મુખાકૃતિ સુંદર લાગતી જાણાશે. આ પ્રકારની વિચારધારાને વારંવાર બોલવાનાં થોડા જ સમયમાં સુંદર મુખાકૃતિનું આગમન થઈ જાય છે. આ વિચારનું પ્રતિક્ષણ કેવળ મુખાકૃતિ પરિવર્તન સુધી જ સીમિત નથી રહેતું, પરંતુ લગભગ પૂર્ણ જીવનપથ જ બદલી નાંખે છે.

ખુશી તથા આનંદની વિચારધારા દ્વારા તમે તમારા હૃદયમાં નવ-ઉત્સાહના સંચાર અનુભવશો. પ્રત્યેક કાર્ય તમે ઉત્સાહથી કરશો, તેનાથી તમને ખુશી તથા આનંદ પ્રાપ્ત થશે અને જેના કારણે તમે કષ્ટનો અનુભવ કરતા હતા એ ઘટનાચક્રનો તમારા જીવનમાં અંત થઈ જશે અને કદાચ કષ્ટદાયક ઘટના તમારા જીવનમાં બનશે, તો પણ તમે દુઃખ નહીં અનુભવો. સાથેસાથે

વૈષ્ણવભક્ત કુંભજીવણ એક પાણી ભરેલા વાટકામાં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોઈને તિલક લગાવી રહ્યા હતા. ત્યારે જ મહારાજ માઠસિંહ તેમનાં દર્શન કરવા ઉપસ્થિત થયા. માઠસિંહે આ જોયું, તો સેવકને મહેલમાં મોકલી રત્નજડિત દર્પણ મંગાવ્યો, અને ભક્તરાજને આપતાં કહ્યું, આ તુરંચ ભેટજો સ્વીકાર કરો, અને તમારી જર્જરિયાતની વસ્તુઓની યાદી આપો, તે તમારી પાસે પહોંચી જશે.

કુંભજીવણ બોલ્યા- તમે તિશ્ચિત રહો, મને કોઈ જ વસ્તુની જર્જરિયાત જાણી. ઘર, પરિવાર અને શરીરની જર્જરિયાત ખેતીમાતા પૂરી કરી દે છે અને ઈશ્વરનું ભજન કરવાનાં બધાં જ સાધન મારી પાસે છે. હવે વધારે વસ્તુનો સંગ્રહ કરીને શું કરું ?

જીવનની ઘણી બધી અસફળતાઓ નાશ પામશે અને સફળતાઓની સંખ્યામાં વધારો થશે.

કોઈપણ મનુષ્યની વિચારધારાને અનુકૂળ જ તેની આસપાસના વાતાવરણનું નિર્માણ થાય છે, એવા જ મિત્રો મળે છે, એવી જ પરિસ્થિતિઓનું નિર્માણ થાય છે. જે તમે

નિરંતર એવા વિચાર કરતા રહેશો કે હું સત્પુરુષ બનીશ, તો તમારા ગુણ, કર્મ, સ્વભાવ એવા જ બનવા લાગશે અને એક દિવસ એવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ જશે કે તમે તમારા લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરીને રહેશો, પરંતુ આ વિચારોની સાથેસાથે આત્મવિશ્વાસ અને ક્રિયાશીલતાની આવશ્યકતા ખૂબ જ છે. તેના વગર મનવાંછિત સફળતા પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી.

સારા અથવા ખરાબ, વિદ્વાન અને મૂર્ખ, નિર્ધન અને ધનવાન વ્યક્તિ તેમની મુખમુદ્રા દ્વારા આસાનીથી ઓળખી શકાય છે, કેમકે તેમના વિચારોમાં તેમના બાહ્ય રૂપ જેટલી જ ભિન્નતા હોય છે, તમે જે તમારા વિચારોનું સ્તર સુવિકસિત વ્યક્તિઓ જેટલું લાવશો, તો તમારી મુખાકૃતિમાંથી પણ એની જ ઝલક આવશે. તે પ્રસ્ફુટિત થશે, શરૂ થશે અને ફળસ્વરૂપે થોડાક જ દિવસોમાં એવી પરિસ્થિતિઓ ઉત્પન્ન થઈ જશે, જે તમને શ્રેષ્ઠ પુરુષ બનાવીને જ રાખશે. મનોવેજ્ઞાનિકોનું કહેવું છે કે મનુષ્યના વિચારોમાં તદ્દનુકૂળ પદાર્થને ખેંચવાની શક્તિ વિદ્યમાન રહે છે. એટલા માટે તમે જેવા પ્રકારનો વિચાર રાખશો, તેવા જ પ્રકારના પદાર્થ તમારી તરફ પોતાની મેળે આકર્ષિત થતા રહેશે. વૈજ્ઞાનિકોએ આ ક્ષેત્રમાં એટલી ઉન્નતિ કરી છે કે તેમણે વિચારોનાં ચિત્રો સુધ્યાં લઈ લીધાં છે. વિચારોની શક્તિ મહાન છે. તેનાં દ્વારા મનુષ્ય સંસારમાં ઘણું બધું કરી શકે છે, પરંતુ યાદ રાખો, તેની સાથેસાથે કર્મની પણ આવશ્યકતા છે. વિચાર શક્તિ ઉન્નતિનો સાચો માર્ગ પ્રદર્શિત કરી તેમાં સફળતા અપાવી શકે છે, પરંતુ કર્મ તો મનુષ્યએ કરવું જ પડશે.

વિચારશક્તિ વિશ્વની એક મહાન શક્તિ છે. આ શક્તિ દ્વારા મનુષ્ય ઘણું બધું કરી શકે છે. સિંકેર અડધું વિશ્વ કઈ શક્તિથી જીત્યો? નેપોલિયન વીર પુરુષ કઈ રીતે કહેવાયો? ચંદ્રગુપ્તનું સામ્રાજ્ય કઈ રીતે ફેલાયું? વિચારશક્તિએ જ આ સાધારણ મનુષ્યોને આટલું કરવાનો અવસર આપ્યો. તેમની સફળતા તેમના આત્મવિશ્વાસ અને પુરુષાર્થમાં સમાયેલી હતી. જે સફળતા દ્વારા મનુષ્ય સંસારમાં મહાન બનવા ઈચ્છે છે, તેમણે પોતાની વિચારશક્તિને સુંદર તથા સુસંગઠિત બનાવીને આત્મવિશ્વાસ તેમજ પુરુષાર્થ દ્વારા સંસારમાં ઉન્નતિ કરવી પડશે.

સાધન, પરિસ્થિતિઓ, સુવિધાઓ તથા અન્યને સહાયતાઓ ધાગાખરા લોકોને ઊંચે ઉઠાવે છે, પરંતુ જેમની મનોભૂમિ અનુકૂળ હોય તેમને જ આ બધું ઉપલબ્ધ બની શકે છે. અવિચારી વ્યક્તિને ઉપયુક્ત બાબતો જે પૈતૃક પરિસ્થિતિઓને કારણે સરળતાથી મળી જાય, તો પણ તે તેમાંથી સમુચિત લાભ ઉઠાવી નહીં શકે. અનેક અમીરોના છોકરા બાપ-દાદાની કમાયેલી લક્ષ્મી તથા પ્રતિષ્ઠાનો લાભ ઉઠાવી શકતા નથી અને પોતાની મૂર્ખતાના કારણે થોડા જ સમયમાં બરબાદ થઈ જાય છે. આનાથી વિપરીત અનેક એવી વ્યક્તિ પણ હોય છે. જે નિર્ધન તથા સાધનહીન પરિસ્થિતિઓમાં જન્મ લઈને પણ પોતાની માનસિક પ્રતિભા દ્વારા અનુકૂળ વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરે છે અને ઉન્નતિના ઉચ્ચ શિખર પર જઈ પહોંચે છે.

એ નક્કી છે કે વિચારશક્તિથી સુસંપન્ન મનુષ્ય હીન પરિસ્થિતિઓમાં રહેશે નહીં, તે અનેક મુશ્કેલીઓ તથા વિઘ્નો હોવા છતાં પણ ઉપર આવશે. પ્રતિકૂળતાઓને અનુકૂળતાઓમાં બદલી અને પોતાને માટે પસંદ કરેલી દિશામાં દિવસે-દિવસે પ્રગતિ કરશે, દિશા ભલે સારી હોય કે ખરાબ, પ્રગતિ વિચારશક્તિ પર નિર્ભર છે. જે આપણે વિચારોનું મહત્ત્વ સારી રીતે સમજી લઈએ, અને આત્મવિશ્વાસ તથા પુરુષાર્થની સાથે તેને કાર્યરૂપે પરિણત કરવાની શરૂઆત કરી દઈએ, તો નિઃસંદેહ આપણી ઉન્નતિનાં અવરોધાયેલા માર્ગ આપમેળે જ ખૂલી શકે છે. ❀

★ જેમનાં જ્ઞાનસંચયનો કમ બરાબર નથી, તે જેટલો અધિક વિદ્વાન બનશે, તેટલો જ વધારે ભ્રમમાં પડશે.

★ જે લોકોએ સફળતાઓ પ્રાપ્ત કરી છે, તેમણે સપનાંઓ ઓછાં જોયાં છે અને પ્રયત્નો વધારે કર્યાં છે.

★ ભૂલને કબૂલ કરી માનવી અને સુધારવી, આ જ આત્મીકૃતિનો માર્ગ છે.

આરાધિત અસંખ્ય વખત મારે છે.

ભિક્ષુ તિષ્ઠનાં મુખ ઉપર પ્રસન્નતા છલકાઈ ઊઠી. ક્યારેક તે પોતાના હાથોમાં પકડેલી મુલાયમ-કોમળ ચાદરને જોતો, તો ક્યારેક પોતાની બહેન સુવાર્ણા તરફ. સુવાર્ણાએ કેટલાય મહિનાની મહેનત પછી આ ચાદર તૈયાર કરી હતી. એમાં અનેક રંગોનો અનોખો મેળ હતો. એ ચાદર કલાત્મકતાનો અદ્ભુત સંગમ હતી. પોતાના એક હાથમાં ચાદર પકડી અને બીજા હાથથી વારંવાર તેને પંચાળતા તિષ્ઠને વર્ષા-વાસના(ચાતુર્માસ) મહિનાઓ યાદ આવ્યા. ભિક્ષુ સંઘના નિયમો અનુસાર ભિક્ષુઓને વર્ષાનાં ત્રણ-ચાર મહિના એક જ સ્થાને રહીને સાધના કરવાની હોય છે. વર્ષા-વાસ પછી ભિક્ષુ જ્યારે પોતાની પ્રવળ્યા હેતુ પુનઃ નીકળે છે ત્યારે લોકો તેને ભેટ આપે. ભેટ પણ શું ? થોડી ઘણી ભેટ લેવાની જ તેમને આજ્ઞા હતી.

ભગવાનના આદેશ અનુસાર તેઓ ફક્ત ત્રણ જ વસ્ત્રો રાખી શકતા હતા, એનાથી વધારે નહીં. જે કોઈ ચાદર ભેટ આપતું તો જૂની ચાદર છોડવી પડતી. એવી જ રીતે જે કોઈ ભિક્ષાપાત્ર ભેટ આપતું તો જૂનું ભિક્ષાપાત્ર છોડવું પડતું. છેલ્લા વર્ષા-વાસના દિવસો પછી ભિક્ષુ તિષ્ઠ જ્યારે ગામમાંથી જવા લાગ્યા ત્યારે તેમને એક ગ્રામજનને એક ચાદર ભેટમાં આપી. આ ચાદર જડા દોરાની હતી. જડા દોરાની જડી ચાદર, ઉપરથી સ્પર્શ કરતાં ખરબચડી. ઘણી જ અવગણના તિરસ્કાર સાથે તિષ્ઠએ તેને પોતાના હાથમાં લીધી હતી. ભિક્ષુ સંઘના નિયમો અનુસાર તે કશું બોલી શકતો નહીં. તથાગતે નિયમો જ કંઈક એવા બનાવ્યા હતા. આ નિયમો અનુસાર ભિક્ષુને આજ્ઞા ન હતી કે તેને જે કંઈ આપવામાં આવે, તેમાં તે ફરિયાદ કરે, કોઈ પ્રકારની કોઈ ખોટ કાઢે.

સાધના પથની મુખ્ય બાધા ચતુરાઈ છે. આ ચતુરાઈ કોઈ ને કોઈ ઉપાય શોધી જ કાઢે છે. તિષ્ઠએ પણ પોતાની ચતુરાઈ દ્વારા ચાલાકીભર્યાં માર્ગ શોધી કાઢ્યો. તે ગામમાં જ તેની બહેન સુવાર્ણા રહેતી હતી, જ્યારે તિષ્ઠને એ ચાદર ભેટ આપવામાં આવી હતી ત્યારે સાથે તે પણ ઊભી હતી. ઘણું ખરું તે પોતાના ભાઈને વિદાય આપવા માટે આવી હતી. ભિક્ષુ

તિષ્ઠએ વગર કશું કહે ઘણા જ ઉદાસ મન સાથે સુવાર્ણાના હાથમાં તે જડી ચાદર પકડાવી દીધી. વાણીથી કશું જ બોલ્યો ન હોવા છતાં તિષ્ઠના ચહેરા પરથી ઊંડી ઉદાસી જ બધું કહી રહી હતી. તિષ્ઠના મનોભાવોને એક જ પળમાં સમજીને સુવાર્ણાએ સંકેત દ્વારા જ તેને આશ્વાસન આપ્યું કે પોતે થોડાક જ દિવસોમાં તેને એક સારી સુંદર ચાદર આપશે.

આ આશ્વાસન મળતાં જ તિષ્ઠની ઉદાસી દૂર થવા લાગી. સુવાર્ણા એ ચાદર લઈને ઘરે આવતી રહી. તેણે સૌ પ્રથમ તો પેલી જડી ચાદરના ચપ્પુ વડે પાતળા પાતળા ચીરા કરી નાંખ્યા. પછી તેને ખાંડાણીમાં ફૂટી અને પછી કાંતી. કાંત્યા પછી તેમાંથી જ પાતળા દોરાની આ સુંદર સુકોમળ ચાદર તૈયાર કરી. આ સમય દરમિયાન ભિક્ષુ તિષ્ઠ ઘણી જ આતુરતા સાથે આ ચાદરની પ્રતીક્ષા કરતા રહ્યા. મનમાં ને મનમાં તેમણે પોતાની કલ્પના અને કામનાઓને કોને ખબર કેટલી વાર કેટલી રીતે વાણી આવી હશે. સુવાર્ણાએ બનાવેલી ચાદર ! અરે નહીં, એ ચાદર આવી હશે ! પછી તેને ઓઢીને આવી રીતે ચાલીશ, આ પ્રકારે ચાલીશ.

આજે એ ઘડી પણ આવી ગઈ, જ્યારે સુવાર્ણાએ પોતાની મહિનાની મહેનતથી તૈયાર કરેલી ચાદર તેના હાથમાં મૂકી દીધી હતી. તેનો મન-મયૂર નાચી ઊઠ્યો. ચાદર મળ્યા પછી તેની કલ્પનાઓએ કેટલાય રંગ બદલ્યા, પછી ધીરે-ધીરે ગાઢ થઈ મનમાં આકાશમાં છવાઈ ગઈ. કલ્પનાઓનાં ગાઢ વાદળામાં અહંકારની વીજળી પણ રહીરહીને ચમકવા લાગી. હવે ભિક્ષુ તિષ્ઠ એ વિચારી રહ્યા હતા કે આવી સુંદર ચાદર તો સ્વયં ભગવાન તથાગતની પાસે પણ નહીં હોય, હવે જ્યારે કાલે હું ચાદર ઓઢીને નીકળીશ, તો બધાને ખબર પડશે કે ભિક્ષુ સંઘમાં આવી સુંદર ચાદર મારા સિવાય બીજા કોઈની પાસે નથી.

રાત્રિ થવા આવી હતી એટલા માટે તે સમયે તો તે ચાદર ઓઢવી નકામી હતી. તિષ્ઠ વિચાર કરતા હતા કે જે આ સમયે આને ઓઢી પણ લઉં તો અંધારામાં આને જોશે પણ કોણ ? ખરી મજા તો બતાવવામાં જ છે. આ બધાનો વિચાર કરતાં

તેમણે સંભાળીને, પ્રેમથી સાચવીને તે ચાદર ખીંટી પર ટીંગાડી દીધી અને સૂવા માટે પથારીમાં લંબાવ્યું. આજે તો આંખમાં ઊંઘ પણ ક્યાં હતી ? ઊંઘમાં પણ વસ્ત્ર સંબંધિત જુદાં જુદાં સ્વપ્નો ચાલતાં હતાં. ક્યારે સવાર પડે, ક્યારે ચાદર ઓઢીને બધાને બતાવું ? આ પ્રકારની વાસના તેની આજુબાજુ ફરતી રહી. તે રાત્રિએ તેમની આ વાસના ભલે અપૂર્ણા રહી હોય, પરંતુ તે જ રાત્રિએ તેમનું આયુષ્ય પૂરું થઈ ગયું. રાત્રિમાં જ તેમનો દેહાંત થઈ ગયો. તે ચાદર પ્રત્યેની તેમની તૃષ્ણા એટલી બળવાન હતી કે તિથ્ય મૃત્યુ બાદ જંતુ થઈને તે ચાદરમાં જ છુપાઈને બેસી ગયા.

બીજા દિવસે સંઘના ભિક્ષુઓએ તેમનાં મૃત શરીરને બાળીને નિયમાનુસાર તે ચાદરને આપસમાં વહેંચી લેવા માટે ઉપાડી. ભગવાન તથાગતે ભિક્ષુ સંઘ માટે આ પ્રકારનો નિયમ બનાવ્યો હતો કે જ્યારે પણ કોઈ ભિક્ષુ મરી જાય તો તેની વસ્તુઓ આપસમાં વહેંચી લેવી. જેની પાસે ન હોય, તેને આપી દેવી. ભિક્ષુઓ જેવા એ ચાદરને અડધા કે તુર્તજ જંતુ તો આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયું. તે જંતુ બીજું કોઈ જ નહીં, ભિક્ષુ તિથ્યનો જ નવો જન્મ હતો. “ અરે મારી વસ્તુને તમે બધા

પૂજે સેડો જાળપણથી જ બીમાર જાહેર જાળી હતો. એક દિવસ પિતાની સાથે પહેલવાલીનું દંગલ જોવા ગયો. મુડોળ પહેલવાલોને જોઈને જાળકે પિતાને પૂછ્યું, “ કોઈ જોવો પણ ઉપાય છે શું, જેને અપભાવીને હું પણ જામવા જેવો બની શકું ? ”

પિતાએ વિસ્તારપૂર્વક સમજાવ્યું કે સંયમ જાહેર પ્રયત્ન પુરુષાર્થ વડે કોઈ પણ, કેવી પણ ઉન્નતિ કરી શકે છે. સ્વાસ્થ્ય મુદ્દારવાલે માટે પણ સ્વપ્રયત્નો જ ડામ આપે છે. બાહ્યથી મદદથી ડામ થતું જાય છે. તું પણ જાતું બળ અર્જીત કરી શકે છે, જે તું ઈચ્છે છે.

સેડોએ બીજા જ દિવસથી સ્વાસ્થ્ય મુદ્દારવા વિયમોનું કડકાઈથી પાલન કરવાનું શરૂ કર્યું. જાહેર પ્રયત્નોમાં તત્પરતાપૂર્વક જોડાઈ ગયો. મુવિદિત છે કે મોટો થયો ત્યારે સમગ્ર વિશ્વમાં તેની ગણવા એક પહેલવાલ તરીકે થઈ.

શા માટે લૂંટી રહ્યા છો ? ” આવી બૂમો પાડતા તે જ્યાં ત્યાં દોડવા લાગ્યા.

ના, આ બૂમબરાડાને ભગવાન બુદ્ધ સિવાય અન્ય કોઈએ સાંભળ્યા નહીં, ભગવાને તેના આ બૂમબરાડા સાંભળ્યા અને હસ્યા. હસતાં હસતાં તેમણે આનંદને કહ્યું કે ભિક્ષુઓને કહી દો કે તિથ્યની ચાદરને ત્યાં ને ત્યાં જ રહેવા દો. સાતમા દિવસે તે જંતુ પણ મરી ગયું. જંતુનું આયુષ્ય પણ કેટલું ? જ્યારે તિથ્ય જ મરી ગયા તો પછી બિચારી જંતુ કેટલા દિવસ જીવે ? સાતમા દિવસે જંતુ મર્યા પછી ભગવાને ભિક્ષુઓને તિથ્યની ચાદરને આપસમાં વહેંચી લેવાનું કહ્યું.

ભગવાનના આ પ્રકારના આદેશના કારણે ભિક્ષુઓ થોડા ચકિત હતા. તે સૌએ જિજ્ઞાસુ ભાવના લીધે ભગવાનને એક સમાહ પહેલા રોકાઈ જવાનું અને આજે અચાનક તે ચાદરને વહેંચી લેવાની આજ્ઞાનું કારણ પૂછ્યું. જવાબમાં ભગવાને હસતાં હસતાં ભિક્ષુ તિથ્યની જંતુ થવાની અને તેના ફરીથી મરવાની વાત કરી. હવે તો ભિક્ષુઓનું આશ્ચર્ય બેવડાઈ ગયું. બધા જ વિચારમાં પડી ગયા કે આ તે કેવું નિયતિનું વિધાન ! ભિક્ષુ તિથ્યને મૃત્યુ પામ્યા બાદ જંતુ થવું પડ્યું.

ભિક્ષુઓનું સમાધાન કરતાં ભગવાન બોલ્યા, કામી અનેક વાર મરે છે. જેટલી કામના એટલી વાર મૃત્યુ, કેમકે જેટલી વાર કામના એટલી વાર જન્મ. જીવાત્માની દરેક કામના એક જન્મ બની જાય છે. સાથેસાથે દરેક કામના એક મૃત્યુ પણ બની જાય છે. આવું કહેતાં ભગવાને ભિક્ષુઓને આ ધમ્મગાથા સંભળાવી-

અયસા વ મલ સમુદિઠતં તતુદ્દાય તમેવ ખાદતિ।

એવં અતિથોનચારિનં સાનિ કમ્માનિ નયન્તિ દુગ્ગતિં ॥

જે પ્રકારે લોખંડમાં લાગતો કાટ તેમાંથી જ ઉત્પન્ન થઈને તેને જ ખાય છે, બરાબર એવી જ રીતે સાધનાત્મક અનુશાસનનું ઉલ્લંઘન કરનાર મનુષ્યનાં કર્મ તેને દુર્ગતિ તરફ લઈ જાય છે.

આ ધમ્મગાથાને સાંભળીને ભિક્ષુગણ સચેત થઈ ગયો. આસક્તિ હોય કે પછી ઈર્ષ્યા-દ્રેષથી ભરેલ અહંતા, દરેક દરેક સાધનાપથનાં જોખમ છે. આનાથી દૂર રહેવામાં જ સાધકનું કલ્યાણ છે. આ પ્રકારનું આત્મચિંતન કરતા કરતા ભિક્ષુઓએ તથાગતને પ્રણામ કર્યા અને ધ્યાન માટે ચાલી નીકળ્યા.

પ્રાર્થના: એક અમોઘ ઔષધિ

પ્રાર્થના પરમાત્મા પ્રત્યે કરવામાં આવેલ એક આર્ત પોકાર છે. જ્યારે આ પોકાર દ્રૌપદી, મીરા તથા પ્રહ્લાદની જ્યેષ્ઠ હૃદયમાંથી ઊઠે છે ત્યારે એનો પ્રભાવ અદ્ભુત હોય છે. ભાવમય ભગવાન દોડતા આવે છે. તેઓ ક્યારેય ભક્તને નિરાશ કરતા નથી. તેઓ તેની દરેક પ્રકારની મનોકામનાઓને પૂર્ણ કરી નાંખે છે. તેઓ પોતાના વરદાનથી ભક્તને તરબોળ કરી નાંખે છે. ઊંડી આસ્થા અને પ્રબળ વિશ્વાસ સાથે કરવામાં આવેલી પ્રાર્થના ક્યારે નિષ્ફળ જતી નથી. આનું પરિણામ ચમત્કારિક હોય છે. આ પરિણામને પદાર્થવાદી વૈજ્ઞાનિક પણ માનવા લાગ્યા છે, સ્વીકારવા લાગ્યા છે.

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ કહે છે કે જ્યારે મન અને વાણી એક થઈને કોઈ વસ્તુ માંગે છે, ત્યારે તે પ્રાર્થનાનું ફળ અવશ્ય મળે છે. જ્યારે મન અને વાણી એક થઈને પ્રભુને પોકાર કરે છે, ત્યારે તેમનું સિંહાસન ડોલી ઊઠે છે અને પ્રભુ ભક્તની બધી જ ઈચ્છાઓને પૂરી કરી આપે છે. એટલા માટે જ તો ગાંધીજીએ વિશ્વાસ પ્રગટ કરતાં સ્પષ્ટપણે કહ્યું છે કે પવિત્ર હૃદયમાંથી નીકળેલી પ્રાર્થના ક્યારેય વ્યર્થ તેમજ નિષ્ફળ જતી નથી. પ્રાર્થનાના માધ્યમથી ઈશ્વરીય પ્રેમ તથા કૃપાની વૃષ્ટિ થાય છે, મનુષ્ય પોતાની ઈચ્છાઓ અને આકાંક્ષાઓને ફળીભૂત થતી જોઈ શકે છે. આ કારણે જ ગાંધીજીએ જીવનમાં પ્રાર્થનાને જરૂરી જાણાવતાં તેને આત્માનો ખોરાક કહ્યો છે.

પ્રાર્થના વાણીનું વાક્યાતુર્ય નથી, જીભની વાચાળતા નથી, પરંતુ પ્રાર્થના તો વ્યાકુળ હૃદયની કુરુગામથી ભાષા છે અને જ્યારે એવી ભાવના ઊભરવા, ઊભરાવા લાગે તો ભલા, ભગવાન કઈ રીતે શાંત રહી શકે ? કઈ રીતે તેની અવગણના કરે ! ચાર્લ્સ ફિલમોર આ સત્યનો શબ્દોમાં ઉલ્લેખ કરતાં જણાવે છે કે પ્રાર્થના હંમેશાં સાંભળવામાં આવે છે, તેનો જવાબ જરૂર મળે છે અને જો આપણને તેનો જવાબ ન મળે તો સમજવું જોઈએ કે ઈશ્વર પ્રત્યેની આપણી ભાવનામાં, પ્રાર્થનામાં ક્યાંક કોઈક ભૂલ થઈ છે, કોઈ અવરોધ આવ્યો. આપણાથી કોઈ ચૂક થઈ, જેના લીધે આપણને પરિણામ

મળતું નથી, અન્યથા એક કીડી સુધ્ધાંના અવાજને સાંભળનાર ભગવાન આપણું ન સાંભળે, આપણને જવાબ ન આપે, આવું શક્ય નથી. ત્રુટિઓ આપણી અંદર છે, ભગવાનમાં નહીં.

પ્રાર્થનાનાં ચમત્કારિક પરિણામો દ્વારા ચિકિત્સક, વૈજ્ઞાનિક તેમજ સંશોધકો પણ પરાજિત થયા છે. પ્રાર્થના દ્વારા જીવનની મુશ્કેલ સમસ્યાઓ હલ થાય છે અને રોગ-શોક નાશ પામે છે. પ્રાર્થનામાં પ્રબળ શક્તિ અને સામર્થ્ય હોય છે. આ તથ્યને પ્રમાણિત કરવા માટે ન્યૂયોર્કની કોલંબિયા યુનિવર્સિટી 'સ્કૂલ ઓફ મેડિકલ સાયન્સ'ના ડૉ. રોબેરિયો એ. લોવોએ એક અધ્યયન-અન્વેષણ કર્યું છે. 'જર્નલ્સ ઓફ રિપ્રોડક્ટિવ હેલ્થ'માં આનું વિસ્તૃત વર્ણન મળે છે. ડૉ. લોવોએ દક્ષિણ કોરિયાની રાજધાની સિયોલની એક હોસ્પિટલમાં ગર્ભસ્થ શિશુઓના સર્વેક્ષણ દરમિયાન જાણ્યું કે જે મહિલાઓ માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે અને જે સ્વયં પ્રાર્થના કરે છે, તેમનાં બાળકોનો વ્યવહાર અધિક શ્રેષ્ઠ થઈ જાય છે.

પ્રાર્થનાના પ્રભાવનું આ અધ્યયન કૃત્રિમ ગર્ભધારણ માટે આવેલ ૧૮૮ મહિલાઓ પર કરવામાં આવ્યું. શોધમાં સામેલ બધી જ મહિલાઓની ઉંમર, સ્થાન તેમજ સ્થિતિ એક જોવી અથવા તો સમાન હતી. ૧૮૮ મહિલાઓમાંથી ૧૮ મહિલાઓ માટે અમેરિકા, કેનેડા અને ઓસ્ટ્રેલિયાના પ્રાર્થના સમૂહોએ પ્રાર્થના કરી. પ્રત્યેક પ્રાર્થના સમૂહને ગર્ભધાનમાં આવેલી મહિલાની એક તસ્વીર આપવામાં આવી, જેને માટે તેણે પ્રાર્થના કરવાની હતી. પ્રાર્થનાના શુભ સમાચાર ઉપચારમાંથી પસાર થતી મહિલાઓને આપવામાં ન આવ્યા કે ન તેમનાં પરિચારકોને. આની પાછળનો એકમાત્ર ઉદ્દેશ્ય એ હતો કે આ સૂચનાનો પ્રભાવ મહિલાઓના પરિણામ ઉપર ન પડે. અધ્યયનકર્તાઓને પણ આ બાબતમાં કોઈ જાણકારી આપવામાં આવી ન હતી.

આ સંશોધનનું પરિણામ ગર્ભવતી માતાઓ અને તેમનાં

રાજા પ્રદ્યુમ્નનો સ્વર્ગવાસ થઈ ગયો. સમગ્ર પરિવાર ખૂબ દુઃખી હતો. એ દિવસોમાં આચાર્ય પુરંધની ગણના સિદ્ધપુરુષોમાં થતી હતી. એમ સમજવામાં આવતું કે તેઓ મરેલાને પણ પોતાના મંત્રબળથી જીવતાં કરી શકે છે.

પુરંધને પાલખીમાં બેસાડીને લાવવામાં આવ્યા. મરેલાને જીવતા કરવાનો આગ્રહ લાગ્યો તો ઠંઠો, પણ આતુર લોકોનું સમાધાન કરવા માટે એમણે પોતાની સૂઝબુજને કામે લગાડી અને કહ્યું, 'જે મૃતાત્મા ઈચ્છે તો જ તેઓ પુનર્જીવિત કરવાનું કામ હાથમાં લેશે.'

હુદુબીઓ સહમત થઈ ગયા. પુરંધએ કહ્યું, 'રાજાએ હમણાં જ વટવૃક્ષ પર તીર્થોટાના રૂપમાં જન્મ લીધો છે. રાજકુમાર વિનંતીપૂર્વક એને પકડે અને પાછા ફરવા માટે સહમત કરે.'

એવું કરવામાં આવ્યું. જ્યેષ્ઠ રાજકુમારને લઈને પુરંધ વટવૃક્ષ પાસે પહોંચ્યા અને આંતરીથી ઈશારો કરીને એક તીર્થોટા બતાવ્યો- એ જ છે સ્વર્ગીય સમ્રાટ.

રાજકુમાર તીર્થોટાને પકડવા માટે ઝાઝ પડ્યો, પણ તીર્થોટા રુદ્ધિલો હતો. મનુષ્યને નજીક આવતો જોઈને જ છલાંગ લાગાવતો. એક ઠાળી પરથી બીજી ઠાળીએ જઈ પહોંચતો. રાજકુમાર ત્યાં સુધી પહોંચે એટલામાં તો તે બિટીને બીજે જઈ બેસતો, આ સંતાકુટીમાં આખો દિવસ પસાર થઈ ગયો, રાત પડી ગઈ, દેખાતું બંધ થયું ત્યારે રાજકુમાર નિરાશ થઈને પાછો ફરી ગયો.

પુરંધએ સમજાવ્યું, રાજાએ જૂના શરીરનો મોહ છોડી દીધો છે, હવે એમનું મન તીર્થોટાના શરીરમાં જ આનંદ પામી રહ્યું છે. આપ સૌ એમની ઈચ્છા સમજો અને નિરર્થક મોહ છોડી દો.

હુદુબીજનોનો મોહ વૂટ્યો અને મૃત શરીરના અભિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યા.

શિશુઓ પર અત્યંત સકારાત્મક તેમજ ઉત્સાહવર્ધક રહ્યું. ડૉ. લોવોએ આ અધ્યયન પછી કહ્યું કે આ એક અવિશ્વસનીય પરંતુ મહત્ત્વ ધરાવતો છે. તેમણે સ્પષ્ટતા કરતાં કહ્યું કે પ્રાર્થના એક દિવ્ય ઔષધિ છે, મહાન ઉપચાર છે, તેનો દરેકે સ્વીકાર

કરવો જોઈએ.

પ્રાર્થના સમસ્ત સમસ્યાઓનું સમાધાન છે. તેના દ્વારા ગંભીરમાં ગંભીર રોગોમાંથી મુક્ત મળી શકે છે. ચિકિત્સકોએ આ જાણવા પારખવા માટે ડરહમમાં એક સંશોધન કર્યું. એમાં ૧૫૦ રોગીઓને લેવામાં આવ્યા. આ બધા જ રોગીઓ હૃદયની ગંભીર બીમારીથી પીડિત હતા. આ દરેકની એન્જિયોપ્લાસ્ટી કરવાની હતી. ચિકિત્સકોએ જાણ્યું કે ઉપચાર દરમિયાન જેમને માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી, તેમને ઓપરેશન દરમિયાન બહુ મુશ્કેલી પડી નહીં.

'અમેરિકન હાર્ટ જનરલમાં' પ્રાર્થનાના આ ચમત્કારિક વિવરણનો વિસ્તારથી ઉલ્લેખ થયો છે. પ્રાર્થનાના પ્રભાવને જાણવા માટે ડરહમની ડ્રૂક યુનિવર્સિટી મેડિકલ સેન્ટરમાં ૧૫૦ રોગીઓને પસંદ કરવામાં આવ્યા. તેમને પાંચ સમૂહમાં વહેંચવામાં આવ્યા. આમાંથી ચાર સમૂહને સામાન્ય ઉપચાર સાથે પૂરક ઉપચાર આપવામાં આવ્યા. એક સમૂહને ગાઈડેડ ઈમેજરી, બીજાને સ્ટ્રેસ રિલેક્સેશન, ત્રીજાને હીલિંગ ટચ તથા ચોથા સમૂહને માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી. પાંચમું ગ્રુપ કન્ટ્રોલ ગ્રુપ હતું. એટલે કે એમને ન તો કોઈ પૂરક ઉપચાર આપવામાં આવ્યો કે ન કોઈ પ્રાર્થના. તપાસ કરતાં એમને નિષ્કર્ષ પણ વિધેયાત્મક માલૂમ પડ્યો. જે સમૂહને માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી, તે પોતાના બધાં જ સમૂહો કરતાં ઘણો જ સારો હતો. આ સમૂહના રોગી જલદી સ્વસ્થ થઈ ગયા તેમજ તેમનાં ઓપરેશન પણ સફળ રહ્યાં.

આવી રીતે પ્રાર્થનાથી શારીરિક તેમજ માનસિક બીમારીઓ દૂર થાય છે. પ્રાર્થના દ્વારા આંતરિક પ્રવૃત્તિઓ પર વિનય મેળવી શકાય છે અને મનને નિયંત્રિત કરી શકાય છે. નિષ્કામ પ્રાર્થના દ્વારા ચિત્તની શુદ્ધિ થાય છે, ચેતનાનો પરિષ્કાર તેમજ વિકાસ થાય છે. વ્યક્તિ એક નૂતન અનુભૂતિની પ્રાપ્તિ કરે છે. આ જ કારણે સ્વામી રામતીર્થ પ્રાર્થનાને દેવત્વની અનુભૂતિ તથા પ્રાપ્તિનું સુંદર માધ્યમ માને છે. પ્રાર્થના દ્વારા અંતરમાં રહેલા બધા જ દોષ-વિકાર ધોવાઈ જાય છે તથા નવી ચેતનાનો વિકાસ થાય છે. એટલા માટે સાચા મનથી, હૃદયનાં ઊંડાણથી આપણે સૌએ ભગવત પ્રાર્થનામાં હંમેશાં જોડાયેલા રહેવું જોઈએ.

બાળકોમાં સેવાભાવનો વિકાસ કરો

જે બાળકોમાં શરૂઆતથી સેવાની ભાવનાનો સ્વસ્થ વિકાસ કરી દેવામાં આવે છે, તે આગળ જતાં પોતાના સેવાભાવથી સમાજમાં પ્રતિષ્ઠાને પાત્ર બને છે. સેવા-પથ પર ચાલીને હજારો એવી વ્યક્તિઓ ઉન્નતિનાં મહાન શિખર પર પહોંચી છે, જેમની પાસે સાધન નામની કોઈ વસ્તુ જ ન હતી. તેઓના પરિવાર નિર્ધન અને નિરક્ષર હતા.

તન, મન અને વાણીથી અન્યની સેવામાં તત્પર રહેવું, એ પોતે જ એટલું મોટું સાધન છે કે તેની સામે અન્ય કોઈ સાધનની આવશ્યકતા રહેતી જ નથી, સાથેસાથે બીજા બધા જ સાધનો આ એક સાધનનાં અનુગામી રહે છે, કેમકે જે વ્યક્તિ સેવામાં સાચા મનથી જોડાઈ જશે તેને જરૂર પડતાં દરેક સાધન હાથવગાં રહે છે. આવી રીતે પ્રત્યેકની સેવામાં તત્પર રહેવાથી, પ્રત્યેક સાધન સુલભ રહેવાથી સાધનોની પ્રચુરતા થઈ જશે. જે નિઃસ્વાર્થ ભાવથી સેવા કરવા માટે તત્પર રહે છે, તે અન્યોના સાધનનો ઉપયોગ પોતાની અંગત જરૂરિયાત અથવા તો ઉન્નતિ માટે કરતો નથી અને સાચી વાત તો એ છે કે તેને કોઈની વસ્તુ કે સાધનની જરૂરિયાત જ પડતી નથી. સાચો સેવાભાવ રાખનારાને માટે તો રસ્તા પરના અવરોધ આપમેળે દૂર થતા જાય છે અને સફળતાનાં દ્વાર ખૂલતાં જાય છે. દરેક વ્યક્તિ તેની સેવા-ભાવનાથી પ્રસન્ન થઈ વિનિમય રૂપે કંઈક ને કંઈક સહાયતા અથવા તો સહયોગ આપવા માટે ઉત્સુક રહે છે. એટલા માટે સમાજનાં સુંદર નિર્માણ અને ભવિષ્યમાં ઉન્નતિ કરવા માટે બાળકોમાં સેવાભાવનો વિકાસ કરવાનું અત્યંત આવશ્યક છે. આ સેવાભાવને વિકસિત કરવા માટે સૌથી સુંદર સંસ્થા પરિવાર છે. ધીરે-ધીરે ગુરુજનોની સેવાથી શરૂઆત કરીને આખા પરિવારની સેવા કરવાના ભાવનું જાગરાણ કરવું જોઈએ.

આ શિક્ષણની શરૂઆત કરતાં પહેલાં સેવાનાં સ્વરૂપને પણ સમજી લેવું જોઈએ. સાધારણ રીતે સેવાનાં બે સ્વરૂપ હોય છે. એક તો પોતાનાં સુખ, સુવિધા અને આરામ માટે

સેવા લેવી, બીજી સેવા એ જે સહાયતા, સહયોગ અને સહાનુભૂતિના રૂપમાં કરવામાં આવે છે. જેમ કે લાંબા થઈને થાક દૂર કરવો અથવા ઊંઘ લાવવા માટે હાથ-પગ દબાવડાવવાં, શરીરની માલિશ કરાવવી અથવા તો નહાવા-ધોવામાં કોઈની મદદ લેવી. આ પ્રથમ પ્રકારની સેવા છે, જેનાથી પોતાનામાં ઈચ્છિત સેવાભાવનો ઉદય થતો નથી. આ પ્રકારની સેવા બીજાને પ્રદાન કરવામાં ઘણો જ સંકોચ પણ થશે અને કોઈ અન્ય વ્યક્તિ આ પ્રકારે સેવા લેવાની અધિકારી હોતી નથી અને તે પસંદ પણ કરશે નહિ.

મુશ્કેલીના સમયે સહાયતા કરવી, કોઈ કામમાં સહયોગ કરવો અને દુઃખમાં સહાનુભૂતિ પ્રગટ કરવી, જેમકે દુઃખના અવસર દોડીને જવું, વિવાહ-લગ્ન, જેવા પ્રસંગે મદદ કરવી, વ્યાધિ રોગમાં ઔષધ-ઉપચારનું ધ્યાન રાખવું અને દુઃખદ અવસર પર શાંતિ અને ધૈર્ય આપવાં આ બીજા પ્રકારની સેવા છે. જેનો ઉપયોગ કરવામાં ન તો બાળકને સંકોચ થશે અને ન તો કોઈ અન્ય પોતાને અધિકારી સમજશે. આ બંને પ્રકારની સેવાઓમાં પણ ઘણું જ અંતર છે. પ્રથમ પ્રકારની સેવામાં સમાગત દાસ ભાવ છે અને બીજા પ્રકારની સેવામાં પરોપકાર ભાવ.

પોતાની વ્યક્તિગત સેવા લેવાનો અધિકાર હોવા છતાં પણ હિતેચ્છુઓએ બાળકોમાં પરોપકાર ભાવ જ જાગૃત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આની શરૂઆત ઘરની વ્યવસ્થા બરાબર કરતી વખતે વસ્તુઓને ઉપાડીને મૂકવામાં પોતાનાથી બનતી મદદ કરાવીને, નાના ભાઈ-બહેનોને ભણાવવા-લખાવવામાં અને શાળાએ આવવા - જવામાં સહયોગ કરાવીને તથા આ પ્રકારની સેવાઓ લઈને કરી શકાય છે, જેના કારણે એને એમાં રુચિ ઉદ્ભવે અને સાથેસાથે અભ્યાસ થાય.

સેવાનો અભ્યાસ કરાવવાની સાથેસાથે તેને તેની પ્રેરણા પણ આપવી જોઈએ. તેને નિત્ય પ્રતિ પરોપકારનું મહત્ત્વ અને તેનાથી થતા લાભ વિશે જણાવવું જોઈએ. તેને અસહાયોને સહાયતા અને જરૂરિયાતના સમયે અન્યને

ઉપયોગી થવાનાં નૈતિક કર્તવ્ય અને ઢંગનું જ્ઞાન કરાવવું જોઈએ.

જે કે બાળકોને પાઠશાળા અને અનેક અવસરો પર પરોપકારની જાણકારી આપવામાં આવતી હોય છે, છતાં તેનો કોઈ યથાર્થ લાભ થતો નથી. એનું કારણ છે કે ઔપચારિક રૂપે કાર્યક્રમો અનુસાર તેને માત્ર મૌલિક ઉપદેશ આપી દેવામાં આવે છે. વાસ્તવિક પ્રેરણા આપવામાં આવતી નથી. વાસ્તવિક પ્રેરણા તો બાળકોને હિતેચ્છુ પાસેથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, કેમકે આવાં કાર્યો માટે બાળકો કરતાં માતા-પિતાનાં કથનનો વધુ પ્રભાવ પડે છે. સામાજિક પ્રાણી હોવાનાં કારણે બાળકથી માંડીને વૃદ્ધ સુધીનાં પ્રત્યેક મનુષ્યમાં સેવા અને સહયોગના કંઈક સહજ સંસ્કાર પાણ હોય છે, પરંતુ તેને જાગૃત ન કરવાનાં કારણે પ્રત્યક્ષ થઈ શકતા નથી. માતા-પિતાની પ્રેરણાથી તે સંસ્કાર જલદી જાગૃત થઈ શકે છે, કેમકે તેમનાં કથનમાં બાળકોને અધિક વિશ્વાસ હોય છે. તે જાણે છે કે માતા-પિતા તેને જે કોઈ પણ વાત કહેશે, તેમાં જ તેનું હિત સમાયેલું હશે.

ઘણા બધા હિતેચ્છુઓ બાળકોને પૈસાની લાલચ આપીને સેવા કરવા માટે પ્રેરિત કરે છે. જેમકે- તું એક કલાક મારા પગ દબાવ, તો હું તને એક રૂપિયો આપીશ અથવા તો તું મારું અમુક કામ કરીશ, તો હું તને અમુક વસ્તુ આપીશ. જેકે આમાં એક પ્રકારનો સ્નેહ અને બાળકોને સેવા કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવાની ભાવના છુપાયેલી રહે છે, છતાં પણ આ રીતે સેવાઓનો સોદો કરવાથી બાળકો લાલચુ અને લોભી બનવાનો ભય રહે છે. પછી તો તેઓ બધી જ જગ્યાએ અને બધી જ વ્યક્તિ પાસેથી પોતાની સેવાનું મૂલ્ય માંગશે. કોઈ બાળક દ્વારા કાર્ય કરવામાં આવતા સભ્યતાનાં નાતે દરેક વ્યક્તિ એવો પ્રયત્ન કરે છે કે તેને આના બદલામાં કશુંક જરૂરથી આપવામાં આવે, પરંતુ બાળકોમાં એટલી નિઃસ્વાર્થતા અવશ્ય હોવી જોઈએ કે તે વિનમ્રતાપૂર્વક તે લેવાની ના પાડે. જે બાળકો પોતાની સેવાઓનું મૂલ્ય લઈ લે છે, તે અન્યની સહજ સદ્ભાવના અને સ્નેહથી વંચિત થઈ જાય છે.

નિઃસ્વાર્થ ભાવે સેવા કરનારાં બાળકો સૌને પ્યારાં

લાગે છે. સૌનાં હૃદયમાં તેમના માટે એક આશીર્વાદનો ભાવ રહે છે. દરેક વ્યક્તિ પોતાના આત્માથી તેમનાં કલ્યાણની કામના કરે છે. આવી રીતે બાળકની સાથે જેમ-જેમ તેનું સેવાકાર્ય વધતું જાય છે, તેમ તેમ તેટલા જ પ્રમાણમાં તેના પ્રત્યે સદ્ભાવનાનો ભંડાર વધતો જાય છે અને એક દિવસ એવો આવે છે કે તેની ઉપયોગિતા એટલી વધી જાય છે કે વધુમાં વધુ જનસમુદાય તેમા ઉપર નિર્ભર રહેવા લાગે છે અને ત્યારે તે રાષ્ટ્ર અને સમાજનું નેતૃત્વ કરવા યોગ્ય વ્યક્તિ માની લેવામાં આવે છે.

સંસારના ઈતિહાસમાં એક નહીં હજારો એવાં ઉદાહરણ છે કે સાધારણમાં સાધારણ વ્યક્તિ સામાન્ય સેવામાર્ગ પર ચાલીને રાષ્ટ્રના મહાનમાં મહાન નેતા થયા છે, પરંતુ એવું ત્યારે જ બને છે, જ્યારે કોઈનો સેવાભાવ નિઃસ્વાર્થતાની ચરમસીમા પર હોય છે. મોટામાં મોટા હોદ્દા પર પહોંચીને પણ જેવો તેના સેવાભાવમાં દોષ આવ્યો કે તરત જ ત્યાંથી તેનાં પતનની શરૂઆત થઈ જાય છે. જ્યાં આ પ્રકારની ઉન્નતિનું ઉદાહરણ ઈતિહાસમાં જોવા મળે છે, ત્યાં સાથેસાથે આ પ્રકારના પતનનાં ઉદાહરણોની ખોટ નથી.

એટલા માટે જ્યાં બાળકોમાં સેવાભાવનો વિકાસ કરવામાં આવે, ત્યાં નિઃસ્વાર્થ ભાવનાના સંસ્કાર પણ રેડવામાં આવે. નિઃસ્વાર્થ સેવા કરવાથી દિવસે દિવસે એના પ્રત્યેના ઉત્સાહમાં વૃદ્ધિ થાય છે. આનાથી વિપરીત સ્વાર્થપૂર્ણ સેવા-ભાવ આગળ જતાં થોડાક સમયમાં પોતાના પર એક બોજ બની જાય છે, જેને ઉપાડી આગળ વધવાનું ગજની બહારનું બની જાય છે.

સેવાનું કોઈ તાત્કાલિક મૂલ્ય ન લેવા છતાં પણ જે ભવિષ્યની ઉન્નતિને પણ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે તો તે પણ એક પ્રકારનો સ્વાર્થ જ હશે, કેમકે આ રીતે તો આ ભાવ પોતાનાં સેવામૂલ્યોને સમાજથી વંચિત રાખતાં રહીને આગળના નેતૃત્વ રૂપે એકસામટું વસૂલ કરી લેવા જેવું જ હશે, તો તે તેની સહજ અને સાચી ઉન્નતિમાં અવરોધ રૂપ હશે. એટલા માટે બાળકોને વર્તમાનમાં અને ભવિષ્યમાં થનારા કોઈ પણ લાભની ભાવનાથી મુક્ત રાખીને તેમનામાં નિસ્વાર્થ સેવાનો ભાવ હંમેશ માટે ઉત્પન્ન કરવો જોઈએ. ❀

ગાયત્રી ઉપાસના દ્વારા મનુષ્યજીવનની સાર્થકતા

હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રોમાં મનુષ્યને આત્મિક શક્તિ પ્રદાન કરનારા અને મનોકામનાઓને સિદ્ધ કરનારા જે અનેક મંત્રો બતાવવામાં આવ્યા છે, તે સૌમાં ગાયત્રીને સર્વશ્રેષ્ઠ કહેવામાં આવ્યો છે. વિશ્વામિત્ર ઋષિનો મત છે કે 'ચારે વેદોમાં ગાયત્રી સમાન કોઈ મંત્ર નથી. એટલું જ નહીં, સંપૂર્ણ વેદ ગાયત્રી મંત્રની એક કલા સમાન પણ નથી.' ભગવાન મનુએ કહ્યું છે કે 'બ્રહ્માજીએ ત્રણ વેદોના સારસ્વ ગાયત્રી મંત્રને શોધી કાઢ્યો છે. આ મંત્રને વાંચવાથી અથવા જપવાથી વેદના જ્ઞાનનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.' યાજ્ઞવલ્કય, પારાશર, શંખ, શૌનક વગેરે ઋષિઓએ પણ ગાયત્રીને મનુષ્યના ઉદ્ધાર અને મોક્ષપ્રાપ્તિ નિમિત્ત સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય કહ્યો છે.

વર્તમાન સમયના મહાપુરુષ પણ ગાયત્રીનો મહિમા સ્વીકારે છે. મહાત્મા ગાંધીજીએ કહ્યું હતું કે 'સ્થિર ચિત્ત અને શાંત હૃદય દ્વારા કરવામાં આવેલ ગાયત્રી જપમાં આપ્તિકાળનાં સંકટોને દૂર કરવાની શક્તિ છે.' લોકમાન્ય તિલક જણાવે છે કે 'ગાયત્રી મંત્રમાં કુમાર્ગેથી દૂર કરી સન્માર્ગ પર ચલાવવાની પ્રેરણા વિદ્યમાન છે.' પં. મદનમોહન માલવીયની સંમતિ છે કે, 'ઋષિઓએ આપણને જે અનેક રત્નો આપ્યાં છે, તેમાં ગાયત્રી સર્વશ્રેષ્ઠ રત્ન છે.' કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર કહે છે કે 'ગાયત્રી મંત્ર જ રાષ્ટ્રના આત્માને જાગૃત કરનાર છે, એમાં કોઈ સંદેહ નથી.' સ્વામી દયાનંદ કહે છે કે, 'ચારે વેદોનો મૂળ મંત્ર ગાયત્રી જ છે. આદિકાળથી બધા જ ઋષિમુનિ આનો જ જપ કર્યા કરતા હતા.' સ્વામી રામતીર્થ કહેતા હતા કે 'રામને પામવા એ સૌથી મોટું કામ છે અને ગાયત્રી મનુષ્યના મનને સાંસારિક વાસનાઓથી દૂર કરી રામમાં જોડી દે છે.' યોગી અરવિંદના કથન અનુસાર પરમહંસ સ્વાનુભવથી જણાવે છે કે 'ગાયત્રી દ્વારા મોટામાં મોટી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.' સ્વામી વિવેકાનંદનો મત છે કે, 'ગાયત્રી મંત્ર સમસ્ત મંત્રોનો મુકુટમણિ છે.'

એમાં સંદેહ નથી કે જેવી રીતે આયુર્વેદ શાસ્ત્રોમાં અનેક એવા પ્રયોગ જણાવ્યા છે કે જેના દ્વારા મનુષ્યશરીરના પરિમાણ બદલીને તેના શરીરનો કાયકલ્પ થઈ જાય છે, એવી જ રીતે ગાયત્રી મંત્રનો સાચા હૃદયથી જપ કરવાથી મનુષ્યના શરીરનો આત્મિક કાયકલ્પ થઈ જાય છે અને તેને એવું લાગવા માંડે છે કે તેનાં હૃદયમાંથી દરેક પ્રકારના વિકાર દૂર થઈ રહ્યા છે અને સત્ત્વગુણી તત્ત્વોની અભિવૃદ્ધિ થઈ રહી છે. તેનાં પ્રભાવ વડે વિવેક, દૂરદર્શિતા, તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉદય થઈને અનેક અજ્ઞાનથી જન્મેલાં દુઃખોનું નિવારણ થઈ રહ્યું છે. ગાયત્રી સાધના દ્વારા મનુષ્યના અંતરમાં એવી દૃઢ શ્રદ્ધાનો આવિર્ભાવ થાય છે કે તે બધા જ પ્રકારના વિદ્યન-અડચણો અને પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓને હસતાં હસતાં સહન કરી લે છે. સારી-ખરાબ દરેક પ્રકારની અવસ્થાઓમાં તે સમતાભાવ રાખીને શાંતિપૂર્ણ જીવન વ્યતીત કરે છે. તેને સંસારની સૌથી મોટી શક્તિ 'આત્મબળ' પ્રાપ્ત થઈ જાય છે, જેના દ્વારા તે અનેક પ્રકારના સાંસારિક લાભો અને મનોકામનાઓને પણ સહજમાં પ્રાપ્ત કરી લે છે.

ગાયત્રી મંત્ર દેખાવમાં બહુ મોટો નથી અને એનો અર્થ પણ એવો સરળ છે કે કોઈ પણ સાધારણ ભાગેલો-ગાળેલો મનુષ્ય એને સહજમાં સમજી શકે છે અને યાદ રાખી શકે છે, પરંતુ સીધા-સાદા મંત્રમાં એવી અમોઘ શક્તિ ભરી છે કે લોક અને પરલોકનું મોટામાં મોટું કાર્ય તેના દ્વારા સિદ્ધ થઈ શકે છે. સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતીનો ઉપદેશ સાંભળવા એક ગરીબ પીંજરો આવતો રહેતો હતો. એક દિવસ તક મળતાં તે સ્વામીજીને પૂછી બેઠો - 'મહારાજ, હું તો કંઈ ભણ્યોગણ્યો નથી અને આપનો ઉપદેશ તો વિદ્વતાપૂર્ણ હોય છે. એટલા માટે કોઈ એવો ઉપાય બતાવો કે મારા જેવા મૂર્ખનું પણ કલ્યાણ થઈ શકે.' આ સાંભળીને સ્વામીજીએ ગાયત્રી મંત્ર અર્થ સાથે સ્મૃતિને તેને આપ્યો અને કહ્યું, 'આ મંત્રનો તેના અર્થને યાદ રાખીને જપ કરતો રહે અને સાથે

રૂ પીંજવાના ધંધામાં સાચો અને ઈમાનદાર રહેવાનું પ્રાણ લે. આનાથી જ તારું કલ્યાણ થશે.’ આવી જ રીતે સ્વામી વિવેકાનંદ એક અવસરે ઉપદેશ આપતાં જણાવે છે કે, ‘આત્મહત્યા કરવા માટે મનુષ્ય પાસે એક સાધારણ ચપ્પુ હોવું જ પૂરતું છે. પોતાના ગળામાં ઘુસાડીને તે પોતાના જીવનનો અંત લાવી શકે છે, પરંતુ બીજાને મારવા માટે મોટાં મોટાં હથિયારોની જરૂર પડે છે. આવી જ રીતે કોઈ વ્યક્તિને પોતાના ઉદ્ધાર માટે ‘ઓમ’ અને ગાયત્રી મંત્રનો જપ જ પર્યાપ્ત છે.’

સર મોનિયર વિલિયમ પોતાનાં ‘બુદ્ધિઝમ’ નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે ઈસાઈ ધર્મ ઈશુ વગર કંઈ જ નથી. ઈસ્લામ ધર્મ હજરત મુહમ્મદ વગર કંઈ જ નથી. બુદ્ધ ધર્મ બોદ્ધ વગર કંઈ નથી, પરંતુ મને એ સાચી વાત કહેવામાં કોઈ જ સંકોચ નથી. જેવા જાવ તો હું ખ્રિસ્તી છું અને હિંદુઓનો મૂળમંત્ર ગાયત્રી છે, જે કોઈ ઋષિ, મુનિ અથવા મહાન પુરુષ વગર જીવિત રહી શકે છે. હિંદુ ધર્મનો આધાર કોઈ વિશેષ મનુષ્ય પર નથી. આ મંત્ર દ્વારા હર કોઈ મનુષ્ય સીધો પરમેશ્વર પાસેથી જ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

આ ઉદાહરણોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ગાયત્રી મંત્ર મનુષ્યના આત્મિક અને માનસિક ઉત્થાનનું સૌથી મોટું સાધન છે. જેવી રીતે ગીતાને સમસ્ત ઉપનિષદોનો સાર કહેવામાં આવી છે, તેવી જ રીતે ગાયત્રી મંત્ર વેદોનો સાર છે, એમાં કોઈ સંદેહ નથી. ગાયત્રી મંત્રના જપ દ્વારા બધા જ દેવતાઓનો અનુગ્રહ પામી શકાય છે. આનાં દ્વારા દેવીની આરાધના કરી શકાય છે. વિષ્ણુની આરાધના કરી શકાય છે. સૂર્યની આરાધના કરી શકાય છે અને નિર્ગુણ પરમાત્માની આરાધના પણ કરી શકાય છે.

બ્રહ્મચારીમાં જે તેજ જોઈ શકાય છે, તે ગાયત્રી મંત્રના જપનું જ હોય છે. ગૃહસ્થને ત્યાં જે વૈભવ અથવા સમૃદ્ધિ જોવા મળે છે, તે પણ ગાયત્રીની જ હોય છે. વાનપ્રસ્થમાં જે શક્તિ અને સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે, તે પણ ગાયત્રીનું જ છે. આવી રીતે જે ક્ષાણથી બાળક યજ્ઞોપવીત ધારણ કરે છે અને જે સમયે તે સંન્યાસની સર્વોચ્ચ સ્થિતિમાં પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે તેની માર્ગદર્શક, સહાયક, શક્તિદાતા ગાયત્રી જ

રહે છે. તેને માટે ગાયત્રી જ સર્વસ્વ હોય છે. આ મંત્રના રૂપમાં આપણા પ્રાચીન ઋષિમુનિ આપણને એવી શક્તિ પ્રદાન કરી ગયા છે કે જેની તુલનામાં અન્ય કોઈ જ શક્તિ સંસારમાં મળી શકતી નથી.

યજુર્વેદના પહેલા અધ્યાયમાં એક મંત્ર આવે છે, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે માનવદેહ ક્યાંથી આવ્યો અને તેનું શું પ્રયોજન છે ? વાસ્તવમાં આ બંને વિષય સૌથી મહત્વપૂર્ણ છે. આનું જ્ઞાન ન હોવાને લીધે જ મનુષ્ય અજ્ઞાનના અંધકારમાં ઠોકરો ખાય છે અને કુમાર્ગગામી થઈ જાય છે. જે આપણને નિશ્ચિતપણે એ સમજાઈ જાય કે આપણે વાસ્તવમાં કોણ છીએ અને આ સંસારમાં આવવાનો આપણો ઉદ્દેશ્ય શો છે, તો પછી આપણા માર્ગની મોટાભાગની મુશ્કેલીઓ હલ થઈ જાય છે અને આપણે નિરંતર પ્રગતિના માર્ગ ઉપર અગ્રેસર થઈ શકીએ છીએ. યજુર્વેદનો એ મંત્ર આ પ્રકારે છે -

કસત્વા યુનક્તિ સ ત્વા યુનક્તિ કસ્મૈ ત્વા યુનક્તિ ।

તસ્મૈ ત્વા યુનક્તિ । કર્મણે વાંવેષાયવામ્ ॥ (૧-૬)

અર્થાત્ તમને કોણે યુક્ત કર્યા છે ? અર્થાત્ આ શરીરની સાથે આત્માનો સંબંધ કોણે જોડ્યો ? આનો જવાબ એ આપવામાં આવ્યો છે કે એ પરમાત્માએ તમારા શરીર અને આત્માને યુક્ત કર્યો. બીજો પક્ષ છે, તમને ક્યા પ્રયોજન માટે યુક્ત કરવામાં આવ્યા છે ? આનો જવાબ એ છે કે (૧) તે પરમાત્માના ભજન-દર્શન-મિલન માટે. (૨) સત્યપ્રત, યજ્ઞ, ધર્મ, પ્રચાર, શુભ ગુણો અને વિદ્યાઓને ધારણ કરવા માટે. (૩) જ્ઞાનની ઉપલબ્ધિ માટે. આવી રીતે વેદ દ્વારા મનુષ્ય-જન્મનાં ત્રણ મુખ્ય પ્રયોજન બતાવવામાં આવ્યાં - જ્ઞાન, કર્મ અને ઉપાસના. આ જ ત્રણે તથ્યોનું નિરૂપણ ચાર વેદોમાં કરવામાં આવ્યું છે. ગાયત્રી મંત્રમાં પણ આ જ ત્રણ તથ્યોનો સમન્વય વિજ્ઞાન અને તર્કયુક્ત રીતે કરવામાં આવ્યો છે અને તે પણ એવા સંક્ષિપ્ત રૂપમાં કે પ્રત્યેક મનુષ્ય સર્વદા તેને સ્મરણમાં રાખી શકે છે અને તેનું મનન કરી શકે છે. આ જ કારણે આને ગુરુમંત્ર અથવા મહામંત્રનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે.

આ પોતાનાં નામને અનુરૂપ માનવજીવનને સાર્થક

બનાવનાર અમોઘ ઉપાય સિદ્ધ થાય છે. ગાયત્રી ઉપાસના દ્વારા વ્યક્તિમાં ભારે આંતરિક હેરફેર થાય છે, જેમાં મુખ્ય છે - સત્ત્વગુણ વધવા. માનવપ્રકૃતિમાં તમોગુણ અને રજોગુણ દૂર થવા અને તેના સ્થાન પર સત્ તત્ત્વ વધવું એ છે. શરીરમાં ભરાયેલા રોગ, મળ, વિષ અને વિજાતીય પદાર્થોનું ઘટવા અને તેના સ્થાન પર શુદ્ધ રક્ત અને વીર્યની માત્રા વધી જવા જેવું છે. આ પરિવર્તન કદાચ આપણે પ્રત્યક્ષ થઈ જઈ ન શકીએ, પરંતુ તેનો પ્રભાવ આપણા શારીરિક સ્વાસ્થ્ય પર સ્પષ્ટપણે જોઈ શકાશે. ગાયત્રી દ્વારા સતોગુણની વૃદ્ધિ થઈને નિમ્ન શ્રેણીનાં તત્ત્વોનું નિરાકરણ થાય છે અને એનાથી સાધકનો સૂક્ષ્મ કાયાકલ્પ થઈ જાય છે. આનો પ્રભાવ આપણા મન અને વિચારો પર પડે છે અને ઈન્દ્રિયોના ભોગોની હાનિકારક લાલસા મંદ પડી જાય છે. સ્વાદલોલુપતા, જુદા-જુદા સ્વાદ પદાર્થો માટે મન લલચાયા કરવું, વારંવાર ખાવાની ઈચ્છા થવી, વધારે પ્રમાણમાં ખોરાક લેવો, ખાવાની ચીજ અને ન ખાવાની ચીજનો વિચાર ન રહેવો, ગળ્યા, મસાલેદાર તથા ચરબીવાળા પદાર્થોની રુચિ જેવી ખરાબ આદતો ધીરે ધીરે ઘટવા લાગે છે. આવી રીતે જીભ વશમાં આવી જવાથી કુપથ્યનું એક ભારે સંકટ દૂર થઈ જાય છે. આવી જ રીતે કામેન્દ્રિયની ઉત્તેજના સતોગુણી વિચારો દ્વારા શાંત થઈ જાય છે. કુમાર્ગમાં, વ્યભિચારમાં, વાસનામાં મન ઓછું દોડે છે, બ્રહ્મચર્ય પ્રત્યે શ્રદ્ધા વધવા લાગે છે. પરિણામે વીર્યરક્ષા થવાથી શારીરિક અને માનસિક શક્તિની વૃદ્ધિ થવા લાગે છે. સ્વાદેન્દ્રિય અને કામેન્દ્રિય, બે જ ઈન્દ્રિયો વિશેષ બળવાન છે, જે મનુષ્યને પતન તરફ આકર્ષિત કરે છે. તેનો સંયમ થઈ જવાથી સ્વાસ્થ્યની ઉન્નતિ અને મન નિર્વિકાર થવું એ સ્વાભાવિક જ છે. આની સાથેસાથે સાધનાના ફળથી સ્નાન, સમય થયે સૂવું અને જાગવું, સ્વચ્છતા, સાદગી જેવી અન્ય બાબતોનો પણ સમાવેશ થવા લાગે છે અને આનાથી આરોગ્ય અને દીર્ઘજીવનનાં મૂળ મજબૂત થઈ જાય છે.

શરીરની જેમ જ માનસિક ક્ષેત્રમાં પણ સતોગુણની વૃદ્ધિ દ્વારા અભૂતપૂર્વ ઉન્નતિ થઈ જાય છે. કામ, ક્રોધ,

ભલે કોઈપણ ધર્મને ન માનો, પરંતુ મનુષ્ય બનીને રહેવું તે ઘણું ઉત્તમ છે. મૂઠ ધર્મને માનવું સાડું નથી. મૂઠ ધર્મનો અર્થ એ છે કે ધર્મતા સત્ય, સુંદર તથા શિવરૂપને તષ્ટ કરીને અથવા મનુષ્યતાને ધર્મમાંથી દૂર કરીને એને મિથ્યાચાર, પશુતા તથા કુરતા સાથે જોડી દેવી. આજકાલ વાસ્તવિક ધર્મનું સ્થાન આ મૂઠ ધર્મ લઈ લીધું છે અને નિ:સંદેહ એ ઘૂણા કરવા યોગ્ય છે.

મોહ, ઈર્ષ્યા જેવા દોષ ઓછા થવા લાગે છે. આના સ્થાને સંયમ, નિયમ, ત્યાગ, સત્ત્વનિષ્ઠા, નિરાલસ્યતા જેવા ગુણોનો આવિર્ભાવ થવા લાગે છે. આ પરિવર્તનના ફળથી જીવનમાં નિત્ય અનુભવ થનારાં દુ:ખોથી છુટકારો મળી જાય છે. વિદ્યા, બુદ્ધિ, વિવેક જાગૃત થવાથી અનેક પ્રકારની ચિંતાઓ, ભય, આશંકા, મોહ, મમતા જેવા મનોવિકારો ઓછા થતા જાય છે. ધર્મપ્રવૃત્તિની વૃત્તિના પરિણામે અન્યાય, અનાચારમાંથી ચિત્તવૃત્તિ દૂર થવા લાગે છે. આવી રીતે શારીરિક અને માનસિક બંને ક્ષેત્રોમાં સતતત્ત્વની વૃદ્ધિ થવાથી મનુષ્યને વાસ્તવિક આનંદની પ્રાપ્તિ થવા લાગે છે અને સાધક સ્વયં સાંસારિક દુર્ગુણોથી દૂર થઈને આત્માનંદનો અનુભવ કરવા લાગે છે. એટલા માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે -

ગાયન્તં ત્રાયતે યસ્માત્ ગાયત્રીત્વં તતઃ સ્મૃતા ।

એટલે કે જે સાધકજન ગાયત્રીનું ગાન કરતો, સદેવ તેનો જપ કરતો રહે છે, ગાયત્રી તેની રક્ષા કરે છે. ગાયત્રી મંત્રની સાધના કરવાથી બધા જ પ્રકારની ઈચ્છાઓ સિદ્ધ થાય છે. જે વ્યક્તિ નિષ્કામ ભાવથી તેનો જપ કરતો રહે છે, તેને બધા જ પ્રકારનાં સાંસારિક ફળોની પ્રાપ્તિની સાથે મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. એટલા માટે આપણાં પ્રાચીન ઋષિમુનિઓએ સંસારના કલ્યાણાર્થ આને પ્રગટ કરી અને પરંપરા દ્વારા આની ઉપાસના અનિવાર્યરૂપે પ્રચલિત કરી. ■

મારા હૃદયેશ્વર - ગુરુદેવ ભગવાન -

(ધર્મચક્ર (ચદુરામપુર) જિલ્લો છપરા, બિહાર નિવાસી શ્રી રામચન્દ્ર સિંહ એક વિનમ્ર સેવક રૂપે પોતાની આરાધ્ય સત્તા પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ સાથે વર્ષો સુધી રહ્યા. તેમને શક્તિઆતના શિષ્યોમાંના એક ગણાવાનું શ્રેય મળ્યું છે, જેમને પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ પરમવંદનીય માતાજી પાસે સેવા કરવાના હેતુથી શાંતિકુંજમાં નિયુક્ત કર્યા. શાંતિકુંજની શૈશવાવસ્થામાં જ્યારે સ્વયં પૂજ્યવર ગુરુદેવ હિમાલય જવા માટે પ્રસ્થાન કરી ચૂક્યા હતા, ત્યારે તેમને આ નાનકડા આશ્રમની ગૌશાળા સહિત પરમ વંદનીય સ્નેહસલિલા માતાજીનાં ચરણોમાં પછા બેસવાનું સૌભાગ્ય મળ્યું. તેઓ આજે આપણી વચ્ચે નથી, તેમની, પોતાના હૃદયેશ્વર શ્રી ગુરુદેવ ભગવાન વિશેની અનુભૂતિઓ ગુરુકથામૃત રૂપે બે હપ્તાઓમાં રજૂ કરવામાં આવી રહી છે).

ઈ.સ. ૧૯૮૫ના સહસ્રકુંડી યજ્ઞમાં ધર્મચક્ર (જે મારા ગામથી એક માઈલ દૂર આવેલું છે)ના શ્રી રમેશચન્દ્ર શુક્લ ગયા હતા. તેમને હું નાનપણથી એક ધાર્મિક વ્યક્તિ રૂપે ઓળખતો હતો. તેઓ યજ્ઞમાંથી પાછા ફર્યા ત્યારે મારે માટે પ્રસાદના સ્વરૂપમાં 'અખંડ જ્યોતિ' માસિક લઈ આવ્યા. હું તે વાંચવા લાગ્યો. નિયમિત દર મહિને સામયિક આવવા લાગ્યું. જાણવા મળ્યું કે તે જ દિવસોમાં જૂન મહિના (૧૯૫૮)માં શ્રી શુક્લજીને મથુરા જવાનો સુયોગ મળી રહ્યો છે. મારા ભત્રીજા જલેસર અસ્વસ્થ હોવા છતાં પણ મારા મનમાં ઈચ્છા જાગી કે તેમની સાથે જઈને મારા આરાધ્ય દેવનાં દર્શન કરું - જેમને હું મનોમન ગુરુ રૂપે સ્વીકારી ચૂક્યો હતો. તેમનાં પ્રથમ દર્શન ૮ જુલાઈ, ૧૯૫૮માં ઘીયામંડી, મથુરાના ઘરમાં થયાં. તેમણે પૂછ્યું - 'ક્યાંથી આવો છો?' મેં સ્થાન જાણાવ્યું અને કહ્યું કે બાળક અસ્વસ્થ હોવા છતાં પણ આપની પાસે દોડી આવ્યો છું. તુરત જ મને આન્યાસન આપતાં ગુરુદેવે કહ્યું, 'તમે આવ્યા નથી, મેં તમને બોલાવ્યા છે. ચિંતા કરશો નહિ. તમારો ભત્રીજો સ્વસ્થ થઈ ગયો છે. તેમની સાથે હિમાલય જવાની મારી ઈચ્છા બાબતમાં ગુરુદેવે કહ્યું કે આ કાર્ય મારે એકલાએ કરવાનું છે. તમારે આગામી દસ વર્ષો સુધી સમગ્ર ભારતવર્ષમાં યજ્ઞોનું આયોજન કરવાનું છે. ખૂબ ફરવાનું છે. હું તમને માર્ગદર્શન આપીશ. હમણાં દોઢ વર્ષ હું હિમાલયમાં અજ્ઞાતવાસમાં રહીશ. ૧૯૬૨ની અષ્ટમહાયુતિની ભવિષ્યવાણીથી ચિંતિત બનશો નહિ. તે તો નવા યુગનો સંદેશો લઈને આવી રહી છે. મહાવિનાશ કે પ્રલય જેવું કશું બનવાનું નથી. હું તેમનો આદેશ આંખમાથા પર ચડાવી ચાલ્યો આવ્યો.

ઓક્ટોબર, ૧૯૬૧માં આરા(બિહાર)માં પાંચકુંડી

ગાયત્રીયજ્ઞમાં ગુરુદેવ પધારવાના હતા. હું પણ મારા ગામથી બાવન વ્યક્તિઓને લઈને આરા (બિહાર) ચાર દિવસ માટે યજ્ઞમાં ગયો. જે ખંડમાં ગુરુદેવ રોકાયા હતા, ત્યાં તેમણે મને એકલાને બોલાવ્યો- જેવાં દર્શન થયાં, ત્યારે ત્યાં ચહેરો નહિ માત્ર સૂર્ય જેવો પ્રકાશપુંજ અને વિરાટ આભામંડળ દેખાયું. મને લાગ્યું, મારા ગુરુજી સાક્ષાત્ ભગવાન છે અને હું સૌભાગ્યશાળી છું જેથી મને તેમનાં દર્શન થયાં. તેમણે ત્રણ મહિના પછી યનારા ચાંદ્રાયાણ વ્રતની શુંખલા માટે બોલાવ્યો હતો. હું તે સત્રમાં જઈને આવ્યો. મને દર વર્ષે ગાયત્રી તપોભૂમિમાં આવતા રહેવાનો આદેશ મળ્યો.

ગુરુદેવ ભગવાનના આદેશ પર જ હું પૈસા કમાવાના ઉદ્દેશથી આસામ ગયો. આ સુયોગ સહજ જ મળ્યો ત્યારે મેં પણ સંકલ્પ કર્યો કે હું મારા કામની સાથે સાથે ઓછામાં ઓછા ૧૦૮ 'અખંડ જ્યોતિ'ના સભ્યો બનાવીશ. ઈ.સ. ૧૯૬૪ના માર્ચ મહિનામાં હું આસામ ગયો હતો. દુમદુમાના એક ભાઈએ મને ચર્ચામાં કહ્યું, "અમે ચાર ભાઈઓ છીએ. ભાગ વહેંચવાનો સમય આવી ગયો છે. આખો પરિવાર વેરવિખેર થઈ જશે. આપ કાંઈક કરો." મેં કહ્યું કે કોઈ બ્રાહ્મણ પાસે ઘરમાં ગાયત્રી યજ્ઞ કરાવો, બધું બરાબર થઈ જશે. ત્યારે રાજકુમારજીએ કહ્યું, "આપને તો આવડે છે, આપ જ યજ્ઞ કરાવો." મેં મનોમન ગુરુદેવને યાદ કરીને યજ્ઞ કરાવ્યો. એક વ્યક્તિને 'અખંડ જ્યોતિ'નો ગ્રાહક બનાવવાના ઉદ્દેશથી ત્યાં બેસાડી દીધી. પૂર્ણાહુતિ થઈ. કુમારી કન્યાઓને ભોજન કરાવવામાં આવ્યું. તે જ યજ્ઞમાં ૧૦૮ પરિજનો 'અખંડ જ્યોતિ'ના ગ્રાહક બની ગયા. મારો સંકલ્પ પરિપૂર્ણ થયો. હું પોતે એ જોઈને ગદ્ગદિત થઈ ગયો કે કેટલો શાનદાર યજ્ઞ થયો, માત્ર પાંચકુંડીય આયોજન હતું અને મારા જેવો

આગુઘડ પુસ્તક વાંચી વાંચીને તે ક્રિયાકાંડ કરાવી રહ્યો હતો. જે કુટુંબમાં યજ્ઞ કરાવ્યો, તે પરિવારને ગુરુદેવ અને યજ્ઞ પિતા-ગાયત્રી માતા પર અટલ વિશ્વાસ બેઠો, કેમ કે ત્યાર બાદ તેઓમાં સમાધાન થયું. સમગ્ર પરિવાર એક બન્યો અને બધાને કામ વહેંચી આપવામાં આવ્યું. આખું કુટુંબ ગુરુદેવ ભગવાનનાં દર્શને જઈ આવ્યું.

હું ઈ.સ. ૧૯૬૬માં આસામથી બિહાર પાછો ફર્યો. ઘર માટે ઠીક ઠીક વ્યવસ્થા ગોઠવાઈ ગઈ હતી. આ દરમિયાન જાગુવા મળ્યું કે ૨૪ થી ૨૬ ડિસેમ્બર, ૧૯૬૭ દરમિયાન મારા ગુરુદેવ મસ્તીચક્ર આવી રહ્યા છે. મસ્તીચક્રમાં પંડિત રમેશચન્દ્રજી શુકલને ત્યાં પંચકુંડી યજ્ઞનું આયોજન હતું. મેં સગી આંખે જોયું કે બે સ્ત્રીઓએ દર્શન વખતે તેમને પ્રાર્થના કરી કે લગ્નને આઠ-દસ વર્ષો થઈ ગયાં છે પણ સંતાનપ્રાપ્તિ થઈ નથી. તેમને યજ્ઞની પરિક્રમા કરતા રહેવાનો આદેશ મળ્યો. બન્ને સ્ત્રીઓને દસ મહિના પછી પુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ. આ જ યજ્ઞમાં પૂજ્યવરે મને બોલાવીને કહ્યું, “રામચન્દ્ર તમારા ઘરે તમારા ગામમાં જઈશું.” હું સ્તબ્ધ બની ગયો. હું કેવી રીતે તે નાનકડી ઝૂંપડીમાં તેમને બેસાડીશ, પરંતુ ગુરુદેવ આવ્યા. ગુરુદેવને માટે એક એન્જિનિયરની જીપની વ્યવસ્થા કરી. અમે ધર્મચક્ર આવી ગયા. ઝૂંપડીના દ્વાર પર ગુરુદેવ ભગવાનની આરતી ઉતારી, પૂજન કર્યું. થોડીક વાર પછી તેમણે કહ્યું કે ગામમાં કોઈ સાર્વજનિક સ્થાન હોય ત્યાં જઈએ. ગામના છોડે દેવીનું એક મંદિર હતું, પાસે ખુલ્લી જમીન હતી. ત્યાં પહોંચતાં એક જગ્યા તેમને પસંદ પડી. તેમણે સાત ઈંટો અને પૂજનની સામગ્રી મંગાવી પોતાના હાથે ભૂમિપૂજન કર્યું. ત્યાં ખોદકામ કરાવીને ઈંટ મૂકી શિલાન્યાસ કર્યો અને ઉપસ્થિત સમુદાયને કહ્યું, “આ ભૂમિ અમે અમારા તપથી અસાધારણ બનાવી દીધી છે. વખત જતાં અહીં એક ગાયત્રી મંદિર બનશે, પ્રાણીમાત્રનું કલ્યાણ થશે. અહીં દૂરદૂરથી લોકો આવશે, પ્રકાશ પામીને અહીંથી જશે. ગામવાસીઓ મંદિર બનાવે, અમે તેની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરીશું.” આટલું કહીને ભગવાન શ્રી મસ્તીચક્ર પાછા ફર્યા. સમયાંતરે પૂર્ણિયાથી બકસર જતાં ઈ.સ. ૧૯૭૧માં આ મંદિરમાં ગાયત્રી માતાની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા થઈ. તે પણ ખૂબ અલૌકિક પ્રસંગ છે, પરંતુ તેની ચર્ચા પછીથી.

૧ જૂન, ૧૯૬૭ના રોજ મને મથુરામાં એક-પંદર દિવસીય સત્રમાં આવવાનો નિર્દેશ મળ્યો. છેલ્લા દિવસે મને એકલાને બોલાવીને, તપોભૂમિ યજ્ઞશાળાની સામે ઊભા રહી તેઓ બોલ્યા, “રામચન્દ્ર, હવે યુગનિર્માણ વિદ્યાલયનો

આરંભ થવાનો છે. તમે બાળગોપાળ સાથે અહીં આવી જાવ. અહીં જ તેમને ભાગાવીશું-ગાગાવીશું, છાશ-રોટલો સાથે ખાઈશું. ભગવાનનું કામ કરીશું.” હું ગામ પાછો ફર્યો. ઓક્ટોબર ૧૯૬૭માં ટાટાનગરમાં એક વિશાળ મહાયજ્ઞ હતો. ત્યાંથી પાછા ફરતાં ગુરુદેવ ભગવાન પટાણા શહેરના ડૉ. માથુરને ત્યાં રોકાયા. ૧૦ ઓક્ટોબરની સવારે તેમનાં દર્શન માટે મારા ગામ વિસ્તારથી પચાસ વ્યક્તિઓને લઈને ત્યાં પહોંચ્યો. તરત ગુરુવરે કહ્યું, “તમે હજી સુધી મથુરા નથી પહોંચ્યા ? ” મેં હાથ જોડીને નિવેદન કર્યું કે આપે અમારા ગામમાં શિલાન્યાસ કર્યો છે, મંદિર બનવાનું શરૂ થઈ જાય તો હું આવી જઈશ. ભગવાનશ્રીએ કહ્યું, “મંદિર તો ગામજનો બનાવશે. મૂર્તિની વ્યવસ્થા પણ થઈ જશે. તમે તો અમારું મંદિર બનાવવા મથુરા ચાલો.” અંતે ૧ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૬૮ના રોજ પત્ની તથા પુત્રી સહિત હું મથુરા શ્રી ચરણોમાં પહોંચી ગયો.

૧૯૬૮ની ગુરુપૂર્ણિમાના દિવસે પૂજનવિધિ સંપન્ન થયા પછી ગુરુદેવ અને માતાજી હરિદ્વારના સપ્ત સરોવરમાં બનનારા આશ્રમની ચર્ચા કરી રહ્યાં હતાં. અચાનક ભગવાનશ્રીએ કહ્યું, “રામચન્દ્ર, તમે હરિદ્વાર ચાલો. ત્યાં નિર્માણકાર્યમાં મદદ કરજો. પછીથી માતાજીની સેવા કરજો.” મેં આજ્ઞા શિરોમાન્ય કરી. પછી તે જ દિવસથી દરરોજ એક નર્સરીમાં જઈને તેમણે મારું બાગાયતનું શિક્ષણ શરૂ કર્યું. સાતમા દિવસે બગીચા માટેનો સામાન પાવડો, ખુરપી, ત્રિકમ, કોદાળી કેટલાક પ્રકારના છોડ અને બીજ, ઓઠવા-પાથરવાનો સામાન વગેરે લઈને ૮ ઓગસ્ટ, ૧૯૬૮ના રોજ મને સાથે લઈને તે સ્થળે પહોંચ્યા, જ્યાં ભવિષ્યનું શાંતિકુંજ બનવાનું હતું.

શ્રાવણ માસના તે પવિત્ર દિવસે રાત્રે તો સપ્તર્ષિ આશ્રમની એક કુટિરમાં રોકાયા. પછી બીજા દિવસે તે ભૂમિ પર તેઓ મને લઈ ગયા. ચારે બાજુ ધનધોર જંગલ હતું. જમીન પર એક કુટ પાણી વહી રહ્યું હતું. પડોશમાં એક માતાજી (વિદ્યોત્તમાયતિ) નું મકાન હતું. તેમાં એક બ્રહ્મચારી રહેતા હતા. તેમની પાસેથી ૧૨x૮ ફૂટનું એક કામચલાઉ ટિનશેડ લીધું અને મારા રહેવાની કામચલાઉ વ્યવસ્થા કરી. મેં આખા દિવસમાં એક નાનકડી ઓરડી બનાવી લીધી. ત્યાં એક ખૂણામાં ભોજન બનાવવાની વ્યવસ્થા પણ કરી લીધી. એક ખાટલો લઈ આવ્યો, થોડી ઈંટો લાવ્યો. કેરોસીનની ચિમની પેટાવી. મેં દાળ-ભાત રાંધ્યાં હતાં. તેઓ તે ખાઈને ત્યાં જ સૂતા. હું ઈંટોના પાથરણા પર બેસીને તેમના પગ

દબાવ્યા પછી સૂઈ ગયો.

સવારે આંખ ઊઘડી તો જ્યેં કે ગુરુદેવ તો દૈનિક કાર્યોમાંથી નિવૃત્ત થઈ પ્લાસ્ટિકનો કોટ માથા પર ઢાંકી નિકર-બનિયન પહેરીને પાવડાથી, પાણી વહી જવાનો રસ્તો બનાવી રહ્યા છે અને પાણી સતત વરસી રહ્યું છે. હું જલદી પરવારીને ગયો. ગુરુદેવે કહ્યું, “મેં ખાડા ખોદી નાખ્યા છે. તમે તે ઊંડા બનાવીને નર્સરીમાંથી લાવેલા છોડ વાવતા જાવ.” મેં આજ્ઞાનું પાલન કર્યું. આઠ દિવસ સુધી આ કમ ચાલતો રહ્યો. આ દરમિયાન ગુરુદેવની પૂજનાં દર્શન કર્યાં, તેમનું કર્મયોગી સ્વરૂપ જ્યેં અને ખૂબ હસીખુશીથી, સીમિત સાધનોમાં જીવન જીવવાનો તેમનો કમ પાણ જ્યેં. છોડ વાવી દેવામાં આવ્યા. કામચલાઉ સડક બની ગઈ. ક્યાં માતાજીનો ઓરડો બનશે, તે બધું નક્કી કરીને તેઓ મને ત્યાં જ રોકાવાનો આદેશ આપીને ચાલ્યા ગયા. ૮ ઓગસ્ટ, ૧૯૬૮નો તે દિવસ હતો, જ્યારે ભગવાનશ્રી પ્રથમ રાત્રિ આ જ ભૂમિ પર પોતાના કામચલાઉ આવાસમાં, વહેતા પાણીની વચ્ચે સૂતા હતા. વાસ્તવમાં આ જ દિવસ શાંતિકુંજનો જન્મદિન પાણ છે, કેમ કે પછી વિધિ-વ્યવસ્થાપૂર્વક, તમામ કાર્યો શરૂ થતાં ગયાં અને કમશ: નિર્માણના ઉદ્દેશથી ગુરુદેવનો અહીં આવવાનો કમ ચાલતો રહ્યો.

સમર્પિ આશ્રમ દ્વારા ભગવાનશ્રીના પત્રો દર ચાર દિવસે આવતા હતા. જેમાં સૂચનો સમાવિષ્ટ રહેતાં હતાં. કૂવાનું ખોદકામ અને ઓરડાઓના નિર્માણના ઉદ્દેશથી તેઓ જન્યુઆરી, ૧૯૬૮માં વસંતપંચમી પહેલાં ફરીથી અહીં પધાર્યાં. સાથે રોજનાં ચાર આનાના હિસાબે એક સાઈકલ ભાડે લઈને આવ્યા. તે દિવસોમાં ઘોડાગાડી બહુ મોંઘી હતી. એકવારનું આવવા-જવાનું ખર્ચ બાર-પંદર રૂપિયા નેટલું આવતું હતું. ગુરુદેવે મને કહ્યું, તમે મને સાઈકલ પર બેસાડીને ખુદ સાઈકલ ચલાવી શકો છો. મેં હા કહી, તો તેમણે કહ્યું મને બેસાડીને સાઈકલ ચલાવી બતાવો. તેમને સંતોષ થતાં, એક જ સાઈકલ પર અમે બન્ને બેસીને અચ્છુમલના ઈંટના ભઠ્ઠા પર પહોંચ્યા, સાઈકલ હજાર રૂપિયામાંથી હજારના હિસાબે સાઈકલ હજાર ઈંટો ખરીદી. રોકડા પૈસા ચૂકવ્યા અને ઈંટો પહોંચાડવાની સૂચના આપી. શેઠે કહ્યું, હું મારી ગાડીમાં તમને આશ્રમ પહોંચાડું. ગુરુદેવે સ્પષ્ટ ઈન્કાર કરતા કહ્યું કે અમે સાઈકલ પર જ પાછા જઈશું. પ્રભુની સાદગી-સરળતા જોઈને અમે દિગ્મૂઠ થઈ ગયા. જેમના સંકલ્પ માત્રથી લાખખોનું નિર્માણ અમે પોતે જોતા આવ્યા હતા, તે અમને નિમિત્ત બનાવીને, અમારા જેવા જ બનીને બધાં કાર્યો કરી

રહ્યા હતા. મેં કહ્યું, તો તેઓ બોલ્યા, “ રામચન્દ્ર, આ તપ છે. તપના પાયા પર જ્યારે શાંતિકુંજ ઊભું થશે, ત્યારે હજારો વર્ષો સુધી જન જનને પ્રકાશ આપતું રહેશે. તેથી હું જેમ કહું તેમ જ તમે કરતા જાવ.”

સિમેન્ટ આવવાની હતી. હું ભોજન બનાવી રહ્યો હતો. મેં જ્યેં કે ધૂંટાણ પર ધોતી ચઢાવીને ગુરુદેવ પોતે ઈંટો ગોઠવી રહ્યા હતા. હું તેમને રોકવા દોડ્યો, તો તેમણે કહ્યું, “ ત્યાં શાક દાઝી જશે. તમે તેનું ધ્યાન રાખો. હું સિમેન્ટ પલળતી અચાવવા માટે ઈંટો પાથરી રહ્યો છું.” સાચેસાચ, ઘોડીવારમાં તો સિમેન્ટ આવી ગઈ. ૧૦૦ (સો) થેલી આવી હતી. ગુરુદેવ ત્યાં સુધીમાં બધી ઈંટો પાથરીને એક ચબૂતરો બનાવી ચૂક્યા હતા. સિમેન્ટ લાવનાર મજૂરોએ અને મેં તે સિમેન્ટ વ્યવસ્થિત રીતે ચબૂતરા પર ગોઠવી દીધી. નિર્માણકાર્ય શરૂ થઈ ગયું. ગુરુદેવના નિર્દેશ અનુસાર ત્રણ ઓરડાઓ શરૂઆતમાં બાંધવાના હતા. તેમના બતાવ્યા મુજબ હું કામમાં પરોવાઈ ગયો. ગુરુદેવ મથુરા થઈને પ્રવાસ-યાત્રાએ ઊપડી ગયા. એપ્રિલ, ૧૯૬૮માં તેઓ ફરી પાછા ફર્યા. નવરાત્રિ અનુષ્ઠાન પાણ અહીં રહીને કર્યું અને ભવિષ્યના નિર્માણકાર્યની સમગ્ર રૂપરેખા તૈયાર કરી. કોઈ એન્જિનિયર નહીં, કોઈ આર્કિટેક્ટ નહીં. બસ, અમે બન્ને અને થોડા મજૂરો. ઈ.સ. ૧૯૭૦માં જ્યપુરના શ્રી બિહારીલાલજી પધાર્યાં. નિર્માણ સંબંધી માર્ગદર્શન તેમની પાસેથી મળતું રહ્યું. આ દરમિયાન એક પત્ર આવ્યો કે અમે માતાજીને તેમની ભવિષ્યની કર્મભૂમિ બતાવવા લઈ આવી રહ્યા છીએ, તમે સ્ટેશન પર અમને મળજો. ગાડીના ડબ્બામાંથી પોતાનો રૂમાલ ફરકાવતા ગુરુદેવ અને માતાજી ઊતર્યા. સાથે પતરાંની એક પેટી. એક ટાંગો ભાડે કરવામાં આવ્યો. અમે આગળ બેઠા, માતાજી અને ગુરુદેવ પાછળ બેઠાં. સૌથી પહેલાં ‘દક્ષ પ્રજ્ઞપતિ’ સ્થાનકે ગયા. બન્નેએ ત્યાં એક કલાક સુધી પૂજન કર્યું. પછી રસ્તામાં બધું બતાવતા માતાજી અને મારા ગુરુદેવ ભગવાન હસતાં-હસાવતાં શાંતિકુંજ પહોંચ્યાં. અહીં માત્ર ત્રણ ઓરડાઓ જ તૈયાર થયા હતા, પરંતુ શિવ-શક્તિરૂપ આ યુગલ અહીં જ વિરાજમાન થયું. અમે ત્રણેય દિવસ દરમિયાન નિર્માણકાર્ય જોતા. સાંજના વખતે ગંગાજીના તટ પર બેસતા. સવારે બન્નેની સાધના ચાલતી. માતાજીના હાથે બનેલી રોટલી અમે ખાતા. કેટલી આનંદપૂર્ણ ક્ષણો હતી એ ! વિચાર કરતાં કરતાં રોમાંચ થઈ આવે છે.

અમને છે વિશ્વાસ કે ધરતી વંધ્યા નથી આ દેશની

“ દેશમાં એક એવું વિશ્વવિદ્યાલય હોવું જોઈએ જે સાચા મનુષ્ય મહાન મનુષ્ય, મોટા માનવ, સર્વાંગસંપૂર્ણ મનુષ્ય બનાવવાની આવશ્યકતાને પૂર્ણ કરી શકે ” આ વિચારો આજના નથી, આજથી મોટા ભાગે ૪૦ વર્ષો પૂર્વે પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ પંડિત શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય દ્વારા પોતાના સામયિક ‘ અખંડ જ્યોતિ ’ (માર્ચ ૧૯૬૪)ના માધ્યમથી વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. તેમના મનમાં ખૂબ પીડા હતી કે રાષ્ટ્રને આઝાદી મળ્યાનાં સત્તર વર્ષો પછી પણ શિક્ષણપદ્ધતિ એ જ ઢાંચાની છે. શિક્ષણમાં વિદ્યાનું કયાંય નામનિશાન નથી. જ્યાં આઝાદ ભારતની શિક્ષણપદ્ધતિ બુનિયાદી સ્તરની, સંજીવની વિદ્યા સમાન હોવી જોઈતી હતી, ત્યાં તે જ પરંપરાગત બાબુ, કલાર્ક, ઓફિસર બનાવનાર તંત્ર જામી ગયેલું છે. તેઓ કહેતા હતા, “આ માન્યતા સાચી નથી કે જેની પાસે ધન-ઐશ્વર્ય વધુ હશે, તે સુખી રહેશે, પરંતુ સાચું એ છે કે જેમને જિંદગી જીવતાં આવડતું હશે, તે ઓછાં સાધનોમાં પણ આદર્શ, આનંદ અને ઉદ્ધાસ સાથે રહી શકાશે. (પૃષ્ઠ ૫૧, માર્ચ ૧૯૬૪)

“યુગશક્તિ ગાયત્રી પરિવાર” જ વિશ્વવિદ્યાલય નિર્માણ કરીને બતાવી શકે

આગળ પૂજ્યવર લખે છે, “યુગનિર્માણનું મહા અભિયાન આરંભ કરીને અમારે સંજીવની વિદ્યાની સર્વાંગસંપૂર્ણ શિક્ષણ વ્યવસ્થાનો પ્રબંધ પણ કરવો પડશે...” અમારા મનમાં એક એવા વિશ્વવિદ્યાલયની કલ્પના છે, જેમાં માનવજીવનની પ્રત્યેક મુશ્કેલીને હલ કરવા અને દરેક પરિસ્થિતિમાં વ્યક્તિને પોતાની રીતે આગળ ધપવા માટે જે કોઈ માર્ગદર્શન આવશ્યક હોય તે બધું જ શીખવી શકાય. બગડેલા સ્વાસ્થ્યને કઈ રીતે સુધારવામાં આવે અને સુધરેલા સ્વાસ્થ્યને કઈ રીતે વધારવામાં આવે, તે વિશે પરિપૂર્ણ જાણકારી આપવામાં આવે. માનસિક સ્વાસ્થ્યના રક્ષણ માટે ચિંતા, ભય, નિરાશા, શોક, આવેશ, ઉત્તેજના, ઈર્ષ્યા, ધૂંધવાટ, અહંકાર આદિ કુવિચારોથી બચવાની મનોવૈજ્ઞાનિક રીતો બતાવવામાં આવે. માનસિક દુર્ગુણોનું સરળતાપૂર્વક સમાધાન થઈ શકે તથા સ્વભાવમાં મધુરતા, સહનશીલતા, નમ્રતા, સહનતાનો સમાવેશ કેવી રીતે થાય અને આશા, ઉત્સાહ, સાહસ, ધૈર્ય, દૂરદર્શિતા, ઉદારતા, સંયમ, નિયમિતતા જેવા શ્રેષ્ઠ ગુણો કેવી રીતે

અભ્યાસમાં આવે તેની ક્રિયાત્મક સાધના કરાવીને શિક્ષાર્થીને એવો યોગ્ય બનાવવામાં આવે કે તેની ગણના મનસ્વી અને શ્રેષ્ઠ પુરુષોની શ્રેણીમાં કરી શકાય. (પૃષ્ઠ ૬૦, માર્ચ ૧૯૬૪)

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ દ્રષ્ટા હતા, મહામનીષી હતા અને યુગપ્રવર્તક પણ હતા. તેમનું અનુમાન હતું કે સંસ્કાર અધમ બનતા રહે, માત્ર જાણકારી પ્રાપ્ત કરવાનું તંત્ર બની રહે અને ચિહ્ન પૂજના નામે સરસ્વતીનાં મંદિરો ઊભાં કરી દેવામાં આવે તો રાષ્ટ્ર સમર્થ અને સશક્ત નાગરિક ઊભા કરી શકશે નહિ. આ જ કારણે જીવનવિદ્યા પર તેમનું વિશેષ ધ્યાન હતું. તેને તેઓ સ્વાવલંબનપ્રધાન અને અનોપચારિક સ્તરનું બનાવવા ઈચ્છતા હતા. ગામડાંઓનો ઉત્કર્ષ નહિ થાય, તો શહેરીકરણની દોડ વધતી જશે, આ ભવિષ્યવાણી તેમણે ત્યારે જ કરી દીધી હતી. આજે આપણે બધા વિજ્ઞાનની નિરંકુશ પ્રગતિ, ઉપભોગવાદી જીવનદષ્ટિ અને શહેરીકરણનાં દુષ્પરિણામો ભોગવી રહ્યા છીએ. ભાણેલા-ગાણેલા બ્રહ્મરાક્ષસો વિશ્વવિદ્યાલયોમાંથી બહાર આવી રહ્યા છે, જેઓ આજના જાતિવાદથી ગ્રસ્ત રાજનૈતિક વાતાવરણમાં

અતિશય મહત્વાકાંક્ષી, ઉદ્ધત, ઉચ્છૃંખલ અને અપરાધી બની રહ્યા છે. એટલા માટે પૂજ્યવરે તે જ લેખમાં લખ્યું, “સંજીવની વિદ્યાનું શિક્ષણ આપનાર એક સર્વાંગસંપૂર્ણ વિશ્વવિદ્યાલય અમારો ‘ ગાયત્રી પરિવાર’ જ ચલાવી શકે. ભાવનાશાળી પરિજનો જે ઈચ્છશે, તો આ શિક્ષણપદ્ધતિ એક સ્થળેથી આરંભાઈને દેશવ્યાપી બની યુગનિર્માણને ઉપયોગી વાતાવરણ નિર્માણ કરવામાં સહાયક સિદ્ધ થશે. ” (પૃષ્ઠ ૬૩)

તેમની આ વાતને અમલીકરણના વાધા ઈ.સ. ૨૦૦૨માં પહેરાવી શકાયા. જ્યારે ‘દેવસંસ્કૃતિ વિશ્વવિદ્યાલય’ને એક સ્વાયત્ત તંત્ર રૂપે બનાવવા માટે ઉત્તરાંચલ વિધાનસભાના માનનીય સદસ્યોએ દળો-સંપ્રદાય-જાતિભેદથી પર એકમતીથી એક પ્રસ્તાવ પસાર કરીને સ્વીકૃતિ આપી. સંપૂર્ણ સ્વનિર્ભર એવું આ વિશ્વવિદ્યાલય સરકાર પાસેથી કોઈ ધન સહાય લેશે નહિ કે વિશ્વ વિદ્યાલય અનુદાન આયોગ (યુ.જી.સી.) પાસેથી કોઈ પણ પ્રકારની આર્થિક સહાય લેશે નહિ. આ જ શરતના આધારે શ્રી વેદમાતા ગાયત્રી ટ્રસ્ટના પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ દ્વારા નિયુક્ત ટ્રસ્ટીગણે તે બનાવવાની સ્વીકૃતિ આપી અને વિધિવત્ તે જૂન, ૨૦૦૨થી કાર્ય કરવાનો આરંભ કરી ચૂકેલ છે. યોગ અને ચિકિત્સાકીય (આયુર્વેદ) મનોવિજ્ઞાનના બે વિભાગો સ્વાસ્થ્ય વિદ્યાશાખા અંતર્ગત ખોલવામાં આવ્યા છે અને તેમાં બસોથી વધુ વિદ્યાર્થી-વિદ્યાર્થીનીઓ પ્રશિક્ષણ લઈ રહ્યાં છે. ત્રિમાસિક પ્રમાણપત્રનું એક જૂથ તો પ્રશિક્ષણ લઈને જતું પણ રહ્યું. સંપૂર્ણતઃ આવાસકેન્દ્રી આ તંત્ર છે. સેવાભાવી શિક્ષકગણ પોતાના સમયદાનથી તેનું પોષણ કરે છે. હકીકતમાં દેવમાનવ બનાવવાનું તંત્ર આ સ્થાપના સાથે હવે શરૂ થઈ ગયું છે.

હવે આ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૩થી ધર્મવિજ્ઞાન (થિયોલોજી)નું છ માસિક પ્રમાણપત્ર પ્રશિક્ષણ અહીંથી શરૂ થઈ ગયું છે, જેમાં વિજ્ઞાન અને અધ્યાત્મની ધરી પર તે ધર્મવિજ્ઞાનનું પ્રશિક્ષણ આપવાનું છે, જેના અભાવે મનુષ્ય

ભટકતો જેવા મળે છે. દેવાલયના પ્રબંધથી માંડીને ધર્મશાસ્ત્રોની સર્વાંગસંપૂર્ણ માહિતી આપનાર આ પ્રશિક્ષણ સમયની બહુ મોટી આવશ્યકતા પૂર્ણ કરવાનું છે. પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે તેને ‘યુગ શક્તિ’ માસિકનું વિષયવસ્તુ બનાવીને પ્રત્યેક માણસ સુધી તેને લોકપ્રિય બનાવ્યું. આજે સંપ્રદાયવાદથી ગ્રસ્ત આસ્થા સંકટથી પીડિત જનસમુદાયને વૈજ્ઞાનિક અધ્યાત્મવાદનું આ પ્રશિક્ષણ જ કાંઈક રાહત આપી શકશે. આ જ ઉદ્દેશથી પ્રજ્ઞાપરિષદની પ્રત્યેક વિસ્તારમાં સ્થાપના કરવામાં આવી રહી છે, જેથી જનચેતના આ મહત્ત્વપૂર્ણ ઉદ્દેશ તરફ આગળ વધે અને પ્રતિભાઓ-બુદ્ધિજીવીઓની તેમાં ભાગીદારી હોય.

વિશ્વવિદ્યાલયની વર્તમાન ભૂમિ લગભગ ચાર કરોડ ત્રીસ લાખ રૂપિયામાં આજથી ચાર વર્ષ પહેલાં ખરીદવામાં આવી હતી. હજી તેનાથી પાંચ ગણી વધુ ભૂમિ ખરીદવાની છે. લગભગ પંદર કરોડ રૂપિયા આ પરિસરનું પડતર ખર્ચ થશે, જે વિશ્વવિદ્યાલયની ભૂમિ સાથે સંકળાયેલ છે. તે ભૂમિ હસ્તગત થતાં જ વિશ્વવિદ્યાલય પોતાના ચરમ લક્ષ્ય પર પહોંચી શકશે. સંપૂર્ણ રીતે આવાસીય આ પરિસરમાં આયુર્વેદ અને વૈકલ્પિક ચિકિત્સા પદ્ધતિઓના શોધ-સંશોધનના શિક્ષણ માટે ‘ૐ’ ના આકારનું પાંચ માળનું ભવન બનાવવાનું કામ શરૂ થઈ રહ્યું છે, જેની સાથે ધ્યાન અને મંત્રવિજ્ઞાન સંશોધન કેન્દ્ર તથા જ્યોતિવિજ્ઞાન સંશોધન કેન્દ્ર પણ બનાવવામાં આવશે. એક વિરાટ - છ માળનો સંસ્કૃતિખંડ બનાવાઈ રહ્યો છે, જેના ઉપર એક આધુનિક વેધશાળા હશે. સંપૂર્ણ પ્રોજેક્ટનું વિવરણ, સામાન્ય જનતાની જાણ માટે આ મુજબ છે - ભૂમિ - જમીન ૪૩૦ લાખ (જે મેળવી લીધી છે) અને ૧૫૫૦ લાખ (લેવાની છે), ભવન નિર્માણ ૬૦૬૫ લાખ, પ્રયોગશાળા માટેનાં ઉપકરણો ૧૦૦૦ લાખ, પુસ્તકાલય ૧૦૦ લાખ, ફર્નિચર વગેરે ૮૭૦ લાખ, વીજળી વગેરે ૫૦૦ લાખ અને કાર્પસ ૬૦૦ લાખ. આ રીતે લગભગ ૧૬૬ કરોડ રૂપિયાની આ વિરાટ યોજના છે.

ભારત સરકારે ગાયત્રી પરિવારના પાવન ઉદ્દેશોથી પ્રભાવિત થઈને ઓગસ્ટ, ૨૦૦૨માં શ્રી વેદમાતા ગાયત્રી ટ્રસ્ટ શાંતિકુંજ, હરિદ્વારને (જે આ વિશ્વવિદ્યાલયની સંસ્થાપક સંસ્થા છે) આવકવેરાની કલમ ૩૫ એ.સી. અંતર્ગત સો ટકા આવકવેરા મુકિતનું જાહેરનામું તારીખ ૨૮-૮-૨૦૦૨ના રોજ એસ.ઓ. ૦૮૧૫ (ઈ) અન્વયે બહાર પાડ્યું છે. આ ધારા અંતર્ગત આપવામાં આવેલ દાનની રકમને દાતાની કરયોગ્ય આવકમાંથી સો ટકા ઘટાડવામાં આવશે અર્થાત્ દાનની રકમ કરદાતાની કરયોગ્ય આવકમાં ગણવામાં આવશે નહીં. ભાવનાશાળી દાનવીરો માટે કરમાં રાહત, શાસન પ્રત્યે જવાબદારી અદા કરવાનો અને પુણ્યાર્જનનો આનાથી સુંદર મોકો બીજે કયો હોઈ શકે ?

અમને વિશ્વાસ છે કે પરિજનો આ મહાન કાર્ય માટે ઉદારતાપૂર્વક દાન આપશે, કેમ કે ભારતીય સંસ્કૃતિને વિશ્વસંસ્કૃતિ બનાવવાની, ભારતને ફરીથી જગદ્ગુરુ બનાવવાની ધરી બનવાનું છે. આ તંત્ર ઋષિ-પરંપરાઓનું પુનર્જીવન અને પ્રાચ્ય વિદ્યાઓનું પુનર્જગરણ કરશે. આ વિશ્વવિદ્યાલય દેવમાનવોના નિર્માણની ટંકશાળ બનવાની સાથેસાથે આજે વૈશ્વિક સ્તરે છવાયેલી સમસ્યાઓનું સમાધાન આપશે. આ વિશ્વવિદ્યાલય વનોષધિઓને વિલુપ્ત થતી બચાવીને તેમની વૈજ્ઞાનિકતા પ્રમાણિત કરી રાષ્ટ્રને સર્વાંગપૂર્ણ સ્વાસ્થ્ય અને સમૃદ્ધિ ભાણી લઈ જશે આ વિશ્વ વિદ્યાલય.

આપણો ભારતવર્ષ ભામાશાહો, બિરલા, ટાટા, બજજ જેવા ધનકુબેરો સહિત ખિસકોલીઓ (શ્રી રામના સમયમાં) તથા ગોપબાળો (શ્રીકૃષ્ણના સમયમાં) અને સુપ્રિયાઓ (બુદ્ધના સમયમાં) નો દેશ છે. આમાં પગારદાર કર્મચારીઓ (કલમ ૮૦ જીએ)ને પણ આ મુકિતનો લાભ મળશે, જે તેઓ દાન આપીને મેળવી શકશે. જે આપણા ગુરુદેવની ઈચ્છા અનુસાર આપણો યુગશક્તિ ગાયત્રીનો પરિવાર જ તેને ઊભો કરવા ઈચ્છે, તો દરરોજના પચાસ પૈસાના હિસાબે માસિક અથવા વાર્ષિક ધોરણે અનુગ્રહ રકમ

મોકલીને આ પાવન પુણ્ય અર્જિત કરી શકે છે. જે આ માસિકના સાડા ત્રણ લાખ વાયકો આ રકમ મોકલવાનું શરૂ કરે, તો અમને વર્ષભરમાં લગભગ સાડા છ થી સાત કરોડ રૂપિયા મળવાના શરૂ થઈ જશે. ૧૦ વર્ષ સુધી આ ક્રમ ચાલે, તો તેટલા માત્રથી અમારું લક્ષ્ય પૂર્ણ થઈ જશે. માત્ર આશા જ નહિ, અમને વિશ્વાસ છે કે આ દૈવી પ્રયોજન પૂર્ણ થઈને જ રહેશે.

કહેવાય છે કે શરૂઆતમાં ચન્દ્રમા ખૂબ સુંદર હતી. હર ઘડીએ હસતી રહેતી તેની ચહેરો, ખીલેલા કમળ જેવો સુંદર લાગતો.

થોડા દિવસો પછી તે ઊંડાસ અને ખીજાયેલી રહેવા લાગ્યો. તેથી તેની કળાઓ ઘિટવા લાગી. ચહેરો ચીમળાયેલી અને સંકોચાયેલી ક્ષીણ બનવા માંડ્યો. દિવસો વીંતતા ગયા, અમાસ આવતાં આવતાં તે કાળો અને કુચ્છ બની ગયો. કલાઓ સમાપ્ત થઈ ગઈ અને તે અંધારી કોઠડીમાં દિવસ વિતાવવા લાગ્યો. બ્રહ્માજી તેની આ દુર્દશા જોઈને ખીલ્યા, “ મૂર્ખ, હસવાનું અને મલકાવાનું ફરીથી શરૂ કરો દે, તે વિના કોઈનું જીવન પસાર થતું નથી. ખીજાવાથી તો તું કમોતે માર્યા જઈશ.” ચન્દ્રમાએ પોતાની ભૂલ સુધારી, તેણી પ્રસન્નતા વેરવાનું શરૂ કર્યું અને વૃદ્ધિ પામતો પામતો પૃથ્વીમાના દિવસો ફરીથી ખીલેલા કમળ જેવો બની ગયો.

સાક્ષાત્ ભગવાન વિશ્વનાથ છે સદ્ગુરુ

ગુરુગીતાના મહામંત્રોમાં સાધનાનું પરમ રહસ્ય છે. તેને જાણનારના જીવનનો સમગ્ર ભટકાવ ક્ષણમાં જ વિલુપ્ત થઈ જાય છે. જ્યારે સમર્થ સદ્ગુરુનાં ચરણોનો આશ્રય સુલભ હોય, ત્યારે ભલા, બીજા ક્યાંય ભટકવાથી શો ફાયદો ? દયામય ગુરુદેવનાં ચરણોના મહિમાની કથા પાછલા અંકમાં દર્શાવવામાં આવી હતી. તેમાં ભગવાન મહાદેવજીએ માતા પાર્વતીને જાણાવ્યું હતું કે સદ્ગુરુનાં ચરણોના જળથી કેવી રીતે સાધકને યોગિક ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ થાય છે. કેવી રીતે તેનામાં જ્ઞાન-વૈરાગ્ય વગેરે ગુણોનો વિકાસ થાય છે. શિષ્યના અંતર્મનમાં જેમ જેમ ગુરુભક્તિ પ્રગાઠ બનતી જાય છે, તેમ તેનું અંતઃકરણ જ્ઞાનના પ્રકાશથી ભરાતું જાય છે. ' ગુરુકૃપા હિ કેવલમ્ '- એ જ શિષ્યના સાધનામય જીવનનું એકમાત્ર સત્ય છે.

આ સમજવતાં દેવાધિદેવ ભગવાન મહાદેવ જગદંબા પાર્વતીને આગળ કહે છે-

ગુરોઃ પાદોદ્ધં પીત્વા ગુરોરુચ્છિષ્ટ ભોજનમ્ ।
 ગુરુમૂર્તેઃ સદા ધ્યાનં ગુરુમંત્રં સદા જપેત્ ॥૧૫॥
 કાશીક્ષેત્રં તન્નિવાસો જ્ઞાત્વી ચરણોદ્ધમા
 ગુરુઃવિશ્વેશ્વરઃસાક્ષાત્ તારકં બ્રહ્મનિશ્ચિતમ્ ॥૧૬॥
 ગુરોઃ પાદોદ્ધં યત્તુ ગયાડસૌ સોડ્ધયોવટઃ ।
 તીર્થરાજ પ્રયાગસ્ત્ર ગુરુમૂર્ત્યૈ નમોનમઃ ॥૧૭॥

ગુરુભક્ત સાધકની સમર્થ સાધનાનો સાર એટલો જ છે કે તે ગુરુચરણોનું જળ (ચરણામૃત) પીવે. ગુરુને પહેલાં ભોજ્ય પદાર્થો સમર્પિત કર્યા પછી સ્વયં તે પદાર્થોને પ્રસાદ રૂપે ગ્રહણ કરે. (૧૫)

ગુરુનું નિવાસસ્થાન જ મોક્ષદાયી નગરી કાશી છે. તેમનું ચરણોદક જ આ કાશીધામને આધ્યાત્મિક ઊર્જાથી ભરનાર ગંગાજળ છે. ગુરુદેવ જ ભગવાન વિશ્વનાથ છે. તે જ સાક્ષાત્ તારણહાર બ્રહ્મ છે. (૧૬) ગુરુદેવનું ચરણોદક ગયા તીર્થ છે. તેઓ સ્વયં અક્ષયવટ અને તીર્થરાજ પ્રયાગ છે. આવા સદ્ગુરુ ભગવાનને પ્રણામ કરવાં, નમન કરવાં એ જ સાધકના જીવનનું સાર-સર્વસ્વ છે. (૧૭)

આ મંત્રોનો ભાવ ગહન છે, પરંતુ તેની સાધના અતિશય સુગમ અને મહાફળદાયી છે. જ્યારે સર્વદેવ-દેવીમય કૃપાળુ સદ્ગુરુનું સાંનિધ્ય આપણને સુલભ છે,

ત્યારે અન્યત્ર શા માટે ભટકવું ? ગુરુદેવનું ચરણોદક મહાપ્રભાવશાળી છે. તે સામાન્ય જળ નથી. તેમાં તો તેમની તપ-ચેતના ભળેલી હોય છે. ગુરુદેવ જ્યારે સ્પૂળ કલેવરમાં નથી, ત્યારે આવી સ્થિતિમાં જળપાત્રમાં તેમનાં ચરણોની ભાવના કરતાં કરતાં ચરણોદક તૈયાર કરી શકાય છે. તેનું પાન સાધકના હૃદયમાં ભક્તિભાવને પ્રગાઠ બનાવે છે. આ રીતે સાધકનું ભોજન પણ ગુરુદેવનો પ્રસાદ હોવું જોઈએ. પોતે ભોજન કરતાં પહેલાં ગુરુદેવને ભોગ ધરાવો. મનોમન બધા ભોજ્ય પદાર્થો તેમને અર્પિત કરો. પ્રગાઠતાપૂર્વક ભાવના કરો કે કૃપાળુ ગુરુદેવ આપણા દ્વારા અર્પિત પદાર્થો ગ્રહણ કરી રહ્યા છે. ત્યાર પછી તે ભોજન તેમનો પ્રસાદ સમજીને ગ્રહણ કરો.

મનુષ્યશરીરમાં હોવા છતાં પણ સદ્ગુરુ કદી પણ સામાન્ય મનુષ્ય નથી હોતા. તેઓ તો પરમાત્મચેતનાનું ધનીભૂત રૂપ હોય છે. તેમનો નિવાસ શિષ્યો માટે મુક્તિદાયિની કાશી છે. આ કથનમાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી, કેમકે સદ્ગુરુ જ્યાં રહે છે, ત્યાં જ તેમની તપ:ચેતનાનો સઘન પ્રભાવ છવાયેલો રહે છે. કોણ જાણે કેટકેટલાં દેવી-દેવતાઓ, ઋષિ-મહર્ષિઓ, સિદ્ધજનો તેમને મળવા આવતા રહે છે ! તેમની આધ્યાત્મિક ઊર્જા પણ તે ક્ષેત્રમાં ભળતી રહે છે. આ સમસ્ત ઊર્જાની આધ્યાત્મિક પ્રતિક્રિયા આપોઆપ જ ત્યાં રહેનારાઓ પર પડતી રહે છે. જેમનું હૃદય પોતાના ગુરુ પ્રત્યે ભક્તિથી સભર છે, જેઓ ગુરુદેવની ચેતના પ્રત્યે ગ્રહણશીલ છે, એવા ભક્ત-સાધકોનો મોક્ષ નિશ્ચિત છે. ગુરુધામમાં નિવાસ, કાશીવાસ કરતાં કોઈપણ રીતે કમ નથી.

શ્રદ્ધાળુ જનોમાં કાશીવાસ પ્રત્યે ગાઠ આસ્થા છે. લોકો વૃદ્ધાવસ્થામાં ધર અને પરિવારનો મોહ છોડીને કાશીમાં જઈને રહેતા, કેમ કે શાસ્ત્ર-પુરાણ બધા એક અવાજે કહે છે કે કાશીમાં નિવાસ કરવાથી, કાશીમાં જઈને શરીર ત્યજવાથી, ફરીથી જીવ ભવબંધનોમાં પડતો નથી. ભગવાન ભોળાનાથ તેને મુક્તિ આપે છે. તે જ બધા માણસોના મુક્તિદાતા કૃપાળુ ભોળાનાથ માતા પાર્વતીને ગુરુગીતામાં કહે છે, ગુરુધામ કોઈ પણ રીતે કાશી કરતાં કમ નથી. ગુરુ જ્યાં પણ રહે છે, ત્યાં

રાજા રઘુના દરબારમાં એક પ્રશ્ન ચર્ચાઈ રહ્યો હતો કે રાજ્યહોષનો ઉપયોગ કયા ઉદ્દેશો માટે કરવામાં આવે ?

એક પક્ષ હતો-સૈન્ય શક્તિ વધારવામાં આવે જેથી કેવળ સુરક્ષા જ નહિ, પરંતુ સીમા વિસ્તારની યોજના પણ આગળ વધે. તેની પાછળ જે ખર્ચ થશે, તે પરાજિત દેશો પાસેથી નવો લાભ મળતાં સહજ રીતે પર્યાપ્ત થઈ પડશે.

બીજો પક્ષ હતો- પ્રજાજનોનું સ્તર ઊંચું લાવવામાં રાજ્યહોષ ખાલી કરી દેવામાં આવે. સુખી, સંતુષ્ટ, સાહસિક અને ભાવનાશાળી નાગરિકોમાંનો દરેક નાગરિક એક દુર્ગ હોય છે, તેમને જીતવાનું કોઈ પણ શત્રુ માટે શક્ય નથી. આ પ્રકારના યુદ્ધ-વિજયથી ક્ષેત્ર જીતવાની સરખામણીમાં મૈત્રીનો વિસ્તાર અને કમણી લાભદાયક છે. તેનાથી સ્વૈચ્છિક સહયોગ અને પોતાપણની એવી ઉપલવિધો પ્રાપ્ત થાય છે, જેના કારણે નાનો દેશ પણ ચક્રવર્તી હક્કાનો બની શકે છે.

બન્ને પક્ષોના તર્કો ચાલતા રહ્યા. અંતે રાજાએ નિર્ણય આપ્યો. યુદ્ધ, પેઢીઓથી લઠાતાં રહ્યાં છે. તેનાં કઠવાં, મીઠાં પરિણામો પણ સ્મૃતિ પર અંકિત છે. આ વખતે યુદ્ધનાં પ્રયોજનોની ઉપેક્ષા કરીને લોક-માંગલ્યની પરિણતિને પરખવામાં આવે અને સમસ્ત સંપત્તિ જનકલ્યાણની યોજનાઓ પરિપૂર્ણ કરવામાં ખર્ચવામાં આવે.

એમ જ કરવામાં આવ્યું. થીરે થીરે પ્રજાજનો દરેક રીતે ઉન્નત બન્યા. પઠોશી રાજ્યોને આ સમાચાર મળ્યા તો તેમની હિંમત તૂટી ગઈ. આઠમણ કરવાની ચર્ચાઓ સમાપ્ત થઈ ગઈ. સુખશાંતિના સમાચાર જાણીને અન્ય દેશોના સમર્થ લોકો પણ ત્યાં આવીને વસવા લાગ્યા. ઉચ્ચ ભૂમિ સોનું ઉપજાવવા લાગી અને ઉત્સાહી પ્રજાજનોએ પોતાના દેશને એવો બનાવી દીધો, જેને કારણે અયોધ્યા ક્ષેત્રમાં સતયુગ દષ્ટિઓચર થવા લાગ્યો.

રીતે કાશી કરતાં કમ નથી. ગુરુ જ્યાં પણ રહે છે, ત્યાં કાશી છે. આ કાશીના ગુરુ સ્વયં વિશ્વનાથ છે. તેઓ સાક્ષાત્ તારક બ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે. તેમની કૃપાથી શિષ્યને અનાયાસે અને અપ્રયાસે જ મુક્તિ-લાભ મળે છે. ગુરુચરણોનું જળ જ આ કાશીમાં ગંગાની જળધારા છે, જેનો એક કણ પણ જીવોને ત્રિવિધ તાપોથી છુટકારો આપે છે.

ભગવાન સદાશિવ આ પ્રકારને વધુ સ્પષ્ટ કરતાં કહે છે કે ગુરુદેવનું ચરણોદક કાશીતીર્થ તો છે જ, ગયા તીર્થ પણ છે. સનાતન ધર્મને માનનાર બધા માણસો 'ગયાજી'ના મહિમાથી પરિચિત છે. 'ગયા' એ પવિત્ર ક્ષેત્ર છે, જ્યાં પ્રેતાત્માઓને મુક્તિ મળે છે. પુરાણોમાં કથા છે કે ભગવાન વિષ્ણુએ આ જગ્યાએ ગયાસુરનો વધ કર્યો હતો. અસુર હોવા છતાં ગયાસુરના મનમાં ભગવાન પ્રત્યે ભક્તિભાવ હતો. આ ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈને ભગવાન વિષ્ણુએ તેને વરદાન માગવા કહ્યું, ત્યારે ગયાસુરે સૃષ્ટિના પાલનહાર વિષ્ણુ પાસે એ વરદાન માગ્યું કે પ્રભુ, અહીં જેઓ પોતાના પિતૃઓનું શ્રાદ્ધ કરે અથવા પ્રેત્યોનિમાં કોઈ પણ આત્મા માટે કોઈ અહીં શ્રાદ્ધ કરવાનો સંકલ્પ કરે, તો તે પિતૃ અને પ્રેતાત્માઓની મુક્તિ થાય.

ગુરુચરણો અને ચરણજળનો પ્રભાવ પણ કંઈક આવો જ છે. ગુરુચરણો કેવળ ગુરુભક્ત શિષ્ય માટે જ કલ્યાણકારી નથી, પરંતુ તેમના માટે પણ તે કલ્યાણકારી છે, જેમના કલ્યાણની કામના શિષ્યના મનમાં ઉદ્ભવે છે, પોતાના ગુરુનો સાચો શિષ્ય જે કોઈને પણ માટે કલ્યાણની પ્રાર્થના કરશે, તેનું કલ્યાણ થયા વિના રહેશે નહીં. ગુરુદેવનાં ચરણોનું સાંનિધ્ય અક્ષયવટ અને તીર્થરાજ પ્રયાગ જેવું છે, જ્યાં કરવામાં આવતી થોડી પણ સાધના અનંતગણી ફળવતી બની જાય છે. અહીં થોડાં પણ શુભ કર્મો અપરિમિત અને અસીમ ફળદાયી હોય છે. આવા કૃપાળુ ગુરુદેવનાં ચરણોમાં સાધક-શિષ્યોનું વારંવાર નમન કલ્યાણકારી છે.

કૃપાળુ ગુરુદેવના મહિમાનું અથ-ઈતિ રહિત અનંત સ્વરૂપ, ભગવાન ભોળાનાથ સિવાય બીજું કોણ જાણી શકે તેમ છે ? સદ્ગુરુનું સ્મરણ-ચિંતન, તેમના દ્વારા દીધેલા જ્ઞાનનું મનન, તેમની સ્મૃતિઓનું સ્મરણ જ શિષ્ય માટે મહાન સાધના છે, જેનાથી જીવનમાં બધાં જ સુફળ અનાયાસ જ મળી રહે છે.

મિથ્યા ધારણાઓનું આવરણ હટાવે, તો યોગ સઘાય

અંતર્યાત્રી વિજ્ઞાનની યોગગાથાની પાછલી કડીમાં પંચવૃત્તિઓમાં પહેલી વૃત્તિ વિશે આપણે સૌએ વાંચ્યું હતું. મહર્ષિ પતંજલિએ જાણાવ્યું છે કે આ પહેલી વૃત્તિ ' પ્રમાણ ' છે. પ્રમાણનો અર્થ છે; યોગ્ય જ્ઞાન એટલે કે સમ્યક્ જ્ઞાન. જે યોગસાધકમાં પ્રમાણવૃત્તિ સક્રિય હોય તો તેને ઠીકઠીક જ્ઞાન જરૂર મળશે. જ્ઞાનની આ પ્રામાણિકતા યોગસાધકની સાધનાને પણ પ્રમાણિત કરશે અને તેને પ્રામાણિક બનાવી દેશે. મહર્ષિએ આ સૂત્રમાં પ્રમાણવૃત્તિના સ્રોત પણ દર્શાવ્યા છે. તેમના મતાનુસાર પ્રમાણવૃત્તિના ત્રણ સ્રોત છે. પહેલો સ્રોત પ્રત્યક્ષ બોધ, બીજો અનુમાન અને ત્રીજો સ્રોત છે યોગસિદ્ધ આત્મપુરુષોનાં વચનો. આનાથી કેવી રીતે ઠીક ઠીક જ્ઞાન થાય છે એ કથા પાછલી કડીમાં બતાવવામાં આવી હતી. હવે આ અંકમાં બીજી વૃત્તિની યોગકથા આપી છે.

સમાધિપાદના આઠમા સૂત્રમાં મહર્ષિએ આ વૃત્તિનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. તેઓ કહે છે, ' વિપર્યયો મિથ્યા જ્ઞાનમતદ્ભૂ પ્રતિષ્ઠિમ્ ।' વિપર્યય એક મિથ્યા જ્ઞાન છે, જે વિષયથી એ પ્રકારે મેળ નથી ખાતું, જેવું તે છે. શાસ્ત્રકારોએ વિપર્યયને અસત્ જ્ઞાન કહ્યું છે. એટલે કે તે કાંઈ વસ્તુ, વ્યક્તિ અથવા વિચાર વિશેની જૂઠી ધારણા છે. તેને ચિત્તની ભ્રમિત સ્થિતિ પણ કહે છે. મજાની વાત તો એ છે કે આવી સ્થિતિ આપણામાંથી કોઈએકની નથી, પરંતુ મોટે ભાગે આપણા સૌની છે. જીવનના કોઈ ને કોઈ ખૂણામાં આપણે સૌ ભ્રમિત છીએ. સાચું તો એ છે કે આપણે તથ્યને જાણીએ, સત્યનો અનુભવ કરીએ, નહિ કે તેની પહેલાં જ તે વિષય અથવા વસ્તુ વિશે ' અગણિત ધારણાઓ ' બાંધી લઈએ.

કેટલીક વાર તો આ ધારણાઓ પેઢી દર પેઢી ચાલે છે. તે ધારણા સંબંધી અસત્ જ્ઞાનને ગમે તે રીતે નિભાવવામાં આવે છે. પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ કહેતા હતા કે વ્યક્તિ એકલી નહિ, પરિવાર અને સમાજ પણ અસત જ્ઞાનના વિપર્યયના ભારે બોજથી લદાયેલ છે, તેને વેંઢરી રહ્યા છે. આ વિશે તેઓ એક ખૂબ મજાની વાત કહી સંભળાવતા. આ કથા પ્રસંગ એક ગ્રામીણ પરિવારનો છે. આ પરિવારમાં એક પરંપરા હતી કે લગ્ન-વિવાહના સમયે

પરિવારના લોકો એક બિલાડીને પકડીને એક ટોપલા નીચે ઢાંકી દેતા. લગ્ન-વિવાહનું આયોજન ચાલતું રહેતું. આમાં કેટલાય દિવસો વીતી જતા. ત્યાં સુધીમાં તો મોટે ભાગે બિલાડી મૃત્યુ પામતી. પછીથી તેને ફેંકી દેવામાં આવતી. ગ્રામીણ પરિવારમાં આ પ્રથા વર્ષોથી નહિ, પેઢીઓથી ચાલી આવતી હતી. ક્યારેક કોઈએ આ પ્રથા સાથે સંકળાયેલ ધારણા વિશે શોધ-તપાસ કરવાનો પ્રયાસ ન કર્યો.

તે પરિવારના લોકોનું ધ્યાન ખાસ કરીને એ બાબત પર ટકેલું રહેતું કે ઘરમાં જ્યારે પણ કોઈ લગ્ન હોય, ત્યારે એક બિલાડીને ટોપલાની નીચે રાખી દેવાની છે. પછીથી જ્યારે સમગ્ર આયોજન સમાપ્ત થઈ જાય, ત્યારે તે મૃત બિલાડીને ક્યાંક ફેંકી આવવાની છે. પરિવારના નવી પેઢીના લોકોમાંથી જેમણે પણ આ પ્રથાના ઔચિત્યને જાણવાની કોશિશ કરી તેને ઉતારી પાડવામાં આવ્યા. ઘરના મોટેરાઓએ તેમને ધમકાવ્યા, ઘરમાંથી બહાર કાઢી મૂકવાની ધમકી આપી અને કહ્યું કે વડીલોની વાતો પર સવાલ ઉઠાવો છો ? બસ, તમે એટલું જાણી લો કે લગ્ન પ્રસંગે આમ કરવું તે શુભ ગણાય છે. બિલાડીને મારી નાખવાથી ભલા શુભ બનવા સાથે શો સંબંધ છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર કોઈએ આપ્યો નહિ.

પરિવારના એક નવયુવકથી રહેવાયું નહિ. તેણે આ બાબતના મૂળમાં પહોંચવાનો નિર્ણય કર્યો. તેણે પરિવારની જૂની ડાયરીઓ ઉઘલાવી. ગામના વડીલો સાથે વાત કરી. અંતે તેને સાચી વાત જાણવા મળી. સાચી વાત એ હતી કે ઘણા સમય પહેલાં જૂની પેઢીમાં એક છોકરીનાં લગ્ન હતાં. લોકો લગ્નના કામમાં રોકાયેલા હતા. ઘરમાં એક પાળેલી બિલાડી હતી, જે આમતેમ દોડીને જ્યારે ત્યારે ચીજ-વસ્તુઓને પાડી નાખતી હતી. ઘરની ગૃહિણી તેના આ વ્યવહારથી અકળાઈ ગઈ હતી. અંતે તેણે આ બિલાડીને એક ટોપલા નીચે ઢાંકી દીધી. કામકાજમાં રોકાયેલી હોવાના કારણે તે આ વાત ભૂલી ગઈ. લગ્ન પ્રસંગ પત્યા પછી તેને જ્યારે આ વાત યાદ આવી ત્યારે તેને ટોપલા નીચેથી બહાર કાઢી, પરંતુ ત્યાં સુધીમાં તો બિલાડી મરી ગઈ હતી. બિલાડી તો મરી ગઈ, પરંતુ વિવાહનું કામ સારી રીતે કુશળતાપૂર્વક પાર પડ્યું. પછીથી

આ એક કુળપરંપરા બની ગઈ. આ સત્ય જ્ઞાનની જાણ થતાં જ અસત્ જ્ઞાન પોતાની મેળે જ ખતમ થઈ ગયું. તે ઘરના લોકોને જ્યારે આ સચ્ચાઈ જાણવા મળી ત્યારે તેમને પોતાની ભૂલ સમજાઈ.

ગુરુદેવ કહેતા- સમાજ અને કુળ પરંપરાઓ, રૂઢિ-રિવાજોના નામે આવા અસત્ જ્ઞાનનો, વિપર્યયનો બોજ વેઠારી રહ્યા છે. સમાજ જ શું કામ વ્યકિત રૂપે આપણી પોતાની જીવનશૈલી પણ વિપર્યયથી ઘેરાયેલી છે. અગણિત મિથ્યા ધારણાઓ આપણને ઘેરી રહી છે. આના કારણે આપણી જીવન-ઊર્જા બરબાદ થઈ રહી છે. દોરડાને સાપ સમજીને આપણે ડરી ગયા છીએ, રાણપ્રદેશની તપેલી રેતીમાં પાણી મળવાના ભ્રમથી ભ્રમિત થઈને લોભને કારણે આપણે ભાગી રહ્યા છીએ. ક્યાંક આપણને ભય સતાવી રહ્યો છે, તો ક્યાંક લોભ-જ્યારે બન્ને બાબતો અનુચિત છે. મિથ્યા ધારણાઓથી ગ્રસ્ત મન જે આપણને બતાવે છે, તેને જ આપણે સાચું માની લઈએ છીએ.

રાવણનો પરજય થયો અને વિભીષણનો રાજ્યાભિષેક. રાજા વિભીષણ ભગવાન રામ સમક્ષ કર્તવ્યપાલન સંબંધી નિર્દેશ પ્રાપ્ત કરવાની જિજ્ઞાસા સાથે ઊભા હતા.

ભગવાન રામે કહ્યું, આપના મોટાભાઈ પંડિતરાજ રાવણના જ્ઞાન-વિજ્ઞાનનું રક્ષણ અને વિહાર કરવો, પરંતુ પોતાનો ચિંતનક્રમ અમારા ભક્તો જેવો આદર્શનિષ્ઠ તથા વ્યવસ્થિત રાખવો.

વિભીષણે જાણવા ઈચ્છ્યું કે રાવણથી ચિંતનના સ્તરે શી ભૂલ થઈ, તો કચ્છાભિધિ રામ બોલ્યા- 'તેણે સત્ પુરુષોનું વ્યવસ્થિત ચિંતન કરવાનું છોડી દીધું, આસક્ત માહાસોનો અસ્તવ્યસ્ત ક્રમ અપનાવ્યો, તેટલા માટે પોતાના જ્ઞાનનો નડકર લાભ તે સમાજને આપી શક્યો. આદર્શનિષ્ઠ ચિંતન છોડીને, સંઘર્ષ સ્વાર્થમય ચિંતને તેને અદમ કર્મોમાં જોડી દીધો અને તેની દુર્ભીલ કરાવી. તેની રુચિનાં અને સંસારની આવશ્યકતાઓનાં ઢગલાબંધ શ્રેષ્ઠ કાર્યો પ્રતીક્ષા કરતાં જ રહી ગયાં.'

આપણા પૂર્વજો, દુરાગ્રહોથી ભરેલી ધારણાઓ આપણી જાણવાની શક્તિને ઢાંકી રહ્યાં છે.

એ જ સાચો સાધક છે, જેની દૃષ્ટિમાં તાજગી હોય, જે ક્ષણ-પ્રતિક્ષણ મન અને અંતઃકરણ પર જામતી ધૂળ-માટીને હટાવતો રહે અને જે સાચો સત્યશોધક હોય. પરમપૂજ્ય ગુરુદેવના મતાનુસાર વિપર્યય તો મિથ્યા જ્ઞાન છે. સામાન્ય રીતે તેને સાધના માટે અવરોધ જ સમજવામાં આવે છે, પરંતુ જે સાધક સમજદાર હોય, તો તેને પણ પોતાની સાધના બનાવી શકે છે. ભ્રમમાં સમજદારી પેદા થઈ જાય, ભ્રમિત કરનારી વસ્તુ, વિષય કે વિચાર પ્રત્યે જાગૃતિ આવી જાય, તો ભ્રમ પોતાની મેળે જ તૂટી જાય છે.

સાધકોએ જે ગુરુદેવનું પુસ્તક 'મેં ક્યા હું?' વાંચ્યું હશે, તો આ તત્ત્વને વધુ ઊંડાણથી સમજી શકે છે. જે કોઈએ આજ સુધી આ પુસ્તક ન વાંચ્યું હોય, તો તે અવશ્ય વાંચવું જોઈએ, કેમ કે પ્રકારાંતરે તેમાં વિપર્યયને સાધનાવિધિ બનાવવાની ટેકનિક છે અને તે સાધનાવિધિ છે વિપર્યય પ્રત્યે સચેત-જાગૃક બનવાની. તેનાં એક પછી એક પડળો ખોલવાં. હું કોણ છું? આ ગહન જિજ્ઞાસાની સાથે જ વિપર્યયનાં પડળો ઊઘડવા લાગે છે. આ ક્રમમાં પહેલાં પોતાની જાતને શરીર માનવાનું અસત્ જ્ઞાન તૂટી જાય છે. તે પછી તૂટે છે પોતાની જાતને પ્રાણ માનવાનો પરિચય તે પછી મનની માન્યતાઓ સમાપ્ત થઈ જાય છે. તે પછી બુદ્ધિની તર્કજન્ય પણ સમાપ્ત થાય છે. અંતમાં નિદિધ્યાસનનો આ ક્રમ ભાવસમાધિનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને જાણવા મળે છે આત્માનો પરિચય 'અયમાત્મા બ્રહ્મ'ના પ્રગાઢ બોધથી જીવનના તમામ વિપર્યયો સમાપ્ત થઈ જાય છે. અસત્યનો અંધકાર વિલીન થઈને સત્નો પ્રકાશ રેલાય છે.

આ બધું બને છે વિપર્યયના સત્ય અને તત્ત્વને સારી રીતે જાણી લેવાથી, ક્ષણ-પ્રતિક્ષણ પોતાની ઉપરથી મિથ્યા ધારણાઓનાં આવરણો હટાવી દેવાથી. આ રીતે કિલ્લ ગણાતી વિપર્યય વૃત્તિ પણ અકિલ્લ બની શકે છે. બસ, તેના માટે સાધકોમાં સમજપૂર્વકની સાધના હોવી જોઈએ. તેમણે પોતાની જીવનશૈલી અને જીવનતત્ત્વ - બન્નેમાં છવાયેલ વિપર્યયની ઘટાઓ પ્રત્યે જાગૃક બનવું પડશે. તો આજે અને અત્યારથી જ પ્રારંભ કરીએ આપણી આ જાગૃકતાની ધ્યાનસાધના. યોગકથાની હવે પછીની કડીમાં મહર્ષિ પતંજલિ વિકલ્પવૃત્તિ વિશે જાણાવશે. તેનું સ્વરૂપ અને મહત્ત્વ જાણવા માટે આપણે પ્રતીક્ષા કરીએ.

ૐ

દયાન શા માટે કર્યો ? કેવી રીતે કર્યો ? - ૩

હું આપને દીપકનું દર્શાવતું આપીને સમજાવી રહ્યો હતો કે દીપક પ્રગટાવવાની સાથોસાથ અને દીપક પ્રગટાવ્યા પછી આપ એ ધ્યાનમાં રાખો કે ભગવાનની ભક્તિનો એક મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ પણ છે કે માણસે બળવું પડે છે, ગળવું પડે છે. ભગવાનનો આ ભક્ત વડના ઝાડની જેમ મોટો તો થઈ જાય છે એ અમે માન્યું; પરંતુ વડના ઝાડની જેમ મોટા થતા પહેલાં બીજા ગળવું પડશે. મોટા થતાં પહેલાં માણસે પણ ગળવું પડશે. મહારાજ ! હું વૃક્ષની જેમ મોટો થઈ જઈશ ? હા બેટા, જરૂર થઈ જઈશ પણ તારે ગળવું તો પડશે જ. ના, હું ગળવા તો ઈચ્છતો નથી ગમે તે થાય હું તો માલદાર બનવા ઈચ્છું છું; જાડો બનવા ઈચ્છું છું. બેટા, તું જાડો તો નહિ બની શકે, તારાં સંતાનો બની શકે.

બેટા, જે પ્રેરણા હું આપી રહ્યો છું તે આપના મનમાં ગૂંજતી રહે, ગૂંજતી રહે. આપ દીપક પ્રગટાવતા રહો અને આ વિચાર કરતા રહો કે અમારી હેસિયત નવટાંક નેટલી છે. અમારી અંદર જે સ્નેહ ચીકાશ લથબથ ભરેલી છે તેના દ્વારા અમે અમારી જાતને જલાવીએ છીએ અને સળગીને રોશની પેદા કરીએ છીએ, દિશા આપીએ છીએ, રોશની કેવી રીતે પેદા કરીએ છીએ ? સમુદ્રમાં વચ્ચે દીવાદાંડી જલતી રહે છે અને સળગીને ત્યાંથી નીકળનારા રાહદારીઓને, ચાલનારી નૌકાઓને રસ્તો બતાવતી રહે છે. આપ તે બાજુએ ન જશો, આ તરફથી જાવ. સ્વયં રાતમાં પ્રકાશસ્તંભ (લાઈટ હાઉસ) જલતા રહે છે.

રાતના સમયે ઉપર આકાશમાં તારાઓ જલતા રહે છે અને આપણને, ત્યાંથી નીકળનારાઓને રસ્તો બતાવતા રહે છે. આપ અહીંથી ચાલ્યા જાવ, આપ ત્યાં થઈને જાવ. તારલાઓ ! આથી આપને શો ફાયદો ? અમને એ ફાયદો કે આપને ઠેસ ના લાગે. આપ આપના રસ્તે જાવ તે માટે અમે અહીં રાતભર પ્રકાશતા રહીએ છીએ, કોણ જલતું રહે છે ? તારાઓ પ્રકાશતા રહે છે અને નાનાં બાળકો તેમને દુવા દેતાં રહે છે. થેન્કયુ, ટિવંકલ ટિવંકલ લિટલ સ્ટાર, હાઉ વ્હાઈ વંડર વ્હોટ યુ આર... આકાશમાં ચમકનારા તારલાઓ, ચમકો, ચમકો તમે ઉપર ચમકતા રહો. તમારી જેમ અમને પણ રસ્તો મળતો રહે.

આપ પહેલાં આકાશના તારાઓની જેમ જલો. ગાંધીજીએ જ્યારે હરિશ્ચંદ્રનું નાટક જોયું, ત્યારે તેમણે એ નિશ્ચય કર્યો કે હું પણ તેમની જેમ સત્યના માર્ગે ચાલીશ. હું પણ આવી શાનદાર જિંદગી જીવીશ.

બેટા, દીપક પ્રગટાવવાનો અર્થ એ છે કે આપણે પોતે જલવીએ અને બીજાઓને પણ જલવા માટે પ્રોત્સાહિત કરીએ. આપણે આપણા જીવનમાં રોશની પેદા કરીએ, શાનદાર જીવન જ જીવીએ અને એટલી રોશની બીજાઓને પણ આપીએ. આ જ સિદ્ધાંત અપનાવીએ. દીપક પ્રગટાવતી વખતે આ ભાવ હોવો જોઈએ. ના સાહેબ, દીપક પ્રગટાવવાથી ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે. કદાચ આપનાથી પ્રસન્ન થયા હશે, મારા ખ્યાલથી તે પ્રસન્ન ન થાય. ના મહારાજ, દીપક પ્રગટાવવાથી ભગવાન બહુ જ પ્રસન્ન થાય છે, પરંતુ ગાયના અસલી ધીથી પ્રસન્ન થાય છે અને નકલી ધીથી પ્રસન્ન થતા નથી. ભલે, પરંતુ મારો તો એવો ખ્યાલ છે કે આપણી જિંદગી દીપકની જેમ જલનારી હોય તો ભગવાન પણ આપણા ઉપર પ્રસન્ન થઈ જાય છે.

દેવી કૃપા ક્યારે વરસશે ?

મિત્રો, ભગવાન આપણી નજીક છે. ભગવાનની કૃપા આપણી પાસે છે. જે ફળ ભક્તિ માટેનાં છે તે બધાં આપને મળતાં જશે. એકેએક ફળ હું આપને નિશ્ચિતરૂપે અપાવી શકું તેમ છું, તેની ગેરંટી મારી પાસે છે. આપ જે દેવતાની કૃપા માટે કહો, તે દેવતાની આપ પર કૃપા કરાવી આપું, પરંતુ શરત એ છે કે આપનું જીવન ગંદું ન હોવું જોઈએ. ના સાહેબ, અમારું જીવન તો ગંદું જ રહેશે. ના બેટા, જીવન ગંદું હશે તો દેવતા પણ કૃપા કરશે નહીં.

મિત્રો, ભગવાનને જળથી સ્નાન કરાવવાનો મતલબ ચેતનાને સ્નાન કરાવવા સાથે છે. નહીં મહારાજ, ચેતનાને તો હું પછીથી સ્નાન કરાવીશ, પહેલાં પાણીથી મારા શરીરને સ્નાન કરાવીશ. બેટા, તું કેવી રીતે કરાવીશ તે જરા બતાવ તો ખરો. શરીરથી શું કામ ચાલી જશે ? મહારાજ, હું તો એમ જ સ્નાન કરી લઉં છું. તું નહાઈ લે છે તો એક વાત જાણાવ કે તારી ચામડીનાં છિદ્રોમાં શું શું ભરેલું છે ? માંસ ભર્યું છે. અચ્છા, તો તું

એ જાગવા કે પૂજની ઓરડીમાં માંસ લઈને જતો નથી ને ? ના મહારાજ, પૂજની ઓરડીમાં માંસ તો નથી લઈ જતો. તું મોંએથી જ્યારે ભજન કરે છે તો તે પહેલાં તું કોગળા કરે છે ને ? હા મહારાજ, કોગળા કરી લઉં છું. મોંમાં ગંદી વસ્તુ તો નથી રાખતો ને ? ના મહારાજ, નથી રાખતો, એવું તો નથી બનતું ને કે તારા મોંમાં માંસની વાસ ભરાયેલી રહેતી હોય અને તું જપ કરતો રહેતો હોય ? ના મહારાજ, મોંમાં માંસ ભરાયેલું રહેતું હોય તો હું જપ કેવી રીતે કરું ? એવું તો નથી બનતું કે સૂકાં હાડકાં તું મુખમાં ભરી રાખતો હોય અને રામનું નામ લેતો હોય ? જો, એવી ભૂલ કદી ન કરતો. જો આ રીતે જપ કરવામાં આવે તો ભગવાન નારાજ થઈ જશે. ના મહારાજ, હું એવું તો નથી કરતો.

ભહારની નહિ, ભીતરની સફાઈ

મિત્રો, જ્યાં શાસ્ત્રોમાં સ્નાનનું વર્ણન છે, ત્યાં શરીરને ધોવાનો સિદ્ધાંત નથી. શરીરને ધોવાનો મતલબ ઈચ્છાઓ, ભાવનાઓ, વિચારણોની સફાઈ સાથે છે. જો ઓ કેવળ પોતાના શરીરને સુગંધી બનાવતા રહે છે અને શરીરને કેટલીય વાર ધોતા રહે છે. કોઈ આખો દિવસ પાઉડર લગાવતા રહે છે, કોઈ અત્તર લગાવતા રહે છે, કોઈ ક્રીમ લગાવતા રહે છે. કોઈક સુપર લક્ષ્મી સ્નાન કરે છે, કોઈ સારામાં સારા સાબુથી સ્નાન કરતો રહે છે. નહાવાની બાબતમાં તો તે લોકોને જુઓ, જો ઓ પોતાના શરીરને ધોતા રહે છે, પરંતુ ભીતરથી કેવા ધંધા કરતા રહે છે ! કેવા કેવા માર્ગે પૈસા કમાતા રહે છે. ? એમાં ભીખનો પણ સમાવેશ થાય છે. બેટા, જો આપણે ભીતરની સફાઈ પણ રોજ રોજ કરીએ તો ભગવાન પણ પ્રસન્ન થશે અને આપણો આત્મા પણ. શરીરને ઓછું ધોયું તો કાંઈ વાંધો નહિ, બેટા, તું સમજતો કેમ નથી, સ્નાન કરવું તે એક સિદ્ધાંત છે કે આપણું મન અને આપણી ચેતનાઓ શુદ્ધ થવાં જોઈએ. દેવપૂજનથી પણ અમારો મતલબ આ જ છે.

મિત્રો જપ કરવાનો શો અર્થ છે ? જપ કરવાથી આપણો મતલબ દેવપૂજન સાથે છે. તેમાં દેવપૂજનની સાથે આત્મશોધનની બે ક્રિયાઓ જોડાયેલી છે. આ બીજું ચરણ છે જપનું અને ત્રીજું ચરણ છે ધ્યાનનું. જપ અને ધ્યાનને અમે ભેળવી દઈએ છીએ. બંનેને ભેળવી દેવાથી એક પ્રક્રિયા બને છે, નહિતર જપ અધૂરા રહી જશે. જો આપ ધ્યાન ન કરતા હો તો આપનો જપ અધૂરો છે. જપ કરતી વખતે લોકોની ફરિયાદ હોય

છે કે મન ભાગતું રહે છે. બેટા, મન ન ભાગે એટલા માટે અમે જપની સાથોસાથ બે પ્રકારના ધ્યાન પણ બતાવતા રહીએ છીએ. મોટેભાગે અમે એક સાકાર ધ્યાન બતાવતા રહીએ છીએ અને બીજું નિરાકાર ધ્યાન.

સાકાર ધ્યાનનું સ્વરૂપ

બેટા, સાકાર ધ્યાન એ છે કે ગાયત્રી માતાની કૃપા અમારા ઉપર વરસે છે. ગાયત્રી માતા શું છે ? ગાયત્રી માતા તે છે કે જેમાં આપણે યુવાન સ્ત્રીને માતાના રૂપે જોવાનું શરૂ કરીએ છીએ. જે સદ્બુદ્ધિની દેવી છે, જે સદ્વિવેકની દેવી છે. સદ્વિચારણાઓની દેવીઓનું નામ ગાયત્રી છે, ગાયત્રી દેવી છે મહારાજ ? હા, દેવી છે. તો તે આપને ખૂબ સામાન આપી જાય છે ? હા બેટા, પહેલાં દેવી ક્યારેક આવતાં હતાં, પરંતુ હવે અમને એ વિચાર આવ્યો છે કે દેવી છે કે નહિ, તેથી અમે અમારા ગુરુનું ધ્યાન ધરવું શરૂ કરી દીધું છે. ગુરુનું ધ્યાન ? હા બેટા, અમે અમારા ગુરુનું ધ્યાન ધરીએ છીએ. ગુરુને અમે જોયા છે. તેમના વિશે અમને વિશ્વાસ છે. ગાયત્રી માતા વિશે તો અમને એ વિશ્વાસ થઈ ગયો છે તે જેમની મુખાકૃતિ અમે માની લીધી છે, તે મુખાકૃતિ અમારી કલ્પનાની છે. શું આ કલ્પના છે ? હા, એ કલ્પના છે - સિદ્ધાંતોની, આદર્શોની - આ આદર્શ છે. કયો આદર્શ ? જેમાં અમે યુવાન સ્ત્રીને જે ભાવનાથી અને જે દૃષ્ટિએ જોઈએ છીએ તે, અમારી માની નજરે જોઈએ છીએ. આ ભાવનાનું નામ જ ગાયત્રી છે.

મિત્રો, કોઈ યુવાન સ્ત્રી આપણને જોવા મળે અને આંખોમાં એવો ભાવ આવે કે તે આપણી મા છે, તો એમ માનજો કે આપને ગાયત્રી આવડી ગઈ. જેવી રીતે એક યુવાન મુસ્લિમ મહિલાને જોઈને શિવાજીના મનમાં એવો ભાવ ઉદ્ભવ્યો કે કાશ, આ મારી માતા હોત તો સારું થાત. અર્જુન પણ એક વખત દેવલોકમાં ગયો. દેવલોકમાં અર્જુનને ક્યા ક્યા ઉપહાર મળવા જોઈતાં હતાં ? તેની કસોટી કરવા માટે દેવોએ શું કર્યું ? તેમણે વિચાર્યું ઉપહાર તો પછીથી આપીશું, પહેલાં એ જેઉં કે તે તેને લાયક છે કે નહીં. તેમણે સ્વર્ગની સૌથી વધુ સુંદર મહિલા ઉર્વશીને તેની પાસે મોકલી. ઉર્વશી જ્યારે તેની પાસે ગઈ તો એમ કહેવા લાગી કે, અર્જુન, દેવતાઓએ મને તમારી પાસે મોકલી છે. હું તમારી પાસે વિનંતી કરવા અને એમ કહેવા આવી છું કે તમારા જેવું બાળક મને જોઈએ. તે (અર્જુન) સમજી ગયો કે આનો શો

અર્થ થાય. અભૂતિને કહ્યું, અચ્છા, તમને મારા જેવું બાળક જોઈએ, પરંતુ આપ જે રીતે ઈચ્છો તે રીતે બાળક ન જન્મે અને છોકરી જન્મે તો ? અને પછી તે મારા જેવો ન હોતાં પાંગળો કે અંધ જન્મે તો ? આપ મારા જેવો જ પુત્ર ઈચ્છો છો તો તે એક જ છે. ભગવાને જેટલાં જનવર બનાવ્યાં તે બધાં એકસરખાં જ બનાવ્યાં, બીજા પ્રકારનાં નથી બનાવ્યાં. વૃક્ષો પાણ એકસરખાં જ બનાવ્યાં, બીજું એવું વૃક્ષ પાણ નથી બનાવ્યું. એક ઝાડનું જેવું પાદડું હોય છે, એવું બીજું પાદડું બીજા વૃક્ષનું દુનિયાભરમાં બનાવ્યું નથી. તે દરેક ચીજ અલગ બનાવે છે, બીજી તો તે બનાવતો જ નથી. હું પાણ ભગવાન દ્વારા જેવો બનાવવામાં આવ્યો છું તેવો હું એક જ છું. બીજે તો ભગવાન બનાવવાના નથી. એટલા માટે મારા જેવો તો એક માત્ર હું છું અને આપની વિનંતીનો હું સ્વીકાર કરું છું. આપના આદેશને હું માન આપું છું, તેથી આજથી હું આપનો પુત્ર બનું છું તો પધારો માતાજી, કપાળ પર તિલક લગાવો અને આજથી હું આપનો પુત્ર છું અને આપ મારાં માતાજી છો.

સિદ્ધાંત જીવનમાં ઊતરે

આ શું છે ? બેટા, આ એક બુદ્ધિ છે, એક વિચારણા છે, એક સંકલ્પ છે, એક સિદ્ધાંત છે. જે આ સિદ્ધાંત અમારા અને આપના મનમાં આવે તો તે આપની અંદર છે, તો આપ ગાયત્રીના ઉપાસક છો. અમે તેના શિક્ષણ માટે માળખું બનાવી રાખ્યું છે. હંસ જેના પર ગાયત્રી સવાર થયેલ છે, તે ગાયત્રી દરેક પર સવાર નથી થતી. કેમ મહારાજ ? અમારે ત્યાં તો છે આ ભેંસ. તેના પર બેસાડીને લાવીએ તો ગાયત્રી આવશે ? ના બેટા, તેના પર નહીં આવે. તો મહારાજ, અમારી પાસે ઘોડો છે. ઘોડા પર બેસાડીને લઈ આવીએ ? ના બેટા, તે ઘોડા પર પાણ નહિ આવે. તો મહારાજ, ગાયત્રી માતાને બોલાવી લાવવા અમે રિક્ષા લઈને જઈએ ? રિક્ષામાં બેસાડીને લઈ આવીએ. તે રિક્ષામાં બેસીને આવશે જ. ના બેટા, તે રિક્ષામાં પાણ નહિ આવે. ગાયત્રી માતાને લાવવા હોય તો બેટા, હંસ સિવાય તે બીજા કશા પર નહિ આવે. મહારાજ, હંસ તો બેકાર હોય છે. બીજી કોઈ સવારી પર નથી આવી શકતાં ? ઘોડો કહો તો ઘોડો લાવી દઉં, હાથી કહો હાથી લાવી દઉં. ઘોડા કે હાથી પર તો તે કદીય બેસતાં નથી. તે તો હંસ પર જ બેસે છે. 'હંસ'નો શો અર્થ થાય ? હંસનો એ અર્થ થાય કે એ વ્યક્તિ-જે પરિશુદ્ધ થયેલ હોય. જેણે

પોતાનાં વસ્ત્રોને ધોઈને સાફ બનાવ્યાં હોય. હંસનો મતલબ છે એવી વ્યક્તિ જેને મોતી ચરવાની આદત હોય, જે કીડા મકોડા ન ખાતી હોય. હંસનો મતલબ છે એ વ્યક્તિ જે દૂધ અને પાણીને અલગ અલગ તારવાનું જાણતી હોય. મહારાજ, આવો હંસ કોણ હોય ? કોઈ નથી હોતું બેટા, તે તો હું અને તું હોઈ શકીએ.

દોસ્તો, હંસ એક અલંકાર છે. જેવા હંસની આપણે કલ્પના કરી છે, તેને દૂધ અને પાણી ક્યાંથી મળશે ? દૂધ અને પાણીને તે કેવી રીતે અલગ કરી શકે છે ? આ તો એક અલંકાર છે. હંસ - જે ગાયત્રી માતાનું વાહન છે,, એવા ભક્ત આપણે બનવું જોઈએ, અર્થાત્ આપણું જીવન એવું બનવું જોઈએ જેવું હંસનું જીવન હોય છે. ત્યારે જ ગાયત્રી માતા આપણા ખભા પર સવાર થશે, આપણી પીઠ પર સવાર થશે, આપણા મસ્તક પર સવાર થશે. આપણા પર તેની છત્રછાયા બની રહેશે. તેનો અર્થ ? બેટા, તેના મતલબ એ છે કે આપણે ધ્યાન ધરવું જોઈએ, કોનું ? સાકાર ગાયત્રી માતાનું. ગાયત્રી માતા આપણને સ્નેહ આપે છે. ભગવાનને જ્યારે આપણે માતાના ભાવથી માનીએ છીએ ત્યારે ભગવાન આપણને શું આપે છે ? સ્નેહ આપે છે, આપણને કરુણા આપે છે, આપણને દયાળુતા આપે છે અને આપણને શ્રદ્ધા આપે છે.

નિરાકાર ધ્યાન આવી રીતે કરીએ

મિત્રો, બીજું ધ્યાન અમે સવિતા (સૂર્યનું) કરાવીએ છીએ, જેને અમે નિરાકાર ધ્યાન કહીએ છીએ. તે આપણામાં શક્તિ પૂરે છે. મહારાજ, અમે સવિતાનું ધ્યાન શરૂઆતમાં જ કરીએ ? ના બેટા, શરૂઆતમાં ન કરીશ. પહેલાં માતાનું ધ્યાન કરજે, પછીથી સવિતાનું ધ્યાન કરજે. સવિતા શું આપે છે ? બેટા, સવિતા બધો માલ-સામાન આપે છે. શું શું સામાન આપે છે ? પિતા શું આપે છે ? પિતા, પુત્રના અભ્યાસ માટે ફી આપે છે, પોતાની કમાણીનું મકાન આપે છે અને તારી પત્નીને ઘરેણાં બનાવીને આપે છે. ક્યાંક સારી નોકરી માટે ભલામણ લઈ જાય છે. બેટા, બાપની પાસે માલ છે અને અમ્મા પાસે માલ નથી. તો પછી અમ્મા પાસે શું છે ? બેટા તેની પાસે પ્યાર છે, દુલાર છે. તને પોતાની છાતી સાથે એ જ ચાંપી રાખશે, દૂધ તે જ પિવડાવશે. તું જ્યારે ગંદકી કરીશ ત્યારે ધોશે પાણ તે, પ્રેમ પાણ તે જ આપશે. અને બાપ ? બાપની પાસે ટટ્ટી કરીશ તો તે કહે છે અરે, આને અહીંથી લઈ જ, તેની ટટ્ટી સાફ કર. મારો જબ્બો

પાણ ધોઈ નાખજે અને કપડાં પાણ ધોઈ નાખજે. અરે, તો તમે પોતે કેમ નથી ધોતા ? ના સાહેબ, આ માતું કામ નથી. બેટા, બાપ કહે છે કે બાળકને લઈ જવ અહીંથી અને તેને સાફ કરો અને તેનો ઝભ્ભો પાણ લઈ જવ. જો, બધું ગંદું કરી નાખ્યું છે. બીજો ઝભ્ભો લાવ, તે બાળક પર ખિજાય છે. તેની મા પર પાણ કોધે ભરાય છે અને પોતાના પર ખીજે ભરાય છે.

કોણ રોષે ભરાય છે ? બાપ - બાપ કોણ છે ? સવિતા - આપણો પિતા. એક આંખ પ્યારની અને બીજી આંખ સુધારણાની. પ્યારની આંખ ગાયત્રી માતા પાસે છે અને સુધારણાની આંખ સવિતા પાસે છે. સ્નેહ જે આપણી પ્રારંભિક આવશ્યકતા છે, તે આપણને ગાયત્રી માતા પાસેથી મળે છે અને શક્તિ આપણને સવિતા પાસેથી મળે છે. બંનેની ઉપાસનાની જરૂર છે. ધ્યાન ધરતી વખતે આપે એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે જો આપ પ્રારંભિક ઉપાસક હો, તો આપે ગાયત્રી માતાનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ, ધ્યાન કરવું જોઈએ કે, સદ્બુદ્ધિરૂપી માતા, સદ્વિવેકની માતા, સદ્જ્ઞાનરૂપી માતા, કુરુણામયી માતા, પ્રેમરૂપી માતા પોતાનું અમૃત સમું દૂધ આપણને પિવડાવે છે. આ દૂધ પીને આપણી નસો અને નાડીઓ શુદ્ધ પવિત્ર થતી જાય છે. આપણે સ્નેહથી સભર બની રહ્યાં છીએ, કુરુણા સભર બની રહ્યા છીએ, ભાવનાથી સભર બની રહ્યા છીએ, ક્રોમળતાથી સભર બની રહ્યા છીએ. આપણું જે દુષ્ટ મન છે, તેની અંદર ક્રોમળતા તો પેદા થવી જ જોઈએ. સરસતા તો પેદા થવી જ જોઈએ, શ્રદ્ધા તો પેદા થવી જ જોઈએ.

મિત્રો, આપણી પ્રારંભિક આવશ્યકતા છે સૌમ્યતાની, કુરુણાની. અત્યારે તો આપણો સંબંધ બધી જગ્યાએ નિષ્ઠુરતાથી ભરેલો પડ્યો છે. ત્યારે તેમાં દયાભાવના આવી જાય, શ્રદ્ધા આવી જાય તો પછી આપણે એમ કહેવાના અધિકારી છીએ કે ભગવાન અમને શક્તિ આપો. આપનામાં શક્તિ આવી ગઈ - ક્યારે ? જ્યાં સુધી આપ શુદ્ધ - પવિત્ર નથી બન્યા, તો આપને નુકસાન પહોંચશે. દુર્વાસા ઋષિએ પોતાના ક્રોધનું સમાપન નહોતું કર્યું અને તેઓ ઉપાસના કરવા લાગ્યા તો તેમના ક્રોધમાં વૃદ્ધિ થઈ ગઈ. વિશ્વામિત્ર જ્યાં સુધી પોતાની જાતને સંશોધિત કરવાની પૂરી પ્રક્રિયા નહોતા કરી શક્યા અને તપસ્યા કરવા લાગ્યા તે તપમાં, ભજનમાં લીન રહેવાનું પરિણામ એ આવ્યું કે તેમની કામવાસના વધારે ઉદ્દીત થઈ ગઈ. તેમના પરિણામે અંતે શું

થયું ? બેટા, અપ્સરાથી તેમને ત્યાં એક પુત્રી જન્મી હતી-તને તેની ખબર નથી. વિશ્વામિત્ર ઋષિ પાસે એક મેનકા નામે અપ્સરા આવી હતી. તેણે પ્રેમનું ચક્કર ચલાવી વિશ્વામિત્ર સાથે લગ્ન કરી લીધાં.

મહારાજ, શું આવું બની શકે ? હા બેટા, એવું બની શકે છે એટલા માટે શક્તિ પ્રાપ્ત કરતાં પહેલાં પવિત્રતાની અને આત્મ-સંશોધનની જરૂર છે. આપ સંશોધન પ્રાપ્ત કરી લો ત્યારે આપે સવિતાનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ.

શક્તિની સાધના

સવિતાનું ધ્યાન ધરવા માટે અમે આપને થોડીક બાબતો જાણાવીએ છીએ, યુક્તિ બતાવીએ છીએ, થોડીક જાણકારી આપીએ છીએ. સવિતાનું ધ્યાન કેવી રીતે કરાવવામાં આવશે, તેનું સેમ્પલ અમે બતાવીએ છીએ. ધ્યાન કેવી રીતે કરાવવામાં આવશે ? ધ્યાન કરાવો મહારાજ. બેટા, અમે બ્રહ્મવર્ચસ્વની સાધના કરાવીશું. તે કરાવતાં પહેલાં અમે આપને પ્રારંભિક શિક્ષણ એટલા માટે આપી રહ્યા છીએ કે શું આપ આપનું સંશોધન કરી શકો છો ? શું આપને માટે તે શક્ય છે ? શું આપ આપનું ચિંતન અને આપના વિચારો બદલી શકશો ? જો હા, તો અમે આપને શક્તિ અપાવીશું. બ્રહ્મવર્ચસ સાધનામાં અમે આપને શક્તિ પ્રદાન કરવા માટે બોલાવીએ છીએ, પરંતુ આપના માટે શરત એ છે આપ આપના વર્તમાન જીવનનું ખુદ સંશોધન કરી લો, કેમ કે ત્યારે જ શક્તિ મળશે તે આપના જીવન માટે લાભદાયક નીવડી શકે છે. આપનું તે કલ્યાણ કરી શકે છે, અન્યથા જો શક્તિ મળી, તો આપનું પેટ ફાટી જશે. આપ એ શક્તિને સહન કરી શકશો નહિ.

મિત્રો, શક્તિ મેળવી લેવાનું મુશ્કેલ નથી. શક્તિ પચાવવી - ટકાવવી મુશ્કેલ છે. બેટા, ધીમાં ખૂબ તાકાત હોય છે. ધી મેળવવાનું મુશ્કેલ નથી. તારી પાસે જો પચ્ચીસ રૂપિયા હોય તો તે મને આપ. હું તારે માટે એક કિલો ધી લાવી દઈશ. પછી તો મહારાજ, હું તે ખાઈ લઉં ને ? ખાઈ લે બેટા, તારા ચહેરા પર ચમક આવી જશે. તું જાડો બની જઈશ. અચ્છા લાવો, એક કિલો ધીનો ડબ્બો છે, હું તો આજે જ ખાઈ જઈ છું. બેટા, તે પચશે નહિ. હજમ ન થવાથી તને તારું જ ધી નુકસાન કરશે, તારા પૈસા પાણ ખચાઈ જશે, તને ઝાડા થઈ જશે અને તને ઉલટી પાણ થઈ જશે. શક્તિ મેળવવી અને ભગવાનની કૃપા

મેળવવી મુશ્કેલ નથી. ના મહારાજ, તે બહુ મુશ્કેલ છે. ના બેટા, તે કાંઈ મુશ્કેલ નથી. જે તે મુશ્કેલ હોય તો ચાલ, હું તારી સાથે આવું છું. મારા ગુરુ મને સહાય કરે છે. શી સહાય કરે છે ?

સર્વશ્રેષ્ઠ ધ્યાન : ગુરુનું ધ્યાન

મિત્રો, સવારના સમયે જ્યારે હું અહીં આવું છું તો તેની પહેલાં હું મારા ગુરુ સન્મુખ બેસું છું. અમારા બંને વચ્ચે એવા સૂત્ર સંબંધો સ્થાપિત થઈ ગયા છે કે તેમનું શરીર તો કોણ જાણે ક્યાં હોય છે અને મારું શરીર અહીં હોય છે. તો પણ અમે બંને પાસેપાસે બેઠેલી બે વ્યક્તિઓની જેમ વાતો કરતા રહીએ છીએ, ચર્ચા કરતા રહીએ છીએ સલાહ-મસલત કરતા રહીએ છીએ કે શું કરવું જોઈએ અને શું ન કરવું જોઈએ ? મને શી શી તકલીફ પડે છે અને કેવી મૂંઝવણ આવી જાય છે અને તેનો શો ઉકેલ હોઈ શકે ? ઘણી બધી બાબતો પરત્વે આપસમાં જેવી રીતે બે મિત્રો બેસીને વાતો કરે છે, એવી જ રીતે અમે બંને વાતો કરીએ છીએ. તો મહારાજજી, અમને પણ આ લાભ મળી શકે છે ? બેટા, આવો લાભ તો હું તને અપાવી શકું છું, પરંતુ તે પહેલાં તું તારા કર્તવ્યનું પાલન કર અને ન કરે તો ભલે, હું તો કરી શકું છું.

મિત્રો, પ્રાતઃકાળે ચારથી પાંચ વાગ્યાનો મારો સમય પોતાનાં બાળકો માટે, પરિજનો-પરિવાર જનો માટે હંમેશાં માટે સુરક્ષિત છે. ચારથી પાંચ વાગ્યાના સમયમાં જ્યારે પણ આપને આવશ્યકતા જાણાય, જરૂર ઊભી થાય, ગુરુજીને કોઈ વાત પૂછવી હોય, મસલત કરવી હોય અથવા કોઈ સલાહ લેવી હોય અથવા કોઈ શક્તિની જરૂરત હોય અથવા કોઈ સહાયની જરૂર હોય, તો તે વખતે ચૂપચાપ ઊઠીને બેસી જાઓ. ગુરુજી, સ્નાન કરી લઉં ? ના બેટા, કરી શકે તો કરી લે, નહિ તો સ્નાન કર્યા વિના જ બેસી જાઓ. બેસીને એ ધ્યાન કરજો, જેવી રીતે હું મારા ગુરુનું ધ્યાન કરું છું. હું ધ્યાન ધરું છું કે હું મારા ગુરુની ગોદમાં બેઠો છું. તેઓ મારા મસ્તક પર હાથ ફેરવતા જાય છે. ત્યારે મને બહુ મજા પડે છે. ગાયત્રી માતા બાબતે તો એ પણ ધ્યાનમાં આવે છે કે આ આપણી કલ્પનાની એક મૂર્તિ છે. આવું ધ્યાનમાં આવે છે ત્યારે મારું મન ડામાડોળ થઈ જાય છે. હવે એવું થવા લાગ્યું છે, જેમને મેં જોયા છે, જેમને જાણ્યા છે, જેમના પર મને વિશ્વાસ છે, જેમને હું ભગવાન માનું છું અને હું તેમનો જ દાસ છું - તેમના વિશે આવો સંદેહ ઉત્પન્ન થતો નથી. સંકલ્પ - વિકલ્પ જન્મતા નથી,

ચહેરો પણ યાદ કરવો પડતો નથી.

મિત્રો, જે ગુરુજીને મેં જાણ્યા છે, જોયા છે, પરખ્યા છે, જેમની અપાર કૃપાનો બોજ મારા ઉપર છે, જેમની સાથે હું લડી-ઝઘડી પણ શકું છું-તો તેમને હું ભગવાન શા માટે ન માનું ? જ્યારે મારે કલ્પના જ કરવી પડી તો શ્રીકૃષ્ણની કલ્પના, શેષશાયી ભગવાનની કલ્પના કરી, પરંતુ પછી જોયું કે આપણે ત્યાં શ્રીકૃષ્ણની જે તસવીર ટીંગાડેલ છે, તો તેમાં કોઈનું મુખ લાંબું છે, કોઈનું નાક પહોળું મોટું છે. કેમ સાહેબ, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું નાક લાંબું હતું કે પહોળું હતું ? ના બેટા, મને ખબર નથી. તું જ બતાવ કે પહોળા નાકવાળા શ્રીકૃષ્ણ છે અથવા સાંકડા નાકવાળા શ્રીકૃષ્ણ છે ? બેટા, આ તો તસવીર બનાવનારાઓએ બનાવેલી છે, અસલી શ્રીકૃષ્ણ કેવા હતા તેની તો ખબર નથી. અસલી શ્રીકૃષ્ણ જેવો તું છે એવા પણ હોઈ શકે. મહારાજજી, તે તો ખૂબ જ સુંદર હતા. કદાચ તેઓ ખૂબસૂરત પણ હોઈ શકે, કુરૂપ પણ હોઈ શકે. અસલી શ્રીકૃષ્ણ કેવા હતા તેની મને ખબર નથી. આ તસવીર આપણે બનાવી છે. જે આપણે જ શ્રીકૃષ્ણની તસવીર બનાવી શકતા હોઈએ તો આપણે તે આપણા મન પ્રમાણે કેમ ન બનાવીએ ?

(સમાપનનો હમો આવતા અંકમાં)

શંભુ પોતાના પિતાનો એકનો એક પુત્ર હતો. તેણે જ્યારે ક્રાન્તિકારી દળમાં જવાની પોતાના પિતા પાસે આજ્ઞા માર્ગી ત્યારે તેમણે એટલું જ કહ્યું કે સમજી વિચારીને પગલું ભરજે. મુસીબતોને પહેલેથી જ ધ્યાનમાં રાખજે. પાછો ફરીને હાંસીપાત્ર ન થઈશ. તેમણે સાથોસાથ એ પણ કહ્યું, બહારથી પૈસા લેતા પહેલાં ઘરમાં જે કાંઈ છે, તે પહેલાં પૂરા કરો, જેથી કોઈ એમ ન કહે કે પોતાના પૈસા બચાવે છે અને બીજાઓ સામે હાથ ફેલાવે છે.

ઘરમાં જે કાંઈ મૂડી હતી તે પિતાએ તેને ખુશીથી આપી. જ્યારે હાથ બિલકુલ ખાલી થઈ ગયા, ત્યારે પાર્ટીના કામ માટે બીજા ઉપાયો અજમાવી ઘન પ્રાપ્ત કરવા લાગ્યા.

શંભુનાથ પર કેટલાય મુકદ્દમા ચાલ્યા. હાઈકોર્ટ તેમને આજીવન કેદની સજા કરી. જેલમાં જે કેદીઓ સાથે તેમનો સંપર્ક રહ્યો - તેમને પણ ક્રાન્તિકારી બનાવવાના કાર્યમાં તે મંડ્યા રહ્યા.

શ્રીરામમાં રોષ જાગ્યો

૧૯૧૯-૨૦ પછીનો એ કાળ શરૂ થઈ ચૂક્યો હતો, જ્યારે મહાત્મા ગાંધીના નેતૃત્વમાં અસહકાર આંદોલન ઇંગ્લેન્ડમાં આવ્યું હતું. આંદોલનનો ઉદ્દેશ ત્યારે તો ભારતની સંપૂર્ણ આઝાદી ન હતો. કેટલાક બંધારણીય સુધારા માટેનો ઉદ્દેશ હતો, જેથી ભારતના કેટલાક લોકો પાગ રાજકાળમાં ભાગ લઈ શકે. મહાત્મા ગાંધી આત્માનો અવાજ બની ચૂક્યા હતા અને તેમની પ્રતિષ્ઠા બેશક નેતા રૂપે બની ગઈ હતી. ૧૯૧૯માં જલિયાંવાલા બાગના હત્યાકાંડ પછી તેમણે ભારતમાં બ્રિટીશરાજને 'ચેતના' નામ આપી દીધું હતું અને લોકોને અપીલ કરી કે તેઓ અદાલતો, શાળા, કોલેજોનો બહિષ્કાર કરે. સરકારી નોકરી કરી રહેલા લોકો પોતાના હોદ્દા પરથી રાજીનામું આપે અને સરકારને પૂરેપૂરો અસહકાર આપે. એ જ વર્ષે ૩૦મી માર્ચ અને ૧૬મી એપ્રિલના રોજ દેશભરમાં હડતાલ પડી. હડતાલના દિવસે તમામ શહેરોમાં જીવન ઠપ્પ થઈ ગયું, વ્યાપાર બંધ રહ્યો અને અંગ્રેજ અફસરો અસહાય જોતા રહ્યા. આ હડતાલે 'અસહકાર'ના હથિયારની શક્તિ સંપૂર્ણપણે પ્રકટ કરી દીધી હતી.

અસહકાર આંદોલન વધતું ગયું અને ઉગ્ર સ્વરૂપ ધારણ કરવા લાગ્યું. અસહકારીઓ પ્રત્યે સરકારે પાગ કડક વલણ અપનાવ્યું. હજારો લોકોને પકડીને જેલમાં નાખી દીધા. દમનચક્ર નિશ્ચરતાપૂર્વક ચાલ્યું. એ નિશ્ચરતા આગળ લોકો પાગ ચૂપ ન રહી શક્યા અને કેટલાંય સ્થળે હિંસા ભડકી ઊઠી. હિંસાનો આ વિસ્ફોટ મહાત્મા ગાંધીને સારો ન લાગ્યો. તેઓ આંદોલનકારો પાસે અંત સુધી અહિંસક રહેવાની અપેક્ષા રાખતા હતા. એમને વિશ્વાસ હતો કે હિંસા અપનાવતાં જ પરમાત્મા આપણો સાથ છોડી દેશે. કોઈ પાગ ભોગે અહિંસાનું પાલન થયું તો જનતામાં જનાઈન જાગી ઊઠશે. અસહકાર આંદોલન એમની આશા-અપેક્ષાને અનુરૂપ ન ચાલ્યું, તો તેમણે પોતાની ભૂલનો સ્વીકાર કર્યો. કહ્યું કે લોકોને અહિંસા માટે તૈયાર કર્યા વિના અસહકાર આંદોલન ઇંગ્લેન્ડ એ હિમાલય જેવડી ભૂલ હતી. આ ભૂલને સુધારવા માટે તેમણે આંદોલન પાછું ખેંચ્યું.

જે આંદોલન દ્વારા મહાત્મા ગાંધીએ એક વર્ષમાં 'સ્વરાજ' લાવવાનો વાયદો કર્યો હતો, તે પૂરો ન થઈ શક્યો. એ સ્વરાજ ૧૯૪૨ના પૂર્ણ સ્વતંત્રતા કે અંગ્રેજોને ભારત બહાર જવાની માગણી કરવા જેવી ભાવના સુધી પહોંચ્યું ન હતું. 'સ્વરાજ'ની માગણી મૂકવામાં ભારતના લોકોની ભાગીદારી સ્વીકારવાની હતી. ગાંધીજીએ ભલે આંદોલન પાછું ખેંચ્યું, પરંતુ લોકો તેને નિષ્ફળ માનતા હતા, કંઈક અંશે એ સાચું પાગ હતું. તેણે લોકોના મનમાંથી સરકારી દમન, બ્રિટીશ તોપો અને બંદૂકોનો, અંગ્રેજી હકૂમતની જેલોનો ડર કાઢી નાખ્યો. આ ભય નીકળ્યા પછી અંગ્રેજોને પાગ કદાચ લાગવા માંડ્યું કે એક દિવસ એમણે ભારતમાંથી જવું પડશે. લોકોની ભાવનાઓને કચડવા માટે એમનું દમનચક્ર તેજ થવા માંડ્યું. લોકોમાં પ્રતિકારની ભાવના પાગ બળવત્તર બની ગઈ.

અંગ્રેજો વિરુદ્ધ વધી રહેલા રોષે યુવાનો, કિશોરો અને સ્ત્રીઓને પાગ પ્રભાવિત કર્યા. આંવલખેડા ગામના કિશોરોમાં આ રોષ શ્રીરામના મનમાં સૌથી પહેલાં જોવા મળ્યો. મથુરા-વૃંદાવનની યાત્રાએથી પાછા ફરતાં તેમને જાણવા મળ્યું કે ગાંધીજીની ધરપકડના વિરોધમાં રેલીઓ નીકળવા લાગી. શ્રીરામ મથુરા-વૃંદાવનની મધુર અને પવિત્ર યાદોને થોડી વાર માટે રોકીને પ્રભાતકેરીની વ્યવસ્થામાં મદદ કરવા લાગ્યા. રેલીમાં ભાગ લેવા માટે ગામના વૃદ્ધો-વડીલોએ રોક્યા કે બાળક છો, ખબર નહિ ક્યારે કઈ પોલીસ કાર્યવાહી થઈ જાય અને તમારી ધરપકડ થઈ જાય, પરંતુ શ્રીરામે કહ્યું કે દેશ પ્રત્યે અમારું બાળકોનું પાગ કંઈક કર્તવ્ય છે. આપ અમને આશીર્વાદ આપો કે અમે અમારું કર્તવ્ય સારી રીતે પૂરું કરી શકીએ.

એક દિવસ ખબર આવ્યા કે ગાંધીજીને છ મહિનાની જેલની સજા કરવામાં આવી છે. તેમના પર રાજપ્રોહનો કેસ ચાલ્યો હતો. જે સભામાં આ સમાચાર આપવામાં આવ્યા તેમાં શ્રીરામ પાગ હાજર હતા. એમના મોંમાંથી શબ્દો નીકળ્યા, અમારા પર પાગ કેસ ચલાવવામાં આવે. પાપીઓના શાસનનો નાશ થાવ. દસ-અગિયાર વર્ષના કિશોરની આ ભાવનાએ ત્યાં હાજર રહેલા

વડીલો- વૃદ્ધોને અભિભૂત કરી દીધા. એમણે સંમતિ દર્શાવી. એ જ સભામાં શ્રીરામે જાહેર કર્યું કે તેઓ બાલસેના બનાવશે અને અંગ્રેજી રાજ વિરુદ્ધ કંઈક ને કંઈક કરતા રહેશે.

બાલસેનાની રચના

પોતાના જેવડાં આઠ-દસ બાળકોને તેમણે એક મહિનામાં તૈયાર કરી દીધાં અને બાળકોની રેલી કાઢવા માંડયા. પ્રભાતફેરી પછી તમામ બાળકો ગામની બહાર બનેલા હનુમાન મંદિરમાં ચાલ્યાં જતા. બજારગબલિની પ્રતિમાને પ્રાણામ કરીને વ્યાયામમાં લાગી જતા. ગામના યુવાન સ્વરાજી ચરણભાઈની શિખામાણ બાળકોએ ગાંઠે બાંધી લીધી હતી કે સ્વરાજની લડાઈ જીતવા માટે શરીર મજબૂત હોવું જોઈએ. શરીર કાયું રહ્યું, તો અંગ્રેજો કે તેના પોલીસોનો એક ડંડો પણ સહન થશે નહિ. માર પડતાં જ પડી જવાશે એટલા માટે જરૂરી છે કે શરીરમાં શક્તિ હોય. બાળકોને 'સ્વરાજ' ની લડાઈ માટે તૈયારી કરતાં જોઈને ચરણભાઈ અને ગામના કેટલાક લોકોએ મંદિરના પ્રાંગણમાં દૂધ, નાસ્તાની વ્યવસ્થા કરી. નાસ્તામાં પલાળેલા ચણા અને ગોળ આપવામાં આવતાં.

નાના સ્વરાજીઓના આ દળે વખતોવખત કેટલીય કરામતો દેખાડી, બાળસેનાના એ મોરચાએ જ્યાં કોઈ પર અત્યાચાર થતો ત્યાં હુમલો કરવાનું શરૂ કર્યું. આગરામાં છાવાણી હતી, તેમાં અંગ્રેજી ફોજ પડી રહેતી હતી. શાસકો કરતાં સૈનિકોને વધુ ગુમાન હતું. તેઓ લોકો પર અત્યાચાર કરતા તો પોતાની મરજી મુજબ વર્તતા અને વેઠ કરાવતા હતા. મનોરંજન માટે લોકો પાસે આડીઅવળી હરકતો પણ કરાવતા. સામાન્ય લોકો આ અત્યાચારના ડરથી છાવાણીની નજીક ફરકતા પણ ન હતા. સડકના કિનારે સૈનિકને અને ખાસ કરીને ગોરી ચામડીવાળા ફોજી અફસરને જોતાં જ લોકો છુપાઈ જતા હતા. આ અફસરોના અત્યાચારોના સમાચાર આસપાસનાં ગામોમાં પણ પહોંચતા. આંવલખેડામાં પણ ભૂતપ્રેતની વાર્તાની જેમ ફોજીઓને લગતી ઘટનાઓ કહેવાતી- સંભળાતી. શ્રીરામની બનાવેલી બાળસેનામાં પણ આ ઘટનાઓની ચર્ચા થતી, પ્રત્યેક ચર્ચા પ્રસંગ પછી સંકલ્પ લેવામાં આવતો હતો કે કોઈ ફિરંગી કે કાળા સૈનિકને અત્યાચાર કરતાં જોઈશું તો સહન કરીશું નહિ. તેને રોકીશું. જે રોકાશે નહિ તો જવાબી હુમલો કે બદલો લેવાની કે વિરોધ વ્યક્ત

કરવાની કામગીરી કરીશું. ચૂપચાપ તો બેસીશું જ નહિ.

ફિરંગી ફોજીઓ સાથે સામનો

બાળસૈનિકોના સંકલ્પની ઘડી પણ જલદી આવી ગઈ. ફોજી લોકો ગામમાં કે ગામની વસતિમાં ઓછું જતા હતા. એ દિવસે એક અંગ્રેજ અફસર પાંચ-સાત સિપાઈઓને લઈને આંવલખેડા તરફ નીકળી પડ્યો. અફસર અને સિપાઈઓના આવવાના સમાચાર પહેલાં આવી ગયા, બાળસેનાના સભ્યો તરત જ ભેગા થયા અને ફટાફટ એક યોજના બનાવી લીધી કે ફોજીઓ અત્યાચાર કરે તો સામનો કેવી રીતે કરવો? આ સંકલ્પ સાથે ગામની ભાગોળે જઈને બેસી ગયા, તેઓ તૈયારી સાથે જ ગામની બહાર નીકળ્યા હતા. ફોજીઓ ક્યારે આવશે તેના પાકા સમાચાર ન હતા તેથી સવારથી જ મોરચો સંભાળી લીધો.

સાડાબાર-એક વાગ્યે આસપાસ દૂર ધૂળ ઊડતી દેખાઈ, ઘોડાના ડાબલા પડવાથી આ રીતે ધૂળ ઊડતી હોય છે. શ્રીરામે સાથીઓને ઈશારો કર્યો. ફોજીઓ છે તો આગળનાં ગામે જરૂર કોઈ ઉપદ્રવ મચાવીને આવી રહ્યા છે. એમને ગામમાં આવવા દેવાના નથી. બાળ સૈનિકોએ એકબીજા સામે જોઈને અને ઈશારા કરીને સંકલ્પ દોહરાવ્યો. થેલીમાં રાખેલા પથ્થર અને ગલોલ સંભાળ્યાં. બીજા સાથીઓએ ખીસામાં રાખેલી મરચાંની ભૂકીની પડીકી સંભાળી. આમ કરતાં એમનો આત્મવિશ્વાસ દઢ થઈ રહ્યો હતો. ફોજીઓની ટુકડી નજીક આવી તો શ્રીરામ બહાર નીકળીને સડક પર આવ્યા.

ટુકડીમાં રહેલ હિન્દુસ્તાની સિપાઈએ રસ્તામાં ઊભેલા શ્રીરામને પૂછ્યું, “અહીં શું કરી રહ્યો છે?” એમણે કોઈ જવાબ ન આપ્યો. બીજી વાર કરડાકીથી પૂછ્યું તો પણ કોઈ જવાબ મળ્યો નહિ. આ ધીટતા સિપાઈને પસંદ ન પડી. તે ઘોડા પરથી નીચે ઊતર્યો અને થપ્પડ મારવા માટે હાથ ઉગામીને શ્રીરામ તરફ આગળ વધ્યો. પાસે આવીને જેવો મારવા ગયો કે શ્રીરામે તરત ખીસામાં રાખેલી પડીકી ખોલી અને ફોજી તરફ રાખીને જોરથી ફૂંક મારી દીધી. સિપાઈએ સપનામાં પણ વિચાર્યું નહિ હોય કે આવી હરકત થશે. આંખોમાં મરચું ધૂસી જવાથી તે વ્યાકુળ બની ગયો. આ આક્રમણની વળતી ક્ષણે આડની ઓથેથી ગલોલ ચાલવા લાગી. કેટલાક પથ્થરો પણ સિપાઈઓ પર પડવા લાગ્યા. અંગ્રેજ અફસર કાંઈ સમજે એ પહેલાં એના ટોપા પર એક ડંડો

પડ્યો. આ પ્રહાર ન સહેવાતાં ટોચો નીચે પડી ગયો, તે ગાળો બોલવા લાગ્યો. કોઈને સમજાતું ન હતું કે આ હુમલો ક્યાંથી થઈ રહ્યો છે.

આઠ-દસ મિનિટ સુધી આ હુમલો ચાલતો રહ્યો અને પછી બધું શાંત થઈ ગયું. આ હુમલાથી સિપાઈઓનો પારો ચડી ગયો. એમણે આને ગામજનોનું કારસ્તાન માન્યું અને સૌને સબક શીખવવા માટે વસતિમાં ધૂસ્યા. એમને જોઈને વસતિના લોકો ઘરોમાં છુપાવા લાગ્યાં કે ફિરંગી અફસર બરાડયો, ‘ જે લોકોએ આ તોફાન કર્યું છે, તેઓ બહાર આવી જાય, નહિતર આખા ગામને સજા થશે. ઘરમાં છુપાયેલા લોકો થયરી ગયા. તોફાની લોકોને બહાર કાઢો-ફોજી અફસરે ફરી ચેતવાણી આપી.

આ વખતે ચરણભાઈ બહાર નીકળ્યા. એમણે પૂછ્યું, “ શું થયું કર્નલ સાહેબ ? આપની સાથે કોણે અટક્યાનું કર્યું ?” કર્નલે કહ્યું, જેણે સિપાઈની આંખોમાં ધૂળ નાખી છે “એ છોકરાને ઢાઢર કરો. જેમણે પથ્થરો ફેંક્યા એ લોકોને પાણી ઢાઢર કરો.” ચરણભાઈએ કહ્યું, “ કોણ સ્વરાજી લોકો હતા અમે પાણી જોઈએ તો ખરા. ગામમાં તો કોઈની હિંમત થતી નથી. જરૂર ડાકુ સુરાજી હશે. એના દળમાં એક છોકરો છે. મરચું નાખવાની અને પથ્થરોથી હુમલો કરવાની રીત એ જ અપનાવે છે.”

“ ક્યાં રહે છે ડાકુ સુરાજી ?” એ અફસરે તૂટીફૂટી હિન્દીમાં ફરી પૂછ્યું. તો ચરણભાઈનો રોકડો જવાબ હતો, “ ડાકુનાં કોઈ ઠામઠેકાણા હોય, સાહેબ ? સારું થયું આપ સૌ સામે પડ્યા, નહિતર તે ગામમાં ધૂસી જાત અને અહીં તબાહી મચાવત, પરંતુ તેણે તો આપને પાણી હેરાન કરી નાખ્યા.” અહીં પોતાની માનહાનિ થતી જોઈ અફસરે વાત વાળી, “ ના, અમને લોકોને તો ખાસ પરેશાન નથી કર્યા. બીજી વખત એ ડાકુ અહીં આવે, તો છાવાણીમાં સમાચાર મોકલજો, અમે એને બરાબર કરી દઈશું.”

સિપાઈઓની એ ટુકડી પછી તો ગામમાં રોકાયા વિના પાછી જતી રહી. ચરણભાઈને તો ખબર હતી કે કોણે પથ્થર વરસાવ્યા છે અને મરચાંનો ભૂકો કોના કોના ખીસામાં હતો. બાલસેનાના હુમલાની યોજના એમની જ દેખરેખ નીચે બની હતી. એમાં જોખમ હતું, પાણી યોજનાનો અમલ ન થયો હોત તો ગામમાં કાળો કેર વરતાયો હોત. આ સફળ હુમલા કે પ્રતિકારથી

બાળસેનાનો વિશ્વાસ વધ્યો. ફિરંગી સિપાઈ ઓની ટુકડી પાછી કર્યા બાદ બાળસેનાના સભ્યો ક્યાંય સુધી ખીખી કરીને હસતા રહ્યા. જે કે કેટલાક લોકોને આ તોફાનની ખબર પડી તો પહેલાં તેમણે થોડી નારાજગી વ્યક્ત કરી, પછી બાળકોની હિંમત અને નિષ્ઠા સમજતાં ધીરેથી તેઓ પોતે પાણી હસી પડ્યા.

ગાંધીજીના અસહકારના સાથી

બાળસેનાના આ સભ્યોએ ખેતરમાં કામ કરતા મજૂરો પર દેશી માલિકોના અત્યાચાર વિરુદ્ધ પાણી મોરચો માંડ્યો. મુખ્ય ઉદ્દેશ સ્વરાજ્યની લડાઈને મદદ કરવાનો હતો. સ્વરાજ્યનો શો અર્થ થાય છે અથવા ફિરંગી રાજ્યનો શો મતલબ છે ? એ સવાલોના ઊંડાણમાં ઊતરવાની કોઈને જરૂર ન લાગી. જે વાતે બાળસેનાના સભ્યોને આવેશથી ભરી દીધા, એ હતી ગાંધીજીની ધરપકડ. એમના માટે ગાંધીજી સત્ય અને ન્યાયના પક્ષે ઊભી રહેલ એક વ્યક્તિનું નામ હતું. એક એવું નામ, જે કોઈનો સામનો કરતું ન હતું અને બદલાની કોઈ વાત વિચારતું ન હતું. એ અત્યાચાર સામે નહિ જૂકવાનું કે અત્યાચાર કરનારને યથાશક્ય અસહકાર આપવાનું નામ જ ગાંધી હતું.

શ્રીરામના નેતૃત્વમાં બાળસેનાએ એ માલિકો સાથે અસહકારનો એક વિલક્ષણ પ્રયોગ કર્યો. આ બાળસેનાના સભ્યો, જે માલિકો પોતાના મજૂરો પર અત્યાચાર કરતા હતા તેમના ડંડા સંતાડી દેતા અને બળદોને છૂટા મૂકી દેતા હતા. એમનું માનવું હતું કે જે કામ બંધાયેલા મજૂરોએ કરવું જોઈએ, તે આપણે કરીએ, કારણ કે બંધાયેલા મજૂરો આવી હિંમત કરી શકતા નથી. શ્રીરામ, એમની ટુકડીના ચરણભાઈ, સોરાજી અને મોહનલાલ મજૂરોને શીખવવાના પ્રયત્નો કરતા, એમનો સંપર્ક સાધતા, વાતચીત કરતા અને સમજાવતા કે એમની ભલાઈ માર ખાવામાં નથી, અત્યાચારનો સામનો કરવામાં છે. આ રીતે એમનો આત્મા મજબૂત બનશે. કેટલાક મજૂરો તો આ શિક્ષણથી પ્રેરાઈને કામ પાણી છોડી ગયા. એ લોકોએ નવા વસવાટોમાં નવી જિંદગી શરૂ કરી.

ઉત્સાહ જીવનનો ધર્મ છે, નિરુત્સાહ મૃત્યુનું પ્રતીક છે. ઉત્સાહી વ્યક્તિ જ જીવિત કહેવાને યોગ્ય છે. ઉત્સાહી વ્યક્તિ આશાવાદી હોય છે. એને આખું વિશ્વ આગળ વઘતું દેખાય છે. વિજય, સફળતા અને કલ્યાણ કાચમ એની આંખોમાં નાચતાં હોય છે, જ્યારે ઉત્સાહહીન વ્યક્તિને સર્વત્ર અશાન્તિ જ દેખાય છે.

ન કર્મફલસંયોગં સ્વભાવસ્તુ પ્રવર્તતે

(કર્મસંન્યાસયોગ નામના ત્રીતાના પાંચમા અધ્યાયની છઠી ઠી)

પાછલા અંકમાં આપે વાંચ્યું છે કે સાથકોના મર્મ એવા બ્રહ્મને અર્પિત થવું જોઈએ. યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ દસમા શ્લોકમાં કહે છે, જે આત્મ કરે છે તથા કોઈ આસક્તિ વિના (સંગ વ્યક્તવા) કર્મ કરે છે, તે જળમાં કમલપત્રની જેમ પાપથી લેપાતો નથી. 'અહં' છોડીને કર્મ કરવું કઠિન જરૂર છે, પરંતુ અસંભવ નથી. આ લૌકિક દુનિયામાં શોષિતું જીવન જીવતાં કોણ જાણે કેટલાય દોષ-દુર્ગુણોથી આપણો આત્મા ઠંકાઈ જાય છે, તેમને હટાવવા માટે એ પાપરૂપી કાદવમાં પગ મૂકીને કમળની જેમ ખિલતા રહેવા માટે કર્મયોગી બનવું અભિવાર્ય છે. આગળ અગિયારમા શ્લોકમાં તેઓ કહે છે કે આસક્તિનો ત્યાગ કરી કેવળ ઈન્દ્રિય, મન, બુદ્ધિ અને શરીરથી અંતઃકરણની શુદ્ધિ માટે દિવ્યકર્મો કર્મ કરે છે. પ્રભુ અર્પિત કર્મોની સૌથી મોટી વિક્ષેપતા એ છે કે એનાથી વાસનાઓનો આપમેળે ક્ષય થતો જાય છે તથા અંતઃકરણ શુદ્ધ થતું જાય છે. સાથે જ સાથકને અનંતશક્તિ પ્રાપ્ત થવા લાગે છે. આસક્તિ રહિત જીવન માટે કેટલાક ઉદાહરણ આપવામાં આવ્યા હતા. બાળ ગંગાશર તિલક, પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ, યોગીરાજ શ્રી અરવિંદ આ ત્રણેયના જીવનપ્રસંગો આપવામાં આવ્યા હતા. પરમાર્થમાં જ સાચો સ્વાર્થ છે એમ દર્શાવતા પૂજ્યવરના ઉદાહરણના માધ્યમથી લોકહિતપરાયણ જીવન જીવવાની ભાવના બતાવવામાં આવી હતી. હવે આગળ વધીએ.

કર્મયોગી અને સકામકર્મી

બારમા શ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણ કહે છે -

યુક્ત : કર્મફલં ત્યક્ત્વા શાંતિમાભોતિ નેષ્ટિકીમ્ ।

અયુક્ત : કામકારોગ ફલે સકતો નિબધ્યતે ॥

દરેક પંક્તિનો અર્થ સ્પષ્ટ છે એટલે કે કર્મયોગી (યુક્તઃ) કર્મોના ફળનો ત્યાગ કરીને આત્મનિશ્ચાથી ઉપજેલ ભગવત્પ્રાપ્તિ રૂપી શાંતિ મેળવે છે, પરંતુ સકામ કર્મ કરનાર વ્યક્તિ ફળમાં આસક્તિના કારણે બંધનોમાં બંધાય છે.

જે યજ્ઞભાવે સેવા કરી રહ્યો છે, તેને પ્રભુની પૂજા જ માનીને સંપૂર્ણ સમાજ અને સંસારનું ધ્યાન રાખી રહ્યો છે. પીડા-પતન અને પરાભવથી ભરેલા સમાજને ઊંચે લાવવાનું કામ કરી રહ્યો છે, તે શ્રીકૃષ્ણના મતે ભગવત્પ્રાપ્તિ રૂપી શાંતિ પ્રાપ્ત કરશે. એવી શાંતિ કે જેથી એમ લાગે જાણે સાક્ષાત્ પરમાત્મા મળી ગયો હોય. યુક્તઃ (યોગી) જો કે કર્મફળનો ત્યાગ કરીને (કર્મફલં ત્યક્ત્વા) કર્મ કરે છે, ભવિષ્ય પ્રત્યે ક્યારેય બિનસલામતિનો ભાવ મનમાં રાખતો નથી. આ ભાવથી કર્મ કરતા રહેવાથી તેની વાસનાઓનો પાગ ક્રમશઃ નાશ થતો રહે છે. તે અંદરથી તૃપ્તિ-તુષ્ટિ-શાંતિનો અનુભવ કરે છે, પરંતુ જેની સમજ કોઈ આદર્શ નથી, જરાય સમર્પણભાવ નથી (અયુક્તઃ), તે સદેવ પોતાની અહંકેન્દ્રિત ભાવનાઓમાં જ મગ્ન રહે છે. સંકુચિત સ્વાર્થપરતાના કાદવમાં ફસાઈને તે જીવનને તારાવયુક્ત અને અશાંતિમય બનાવી દે છે. તે હંમેશાં ભવિષ્ય માટે ચિંતિત થતો રહે છે અને અંતે બંધનોમાં બંધાઈ જાય છે. (કામકારોગ ફલે સકતો નિબધ્યતે). અહીં સકામ કર્મ કરનારને ગીતાકારે અયુક્તઃ શબ્દની સંજ્ઞા આપી તેને કામકારોગ તથા ફલે સકતો (ફળની આસક્તિ રાખનાર) શબ્દોનો ઉપયોગ કરી બંધનોમાં, બેડીઓમાં જકડાયેલ

બતાવ્યો છે.

દિવ્યકર્મીઓની રીતભાત

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ દિવ્યકર્મીઓ વિશે લખે છે- સાધુ-બ્રાહ્મણોના દેવસમુદાયને પૂછવું પડશે કે તેઓ શા માટે વ્યક્તિગત સુવિધાઓમાં કાપ મૂકીને સત્પ્રવૃત્તિ સંવર્ધનની સેવાસાધનામાં પોતાને સમર્પિત કરે છે. ઋષિઓની પરંપરા એટલી નબળી નહોતી કે તેઓ વિલાસીઓની જેમ સાધનસામગ્રી મેળવી ન શકે. તો પછી તેમણે ગરીબો જેવું જીવન કેમ અપનાવ્યું? આનો ઉત્તર પાણ એ જ સમાધાન સાથે જોડાયેલો છે, જેમાં ખાવા કરતાં ખવડાવવાની લહેજતને સૌથી વધુ સ્વાદિષ્ટ માનવામાં આવે છે. ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગર, ભામાશાહ, માંધાતા, અશોક, હર્ષવર્ધન વગેરેને પૂછવું જોઈએ કે તેમણે પોતાની સંપત્તિ વિલાસ માટે, વારસદારો માટે કેમ સંઘરીને રાખી ન હતી? બુદ્ધ અને ગાંધીને પૂછવું જોઈતું હતું કે તેઓએ પોતાના બુદ્ધકૌશલ્યથી વેભવ ખરીદવાની સમજદારી કેમ ન અપનાવી? (પ્રજ્ઞા અભિયાન નવે/ડિસે. ૧૯૮૨). આ જ પ્રકારમાં તેઓ આગળ સેવા વિશે લખે છે કે એ 'ભજ' ધાતુથી બનેલ છે. ભજ સેવાયામ્। સેવા કોની? તો તેઓ કહે છે, 'આદર્શોની' આદર્શોનો સમુચ્ચ એ જ ભગવાન છે. દુઃખોના તાત્કાલિક સંકટ નિવારણ માટે કેટલાક સાધન-મદદની પાણ જરૂર પડે છે. પરંતુ કોઈનું સ્થાયી દુઃખ મિટાવવું હોય તો તેને પોતાના પગે ઊભું કરવું પડશે અને એનો એકમાત્ર આધાર આદર્શો પ્રત્યે તેને નિશ્ચાવાન બનાવવું પડશે. આ રીતે દુઃખીને સુખી અને સુખીને સુસંસ્કારી બનાવવાનો છેલ્લો આધાર એક જ શેષ રહે છે - આદર્શોને આત્મસાત કરવાં.

આજે તો મનુષ્ય આસ્થા-સંકટથી ભયભીત છે તથા આ

કારણથી જ ભ્રાંતિઓ અને વિકૃતિઓના જળજળજળમાં વધુ ને વધુ ફસાતો જાય છે. સંકુચિત સ્વાર્થપરતા જ તેના પર ઉન્માદી આવેશની જેમ, વિષયુક્ત શરાબની જેમ પોતાનું આધિપત્ય જમાવતી જાય છે. આ પરિસ્થિતિમાં બંધનોમાં ફસાઈને અશાંતિ પ્રાપ્ત થવી તથા વિશ્લુબ્ધ થઈને રોગી બનવું સ્વાભાવિક છે. આજે લગભગ આવી જ થઈ રહ્યું છે. પ્રત્યેક દૂરદર્શી વિવેકવાનનું એ કર્તવ્ય છે કે તે લોકમાનસની શુદ્ધિ રૂપી યજ્ઞકર્મ પર પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે અને તે માટે જોટલું પાણી યજ્ઞે તેટલું કરે. આ જ સાર આ બારમા શ્લોકમાંથી નીકળે છે. યુગઋષિનું ચિંતન આપણને સતત એ તરફ જ લઈ જાય છે.

નવદ્વારે પુરે દેહી

બધી ક્રિયાઓ યજ્ઞભાવે કરતા રહેવાથી કામનાઓ આપમેળે સમાપ્ત થતી જાય છે. મન સ્વચ્છ થઈ જાય છે અને ધ્યાનસ્થ શાંતિનો અનુભવ કરવા લાગે છે. દિવ્ય દષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે તથા 'સર્વભૂતાન્મભૂતાન્મા' પરમાત્માનું ચારે તરફ દર્શન થવા લાગે છે. આગળ શ્રીકૃષ્ણ કહે છે-

સર્વકર્માણિ મનસા સંન્યસ્માસ્તે સુખંવશી ।

નવદ્વારે પુરે દેહી નેવ કુર્વન્ન કારયન્ ॥

જેનું અંતઃકરણ તેના વશમાં છે, એવી સંયમી વ્યક્તિ બધા કર્મોમાં કર્તાના ભાવનો ત્યાગ કરીને નવદ્વારો ધરાવતા શરીરરૂપી નગરમાં કશું જ ન કરતાં કે કરાવતાં આનંદપૂર્વક રહે છે. તેનું મન હંમેશાં સચ્ચિદાનંદધન પરમાત્માના સ્વરૂપમાં જ સ્થિત રહે છે.

કેટલું સુંદર તથા વિજ્ઞાનસંમત કથન છે યોગેશ્વરનું. 'વંશી' એટલે કે જોગે પોતાને સંયત કરી લીધું છે, તે પોતાના વિવેક દ્વારા (મનસા) એ અનુભવ કરવા લાગે છે કે કોઈપણ કર્મોમાં એનો કોઈ કર્તાભાવ નથી (સંન્યસ્ત) તથા તે નવદ્વારો રૂપી નગરીમાં (આ સુરદુર્લભ મનુષ્યતનમાં) સુખપૂર્વક રહે છે (આસ્તે સુખં).

આપણું શરીર એક પુર છે, એક નગરી છે. એમાં શુદ્ધ અહંભાવ પ્રસાદ રૂપે રાજમહેલની જેમ પ્રતિષ્ઠિત છે. એક મુખ, નાસિકાના બે છિદ્ર, બે કાન, બે નેત્ર, એક ગુદા અને એક મૂત્રેન્દ્રિય બધા મળીને દરેક મનુષ્યતનમાં નવ દ્વાર છે. આ બધા ખૂબ જ સુરક્ષિત છે તથા પોતાની સક્રિયતાથી શરીરરૂપી આ નગરીને પાણ સુરક્ષિત બનાવી રાખે છે. રાત્રે આ દ્વારો સહજતાથી આપમેળે બંધ થઈ જાય છે. આ નગરીમાં પરમપિતા પરમાત્મા કશું ન કરતા અને કરાવતા હોવા છતાં (નેવ કુર્વન્ન કારયન્) વિદ્યમાન રહે છે. એ પ્રભુમાં સ્થિત વંશી વિવેકવાન સાધકનું મન હંમેશાં આનંદની અનુભૂતિ કરાવતો રહે છે. જે વ્યક્તિ અંતર્મુખી થઈ જાય છે તે પોતાના દેવાત્મા રૂપી શરીરને પ્રભુનું ઉપકરણ બનાવી પોતાની પતન તરફ જતી શક્તિઓ પર નિયંત્રણ સ્થાપી લે છે. પછી તે ધ્યાનની ભાવાતીત સ્થિતિમાં

પહોંચી જાય છે, જ્યાં આત્મા રૂપે તે સ્વયં ચૈતન્ય રૂપે વિદ્યમાન છે.

મહર્ષિ રમાણ તથા પૂજ્ય ગુરુદેવ

અષ્ટદળ કમળ, ષટ્ચક્રો તથા નવદ્વારો રૂપી આ દેહ પરમાત્માની શક્તિઓ પ્રવાહિત થતી રહેવાનું એક માધ્યમ બની જાય છે, ત્યારે આપણે કશું ન કરતાં કે કરાવતા હોવા છતાં હંમેશાં ધ્યાનસ્થ રહીએ છીએ. રમાણ મહર્ષિ આનું એક આદર્શ ઉદાહરણ છે. તિરુવન્નમલાઈના તેમના તપસ્થાનમાં સંપૂર્ણ જીવન વીતાવનાર તપસ્વી રમાણ મહર્ષિ આંગળીના વેઠે ગાણાય એવા યોગીઓમાંથી એક છે, જેમના તપે સૂક્ષ્મ જગતને પ્રચંડ હલચલોથી પ્રભાવિત કરી ભારતની આઝાદીનું વાતાવરણ બનાવ્યું. તેમના બ્રહ્મતેજ સંપૂર્ણ ભારતને જ નહીં, વિશ્વને પ્રભાવિત કર્યા. ક્યાંય ન ગયા, કોઈ પ્રવચન ન કર્યું, કોઈ વિશ્વયાત્રા ન કરી, પરંતુ મોટા મોટા વૈજ્ઞાનિકો તેમની સમક્ષ આવ્યા અને ગયા. હાઈજેનબર્ગ જેવા વૈજ્ઞાનિક અને કાર્લજુગ જેવા મનોવૈજ્ઞાનિક તેમની પાસે આવ્યા. તેમના તપમાં મૌન સહભાગી બન્યું. તેઓ પશ્ચિમ માટે એવા મહત્વપૂર્ણ સૂત્ર લઈ ગયા, જેમના આધારે આજના દર્શન અને મનોવિજ્ઞાનનો પાયો રચાયો. સરદાર પટેલને પ્રેરણા મળી અને બાબૂ રાજેન્દ્ર પ્રસાદજીને રમાણ મહર્ષિ પાસે એ જાણવા માટે મોકલ્યા કે મહર્ષિ સ્વતંત્રતા સંગ્રામ માટે શું કરી રહ્યા છે? પોતાની મિતભાષિતા દ્વારા તેમણે બતાવ્યું કે તમે પોતાનું કામ કરો, અમે અમારું કામ કરી રહ્યા છીએ. અમે અમારામાં પોતાની નવદ્વારોની નગરીમાં બેઠા એ બધા કાર્યો કરી રહ્યા છીએ, જે તપયુક્ત વાતાવરણ બનાવવા માટે જરૂરી છે. તપશ્ચર્યામાં, મૌનમાં મોટી શક્તિ છે. તમે એ કર્મયોગમાં કાર્યરત રહો, અમે અમારું કાર્ય કરતા રહીશું (જે જેવામાં મોટેભાગે અકર્મ જ હોય છે.). બ્રહ્મતેજની પ્રભાથી દૂર - દૂર સુધીનું વાતાવરણ પ્રભાવિત થાય છે. પરમપૂજ્ય ગુરુદેવની સૂક્ષ્મીકરણ સાધના પાણ આ જ સ્તરની હતી. તેમના એકથી દોઢ વર્ષના ચાર હિમાલય પ્રવાસ જે સમયે થયા, તે સમય સંકટ ભરેલો હતો, પરંતુ તેમનું સત્ ઉદ્દેશ્ય તપ તથા નવદ્વારોનો તેમનો દેહ પરમાત્માની અનંત શક્તિઓ ભરવા માટેનું માધ્યમ બની ગયાં. પ્રતિકૂળતાઓ અનુકૂળતાઓમાં બદલાતી ગઈ.

આવા સંતો જ્યાં પાણ હોય છે, તેમના આ શ્લોકમાં વાગવિલ સ્વભાવના કારણે, સ્વયંના કર્તાભાવના કારણે, ત્યાગના કારણે તેમના દ્વારા સર્વોત્તમ કાર્યો આપોઆપ થતા રહે છે. તેમના નામ ચાહે વિવેકાનંદ હોય, દયાનંદ હોય, શ્રી અરવિંદ હોય, ગાંધી હોય કે વિનોબા હોય. એટલું જ નહીં; આધ્યાત્મિકની સાથે સાથે વૈજ્ઞાનિક, રાજનેતિક, આર્થિક ક્ષેત્રમાં પાણ સફળતાઓ મળવા લાગે છે. ક્યાંક જ્યોતિબા કુલે જગી ઊઠે છે તો ક્યાંક મહર્ષિ કર્વે તથા બાબાસાહેબ આરટે. આ સફળતાનો આધાર છે, આ

દેવાલયરૂપી દેહધારી સંતો દ્વારા સ્વયંને ' સંન્યસ્ત ' (કર્તાભાવરહિત જીવન)ની સ્થિતિમાં લઈ જવું. આજના આધુનિક વિજ્ઞાનની મહત્વપૂર્ણ ઉપલબ્ધિઓ ચેતનાના આ વિસ્ફોટના કારણે જ આપણને પ્રાપ્ત થઈ છે. આજે જે આવા ભાવ ધરાવતા અસંખ્ય યુવકો યુગનિર્માણનું સ્વપ્ન લઈને ઊભા થઈ જાય તો સમાજ બદલતા વાર નહિ લાગે.

યુવાનોને આહવાન

યુવાનો માટે આજે જેટલું અનુકૂળ વાતાવરણ છે તેટલું ક્યારેય નહોતું. જે સમાજ અહંકારરહિત, સ્વાર્થરહિત કામ કરનારા યુવકો તેયાર કરી શકે તો વિશ્વનું પુનર્નિર્માણ શક્ય છે. ગીતા વારંવાર આ જ બાબત પર ભાર મૂકે છે અને કહે છે કે એમાં બતાવેલ જીવનપદ્ધતિને વ્યવહારમાં ઉતારો, પોતાની શક્તિઓનો વિસ્તાર કરો અને પોતાનું બળ-સામર્થ્ય વધારો. સમાજના જીવનમૂલ્યોમાં એક નવી ક્રાંતિ લાવી દો. અખિલ વિશ્વ ગાયત્રી પરિવારનું એના સંસ્થાપકની સૂક્ષ્મ-કારણ સત્તાના માધ્યમથી આહવાન છે, જેથી એવો તબક્કો આવે અને તે વૃદ્ધ પેઢીને એક બોધપાઠ આપે. યુવા માનસિકતા તથા સંન્યસ્ય ભાવ સાથે કર્મઠતા ભળી જાય તો એવા ચરિત્રનિષ્ઠ યુવાનો ક્રાંતિ લાવીને જ રહેશે. શ્રીકૃષ્ણ પાણ યુવાન અર્જુનને એક રીતે તેના દેહમાં ઘુપાયેલ અનંત સામર્થ્યનો પરિચય કરાવી તેને વારંવાર ઢંઢોળી રહ્યા છે. સર્વકર્માણિ સંન્યસ્ય વારંવાર તેનો જ ઉદ્દેશ્ય કરી રહ્યો છે.

જ્યારે ગીતા વારંવાર અહંભાવ અને તેના પર કેન્દ્રિત કામનાઓનો ત્યાગ કરીને સેવા-સાધના તરફ પ્રેરિત કરે છે, તો એ પ્રશ્ન ઊઠે છે કે શું આ ઉચ્ચ સ્તરે બધા પ્રાણી પહોંચી શકે છે. જ્યારે સ્પષ્ટાએ એકોડહ બહુસ્થામિનું વ્રત લીધું ત્યારે તેમની પાણ કલ્પના રહી હશે કે જીવ પોતાનું સહજ કર્મ કરતો રહે તથા સૃષ્ટિ વધારતો રહે. કોઈના પાણ મનમાં પરસ્પર વિરોધાભાસ જાગી શકે છે. ક્યાંક શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે આ સૃષ્ટિનું સંવર્ધન કરો તો ક્યાંક સંન્યાસ (આજનો કહેવાતો પાખંડથી ભરેલો)ની નિંદા કરે છે તથા વારંવાર આસક્તિ ત્યાગવાનું અને બધી કામનાઓ ત્યજીને માત્ર સેવાધર્મ અપનાવવાનું કહે છે. તો શું માનવીએ સંતાનોત્પાદનની સાથે મહત્વાકાંક્ષાઓ દ્વારા આગળ વધવાની કામનાનું લક્ષ્ય છોડી દેવું જોઈએ ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવા માટે ભગવાન આપણને આગળના શ્લોકો તરફ લઈ જાય છે. ત્રિગુણાતીત સૃષ્ટિના ક્રીડા-કિલ્લોલની ઝલક દર્શાવે છે. આગળનો ચૌદમો શ્લોક જેવો પડશે.

ન કર્તૃત્વં ન કર્માણિ લોકસ્ય સૃજતિ પ્રભુ : ।

ન કર્મફલ સંયોગં સ્વભાવસ્તુ પ્રવર્તતે ॥

પરમેશ્વર સામાન્ય જનોના કર્તાપણાની, કર્મોની કે કર્મફળના સંયોગની પાણ રચના કરતો નથી. આ કર્મફળ સંયોગનું કારણ નથી, વાસ્તવમાં આ તો પ્રકૃતિ જ છે, જે કાર્ય કરે છે, સ્વાભાવિક

રીતે જ બધું થઈ રહ્યું છે.

સ્વભાવસ્તુ પ્રવર્તતે

અર્થ પર જરા ધ્યાન આપવું પડશે. પરમાત્મસત્તા આપણી અંદર અહંભાવ, કામોદ્દેગ અને વિભિન્ન પ્રકારની વાસનાઓ પેદા કરતી નથી. આપણા કર્મો જે પ્રાકૃતિક ઈચ્છાઓને આધીન હોય છે, તેમનો નિયંત્રણ, કર્તાહર્તા પરમેશ્વર જ છે. આપણી મશીનરૂપી કાર કે કોમ્પ્યુટરમાં જે ઈંધણ છે, પાવર છે, તે ચાલે છે તો તેનું કારણ પરમાત્મા છે એ સુનિશ્ચિત છે, પરંતુ તેને કેવી રીતે ચલાવવામાં આવે, ક્યાં જવું જોઈએ, કઈ દિશામાં જવું જોઈએ તથા ઉપકરણનો ઉપયોગ કેવી રીતે અને કેવા કાર્યોમાં કરવામાં આવે, તે કામ પરમાત્માનું નથી. શ્રીકૃષ્ણની આ વાત ખૂબ ગહન છે અને તેને આપણે સારી રીતે સમજવી પડશે. પંખો જાતે ફરતો નથી. જ્યાં સુધી વિદ્યુતશક્તિ આર્મચરમાં પ્રવાહિત નહિ થાય ત્યાં સુધી તે ફરી શકતો નથી. વીજળી પંખાનો સ્વામી છે. એ જ રીતે આત્મસત્તા આપણા યંત્રોનો સ્વામી હોવી જોઈએ. જગદીશ્વર-તે પરમપિતા પરમાત્મા જ આપણા સૌની અંદરની શક્તિઓનો સ્વામી છે. પરંતુ શ્લોક કહે છે તેમ આ જગદીશ્વર કર્તાભાવનું કે કર્મનું સર્જન કરતો નથી તેવી જ રીતે કર્મફળના સંયોગનું પાણ તે નિમિત્ત નથી.

મુક્તિનો પંથ

આપણા દ્વારા કોઈ સાદું કાર્ય થઈ જાય, તો આપણે પોતાને શ્રેય આપીએ છીએ, જ્યારે તે કાર્ય જગદીશ્વરની કૃપાથી આ સચેતન જીવ દ્વારા પ્રકૃતિ પર આરુઢ થઈને પૂર્ણ થયું છે. જ્યારે કોઈ ખોટું-અનૈતિક કાર્ય થઈ જાય ત્યારે આપણે વિધિનું વિધાન અથવા કોઈ બીજા પર દોષ ઢોળી દઈએ છીએ. હકીકતમાં અનંત ચૈતન્યમાં વિરાજમાન એ પ્રભુસત્તા આપણા કાર્યોથી નિરપેક્ષ છે. આપણી ખરાબ ટેવો અને વ્યસનો વગેરે માટે પાણ આપણે પોતાને નિર્દોષ માનીએ છીએ, જ્યારે આપણે સ્વયં કર્તા છીએ. સાચી વાત તો એ છે કે આપણા પૂર્વજન્મનાં અર્જિત કર્મ સંસ્કાર જ વર્તમાન જન્મમાં પ્રારબ્ધ રૂપે પ્રકટ થયાં છે. આ સંસ્કાર કર્મબીજ છે અને પ્રકૃતિની જેમ આ પાણ નિગુણમય સત, રજ, તમ ગુણોથી યુક્ત છે. સમર્પણયોગથી, ગુરુની કૃપાથી તથા તપશ્ચર્યાદિ-જ્ઞાનના સંચયથી આ પ્રારબ્ધોને ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં કાપી શકાય છે, પરંતુ એ માટે આપણું નિયંત્રણ પ્રભુના હાથમાં સોંપવું પડશે, જે ચેતનાના સ્ફુલ્લિગની જેમ આપણી અંદર તથા નિખિલ બ્રહ્માંડમાં વ્યાપેલો છે. દરેક વ્યક્તિ તેના કર્મોને અનુરૂપ જ શરીર ધારણ કરીને પોતાના સંસ્કારોની દિશા અનુસાર કાર્ય કરે છે, કર્મ કરતી જાય છે. કર્મોનો નાશ થતો રહેવાથી પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતું જાય છે, જે અંતે આપણને મુક્તિ તરફ લઈ જાય છે. એ આપણા પર છે કે આપણે અવિદ્યારૂપી પ્રકૃતિ પાસેથી નિર્દેશ લઈએ કે આપણી અંદર બેઠેલા ભગવાન પાસેથી.

આપનાર છે. પંદર વર્ષની ઉંમરમાં પોતાના ચોવીસ લાખના ચોવીસ મહાપુરશ્ચરણોનો શુભારંભ-અખંડ જ્યોતિ પત્રિકાનું પ્રકાશન-ગાયત્રી તપોભૂમિનો શિલાન્યાસ-સહસ્ત્રકુંડી ગાયત્રી મહાયજ્ઞનો સંકલ્પ-વેદોના અનુવાદનો શ્રીગણેશ-યુગ નિર્માણ યોજના, યુગ શક્તિ ગાયત્રી પત્રિકાઓનો પ્રારંભ-યુગ નિર્માણ વિદ્યાલયનું સંચાલન, યુગ નિર્માણ પ્રેસની સ્થાપના, અખિલ વિશ્વ ગાયત્રી પરિવારનો શુભારંભ, શાંતિકુંજની સ્થાપના, કન્યા સત્રો તથા નારી જગરણ સંમેલનોની શૃંખલાનો પ્રારંભ, બ્રહ્મવર્ચસ્ શોધ સંસ્થાનની સ્થાપના, શક્તિપીઠોના નિર્માણનો સંકલ્પ, ગાયત્રી જ્ઞાનપીઠ અમદાવાદના નિર્માણનો નિશ્ચય તથા સૂક્ષ્મીકરણ સાધના નો શુભારંભ જેવા કેટલાક ઘટનાક્રમ એવા છે જે વસંત પર્વથી આરંભ થયેલા મનાય છે. દરેક મંગળ કાર્યનો શુભારંભ આ વસંત પર્વના દિવસે અખંડ દીપક ની પ્રકાશ ઊર્જા તથા સંરક્ષણમાં થયો છે. જે હાલના દિવસોમાં શાંતિકુંજ ગાયત્રી તીર્થમાં નિરંતર પાછલા ૭૭ વર્ષોથી પ્રજ્જ્વલિત છે તથા કીર્તિમાનોનો સાક્ષી છે.

શાંતિકુંજનું અંતઃ ઊર્જા જગરણ સત્ર ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૩ માં હવે ૮ થી ૧૩, ૧૪ થી ૧૮, ૧૯ થી ૨૩ તથા ૨૪ થી ૨૮ તારીખોમાં તથા માર્ચમાં ૧ થી ૫, ૬ થી ૧૦, ૧૧ થી ૧૫, ૧૬ થી ૨૦, ૨૧ થી ૨૫ તથા ૨૬ થી ૩૦ ની તારીખોમાં સંપન્ન થશે. ફેબ્રુઆરીમાં વસંત ના કારણે પહેલા આઠ દિવસ ખાલી રાખ્યા છે. એપ્રિલમાં નવરાત્રિ શિબિર છે. બાદમાં ઓગષ્ટથી જ શૃંખલા આરંભ થશે. જલ્દી આવેદન પત્ર શાંતિકુંજ હરિદ્વાર-૨૪૯૪૧૧ ના સરનામે મોકલવા તથા નિયમાવલી મંગાવી લેવી.

આ વર્ષના વસંત પર્વની સક્રિયતાનું માપદંડ શું હોય એ આપણે બધાએ મળીને અત્યારથી વિચારવાનું છે. આ વર્ષ આ ચાર રૂપોમાં આપણા ઉલ્લાસના પ્રકટીકરણના રૂપમાં મનાવવો જોઈએ.

(૧) પૂજ્યવર ની જેમ આત્મબોધ તથા આત્મોન્કર્ષ માટે વધુ ગાઢ ચિંતન-મનન. સાધના ને વધારે પ્રખર બનાવવી તથા પોતાની વ્યક્તિગત ઉપાસનામાં વધુ એકાગ્રતા લાવી વધુ આત્મમંથન કરી જીવન સાધનાને નિખારવી.

(૨) પોતાના ઉલ્લાસના પ્રતીક રૂપમાં પોતાના સ્થાન, શક્તિપીઠ, પ્રજ્ઞા મંડળ અથવા શાખા કાર્યાલય પર કોઈ ને કોઈ નાના આયોજન રાખવા. દીપ યજ્ઞ પણ થઈ શકે છે તથા જ્ઞાન અવતરણ પર્વના પ્રતીક રૂપે એક પ્રબુદ્ધ સમુદાયની ગ્રેષ્ઠી પણ થઈ શકે છે. જગા જગાએ યુગ શક્તિ ગાયત્રી પત્રિકાના પાઠકો યુગ નિર્માણ સંમેલન નું આયોજન કરે. લાલ મશાલના ચિત્રને ગુરુસત્તાના ચિત્ર સાથે સ્થાપિત કરી જ્ઞાનયજ્ઞને સતત ચલાવવાનું આશ્વાસન આપવું. આ કાર્ય સ્થાનિક સ્તરે જ કરવાનું છે, કેન્દ્રથી ગાયત્રી તપોભૂમિ કે શાંતિકુંજથી ટોળી બોલાવીને કરવાનું નથી.

(૩) યુગ શક્તિ ગાયત્રી તથા અખંડ જ્યોતિ (હિન્દી તથા અંગ્રેજી) પત્રિકાના પાઠકોની સંખ્યામાં વધારો કરવો. આજે આપણે જેટલા છીએ, તેનાથી પાંચ નહીં તો બે ગણા વધવા જોઈએ. યુગ શક્તિના લેખોમાં પાછલા એક વર્ષથી થયેલ પરિવર્તન ને બધાએ જોયું છે. એને હવે વધુ રોચક બનાવીશું. એ પ્રત્યક્ષ રૂપે ગુરુ ચેતનાની પ્રાણ શક્તિની સંપાદિકા છે. એના પાઠક જેટલા વધશે એટલો જ મિશનનો પ્રકાશ આજે છવાયેલ ભ્રાંતિઓ મિટાવશે.

(૪) સાધના સંગઠન સશક્તીકરણ વર્ષમાં ગાયત્રી મંત્રલેખન સાધનાથી લઈ ઓછામાં ઓછા બે આંદોલનો ને પોતાના હાથમાં લઈ ગતિશીલ કરવા તથા જોનની સાથે જોડાઈને વ્યવસ્થિત રીતે એના મુખ્ય કેન્દ્ર (અમદાવાદ, ગાંધીધામ) તથા ઉપકેન્દ્ર (વલસાડ, સુરત, વડોદરા, વાંકાનેર, અમરેલી, જામનગર, મહેસાણા, ભૂજ તથા ડીસા-પાલનપુર) વગેરેને વધુ સક્રિય બનાવવા. આ વર્ષ સંગઠનાત્મક પ્રયાસ એટલો વધુ ગતિશીલ થઈ જાય કે આપણે એક રૂપતાથી બંધાયેલ પ્રતિબદ્ધ દેખાવા લાગીએ. કેન્દ્ર ના પ્રતિનિધિ આ બંને મુખ્ય કેન્દ્રો પર બિરાજમાન હશે તથા સ્થાનીય શક્તિપીઠોના સમય દાનીઓનું પ્રશિક્ષણ કરશે. એક વર્ષમાં તે પરિણામ સામે

આવશે, જેનાથી મિશનની શક્તિ દેખાવા લાગશે. ઉન્સવોની ઉજવણીની જય-જયકાર કરતાં હવે વ્યવસ્થિત તંત્રના નિર્માણને વધુ મહત્વ મળવું જોઈએ. આ વર્ષ ગાયત્રી જ્ઞાનપીઠ તથા શાંતિકુંજ બંનેના પ્રયાસથી જગા-જગાએ સાહિત્ય વિસ્તાર કેન્દ્ર પણ આરંભ થઈ રહ્યા છે. વલસાડ તથા સુરતથી તેનો શુભારંભ થઈ ગયો છે.

વસંત ઉલ્લાસનું-સક્રિયતા નું પ્રતીક છે. આ પર્વના દિવસે એ ઉન્સાહ પણ મનમાં ઉદ્ભવવો જોઈએ કે આપણે કેટલી વધુ જગ્યાએ પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ ના સાહિત્યની સ્થાપના કરી શકીએ છીએ. યુગ ચેતના સાહિત્યની નાની-નાની પુસ્તિકાઓના રૂપમાં પ્રકાશન થયું છે. હિંદી તથા ગુજરાતીમાં છપાયેલ આ પુસ્તકોએ બહુ વ્યાપક વિચારક્રાંતિ કરી છે. આપણે એ બધાને જે મૂળ કિંમતે છપાઈ છે તેને જગા-જગાએ જ્ઞાન પ્રસાદ ના રૂપમાં વહેંચી શકીએ છીએ. નાના-મોટા પુસ્તકો, “ઋષિ ચિંતનના સાન્નિધ્યમાં” તથા વાડમયના વિભિન્ન ભાગ અથવા સંપૂર્ણ વાડમય પણ સ્થાપિત કરી શકાય છે. ગુજરાતી વાડમય ના પૂરા સત્તર ભાગોનું સંસ્કરણ જલ્દી પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે. આ સંકલ્પ જ્ઞાન અવતરણ ના પાવન પર્વ નો મૂળ આધાર બની શકે છે.

હૈદરાબાદ, બેંગલોર, કોલકત્તા, ચેન્નાઈ, વગેરે મહાનગરોમાં તથા વિદેશમાં રહેનાર આપણા પ્રવાસી ભારતીય પણ નિત્ય યુગ શક્તિ મંગાવે તથા વંચાવે છે. તેમનો પ્રયાસ એ હોવો જોઈએ કે તે નવા સદસ્થોને જોડે. વધારાની પત્રિકા મંગાવી વંચાવે. તે પોતાની આસપાસના પરિજનોને પોતાની ત્યાંની ભાષામાં દેવ સંસ્કૃતિ વિશ્વ વિદ્યાલય, ગાયત્રી તીર્થ તથા ગાયત્રી તપોભૂમિમાં ચાલી રહેલ ગતિવિધિઓની જાણકારી આપે. એનાથી મિશન નવી વ્યક્તિઓમાં ફેલાશે.

સાધના સંગઠન સશક્તીકરણ વર્ષના અંતર્ગત સંગઠનાત્મક સક્રિયતા તથા વ્યવસ્થિત ક્રિયા-કર્મો સિવાય એ પણ છે કે આપણે ઓછામાં ઓછા કોઈ પણ બે આંદોલન આ વર્ષ સાધનાની ધરી પર લઈને ગતિશીલ કરીએ. શિક્ષા, સ્વાસ્થ્ય, સ્વાવલંબન, પર્યાવરણ સંરક્ષણ, નારી જાગરણ, કુરીતિનો સામનો તથા વ્યસન મુક્તિની ક્રાંતિઓમાંથી કોઈ

બે આ વર્ષે પરિપૂર્ણ અવસ્થામાં આવી જાય. ૨૦૦૪માં બીજા બે તથા અંતિમ ૨૦૦૫માં ફરીથી બે આંદોલન લઈ આપણે પોતાની સક્રિયતાને પૂર્ણતા સુધી પહોંચાડી શકીએ છીએ. ભારતીય સંસ્કૃતિ જ્ઞાન પરીક્ષા તથા મંત્રલેખનથી લઈ નવરાત્રિ સાધના તો આપણા સૌની સામૂહિક ભાગીદારી છે. આંદોલનમાં આનાથી વધારે ગતિશીલતા આવવી જોઈએ તો જ આપણે ગુરુસત્તા ની નજરમાં પ્રમાણિક ગણાઈશું. વસંત પર્વ આત્મ ચિંતન તથા પોતાની જીવન સાધના ને માપવાનું પર્વ છે. આ પર્વે બધા પરિજન કેવળ સાધનાત્મક દૃષ્ટિએ નહીં, પરંતુ પોતાના સંગઠનની સક્રિયતા ના સ્તરે-જ્ઞાનયજ્ઞ તથા આંદોલનોને ગતિમાન બનાવવાના સ્તરે ધેરું મંથન કરે, ગુરુસત્તાના અનુદાનોને મેળવવાના પ્રયાસ કરે તથા તેમને થશે કે તેમને ઘણા અનુદાન સહેજમાં જ મળી રહ્યા છે. સર્વે પાઠકો-પરિજનો ને વસંત પર્વ ની ભાવભરી શુભકામનાઓ.

ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરામાં નવ દિવસીય

અનુષ્ઠાન પ્રારંભ

વર્તમાન સમયમાં મહામારી, મહાપુધ્ધ, ભૂકંપ, તોફાન જેવાં અનેક કારણોથી પ્રત્યેક માનવ પીડીત છે. અંતરિક્ષમાં પણ ભયાનક હલચલ છે તેને શુધ્ધ કરવા-મનુષ્યમાં સત્ પ્રવૃત્તિ વધારવા આધ્યાત્મિક પ્રયત્ન રૂપે ગાયત્રી ઉપાસના ખૂબ જ જરૂરી છે.

૬ ફેબ્રુઆરી વસંત પર્વથી ગાયત્રી તપોભૂમિમાં નવ દિવસીય અનુષ્ઠાન સત્રો ની શૃંખલા આરંભ થઈ ગઈ છે. દરેક સત્રમાં ૧૫૦ સાધકોની જ હાલ વ્યવસ્થા છે. શાંતિકુંજ તથા તપોભૂમિના કાર્યકર્તા મળીને તેને ચલાવશે. દર મહિને ૬ થી ૧૪, ૧૬ થી ૨૪ તથા ૨૬ થી ૪ તારીખોમાં આ સત્ર ચાલશે. જેમણે ભાગ લેવો હોય તે ગાયત્રી તપોભૂમિ મથુરાના શિબિર વ્યવસ્થા વિભાગથી પત્રાચાર કરે. સ્વીકૃતિ મેળવ્યા બાદ જ શિબિરનો લાભ લેવા વિનંતી છે.

સંગઠન ના આધારે જ બધા શ્રેષ્ઠ કાર્ય નભી શકે છે. પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે ભવન બનાવતા પહેલા દેવમાનવો નુ એક સંગઠન બનાવ્યું, જેનું નામ ગાયત્રી પરિવાર રાખ્યું દેવમાનવોના નિર્માણની, કાર્યકર્તાઓના વ્યક્તિત્વ સુધાર-દોષ નિવારણની આ પ્રક્રિયા અવિરત રૂપે ચાલી રહી છે. ૧૯૨૬ની વસંત પંચમી ૧૮ જાન્યુઆરીએ અખંડ દીપ પ્રજ્જ્વલિત કરવામાં આવ્યો. વાસંતી ઉલ્લાસ આપણી ગુરુસત્તાના માધ્યમથી કંઈક એવો આવ્યો કે તે “એકોહં બહુસ્યામિ” ની માફક એકથી અગણિતમાં વધતો ગયો. આજે એમના અંગ-અવયવોની માફક એક વિશાળ સમુદાય ગાયત્રી તપોભૂમિ, અખંડ-જ્યોતિ સંસ્થાન તથા યુગ તીર્થ શાંતિકુંજ, હરિદ્વારના રૂપે બન્યો. આ ભવન પછીથી બન્યા, પહેલા કાર્યકર્તા તૈયાર થયા, સાધક બન્યા તથા સંગઠનમાં બંધાઈ ગુરુસત્તાની ચારેબાજુ એકત્ર થતા ગયા.

૬ ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૩ વસંત પર્વનો દિવસ આપણા માટે સાધનાની ધરી પર સંગઠિત થઈ પોતાને વધુ મજબૂત-સશક્ત બનાવવાનો સંદેશ લઈને આવ્યો છે. મા સરસ્વતીના રૂપે એ જ્ઞાનના અવતરણનું પણ પર્વ છે. આ જ્ઞાન કલા-સંવેદનાથી ભરેલું હોઈ, માનવ માત્ર પર ઉતર્યું, એના કારણે મનુષ્ય નર-પશુ નહીં દેવમાનવ બન્યો. હજી ભટકેલ દેવતા છે, પરંતુ મોડા-વહેલા તે દેવમાનવ બનશે જ તથા સંગઠિત થઈ પાછો સત્યયુગ લાવશે. જ્ઞાનના અવતરણના આ પર્વે એક અભિનવ શરૂઆત થવા જઈ રહી છે. ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરા તથા શાંતિકુંજ, હરિદ્વાર મળીને એક પ્રકાશન તંત્ર ઊભું કરી રહ્યા છીએ. સંપાદન, લેખન તથા વૈચારિક માર્ગદર્શન શાંતિકુંજનું રહેશે પણ બધું સાહિત્ય ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરાથી પ્રકાશિત થશે. અખંડ જ્યોતિ (હિન્દી તથા અંગ્રેજી) તથા વાડમયને છોડી વેદ, ઉપનિષદ, દર્શન સહિત યુગ ચેતનાને લગતું સાહિત્ય હવે ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરાથી છપાશે તથા ત્યાંથી જ વિભિન્ન સાહિત્ય વિસ્તાર કેન્દ્રો તથા જોનલ કેન્દ્રોના માધ્યમથી વિતરિત થશે. આ વ્યવસ્થા શાંતિકુંજ તથા ગાયત્રી તપોભૂમિના અંને તંત્રોના મંડળે મળીને સામૂહિક

રૂપે બનાવી છે. આ વ્યવસ્થાથી પાઠકો, પરિજનોને સુવિધા તો થશે જ, સાહિત્ય દેશના ખૂણે-ખૂણામાં વ્યવસ્થિત રીતે પહોંચી શકશે. પછી અન્ય ક્ષેત્રીય ભાષાઓનું પ્રકાશન પણ અહીંયાથી કરવાની યોજના બની છે.

આ કાર્ય માટે સૌથી મોટી જરૂર મુદ્રણ માટે કેટલાક નવા યંત્રોની છે, જે પ્રાપ્ત થવા પર જ સાહિત્ય વધુ થઈ શકશે. અન્યારે તપોભૂમિ પાસે માત્ર સીમિત સાધન છે. કોઈ પણ સ્થિતિમાં ગુણવત્તાના સુધાર તથા કવોલીટી પ્રીટીંગ-બાઈડીંગ માટે એક ચાર રંગોનું ઓફસેટ મશીન તથા બાઈડીંગ મશીનો તેમજ બીજા યંત્રોની જરૂર છે. જે રીતે સાહિત્ય કેન્દ્રો વધ્યા છે (હાલમાં ૪૫ છે.) બીજા વધી રહ્યા છે. આ યંત્રો આવવાથી તે દબાણ પૂરી રીતે ઉઠાવી લઈશું. આ બધી વ્યવસ્થા માટે લગભગ રૂ. બે કરોડનો ખર્ચ છે. એકવાર પૈડું ફરશે તો પ્રવાહ બરોબર ચાલશે. આ પ્રારંભિક ક્ષણો ભેગો કરવાની જરૂર છે. પ્રકાશન તથા વિતરણ તંત્રની એકરૂપતા થઈ જવાથી પરિજનોને કેટલી સુગમતાથી પૂજ્યવરના જ્ઞાનરૂપી શરીરથી સાક્ષાત્કાર થઈ શકશે, એ સહેજમાં સમજી શકાય છે.

અમારા પરિજન ભાવનાશીલ છે અને પ્રાર્ણવાન પણ છે. ટીપે-ટીપે સરોવર ભરાય એ ઉક્તિ સાચી છે, પણ એની રાહ જોઈએ તો સમય નીકળી જાય. પ્રકાશન તંત્રને મજબૂત બનાવવા માટે ભામાશાહ, સુપ્રિયા તથા ખીસકોલી સ્તરના બધા પ્રાર્ણવાન સાધકોને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે તે ઉદાર મને અંશદાન આપે તથા વિદ્યા વિસ્તારના પુણ્ય પ્રયોજનમાં ભાગીદારી કરે. આ રકમ શક્તિપીઠ સ્તરે એકત્ર કરી, જનપદ સમન્વય સમિતિ કે પ્રજ્ઞા મંડલ સ્તરે એકત્ર કરી યુગ નિર્માણ યોજના ટ્રસ્ટ, ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરા મોકલશો. ૮૦ જી ના અંતર્ગત છૂટ મળશે. હવે એ અનિવાર્ય બની ગયું છે કે આ તંત્ર જલ્દી ઊભું થાય. વાસંતી ઉલ્લાસમાં જે સંકલ્પ લેવાશે, તે નિશ્ચિત દેવી અનુદાન પરિજનોને અપાવશે. ●

યુગ નિર્માણ સમાચાર

વલસાડ-ગાયત્રી પરિવાર પ્રજ્ઞા સંગઠનના સક્રિય પરિજનોના પ્રયત્ન અને શ્રદ્ધા, નિષ્ઠાથી સાહિત્ય વિસ્તાર હેતુ “ગાયત્રી ચેતના કેન્દ્ર” ૧૦૧ સંગીતા એપાર્ટમેન્ટ ખાતે ૧ જાન્યુઆરીએ નૂતન પ્રારંભ થયેલ છે. શાંતિકુંજના સમર્પિત કર્મઠ આ. વિરેશ્વરજી ઉપાધ્યાય અને ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરાના સમર્પિત આ. દ્વારકાપ્રસાદ ચૈતન્યજીએ સાહિત્ય વિસ્તાર પટલનું ઉદ્ઘાટન કર્યું.

સાંજે પાંચ વાગે પૂ. ગુરુદેવ રચિત તમામ પુસ્તકોનું પ્રદર્શની રૂપે ઉદ્ઘાટન ભારત સરકારના ઉદ્યોગ અને જાહેર સાહસના રાજ્ય કક્ષાના મંત્રી ડૉ. વલ્લભભાઈ કથિરીયાએ કર્યું. તેમણે આ પ્રસંગે જણાવ્યું કે ગાયત્રી પરિવાર દ્વારા વ્યક્તિ નિર્માણ પછી પરિવાર નિર્માણ અને તેના દ્વારા સમાજ નિર્માણના થઈ રહેલ પ્રયત્ન પ્રશંસનીય છે. આવા સારા પ્રયત્નોનો પ્રચાર-પ્રસાર આખા વિશ્વમાં થાય અને ભારત જગદ્ગુરૂ બને એવી શુભેચ્છા પાઠવી. આ પ્રસંગે વલસાડના ધારાસભ્ય શ્રી દોલતભાઈ અને ગણમાન્ય વ્યક્તિઓની ખાસ હાજરી હતી.

કેન્દ્રના સમર્પિત વ્રતધારી આ. વિરેશ્વરજી અને આ. ચૈતન્યજીએ જણાવ્યું કે પૂ. ગુરુદેવ વ્યક્તિ નહિ વિચાર હતા અને તેમના વિચારોની સેવા જ ભગવાનની સેવા છે. આ કેન્દ્ર દ્વારા ગુરુદેવના વિચારો ઘરે-ઘરે પહોંચે એવી અપેક્ષા અને શુભેચ્છા પાઠવી. આ પ્રદર્શનીનો લાભ વલસાડની તમામ જનતા ઉપરાંત સ્કુલ-કોલેજના બાળકોએ લીધો. વલસાડ ગાયત્રી ચેતના કેન્દ્રના પરિજનોની શ્રદ્ધાની બધાએ મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરી.

હૈદરાબાદ-ડૉ. સાહેબે સન્ ૨૦૦૫ કન્યા કુમારીમાં અશ્વમેધ સ્તરના વિરાટ આયોજનની ઘોષણા કરતાં દક્ષિણ ભારતમાં મિશન વિસ્તારની ગતિ-વિધિએ ગતિ પકડી છે. આ ક્રિશાળ કાર્યક્રમ પૂર્વ ૨૪ સ્થાને ૧૦૮ કુંડીય યજ્ઞ આયોજન, દિપયજ્ઞ દ્વારા મંથન શરૂ થઈ ગયેલ છે. વિજયવાડા કેન્દ્ર ઉપર શ્રી દિનેશભાઈ પટેલ, ચંદુભાઈ મારવાડી, ઈન્દ્રવદન પંચોલી સમયદાન દ્વારા પ્રચાર-પ્રસાર કરી રહેલ છે.

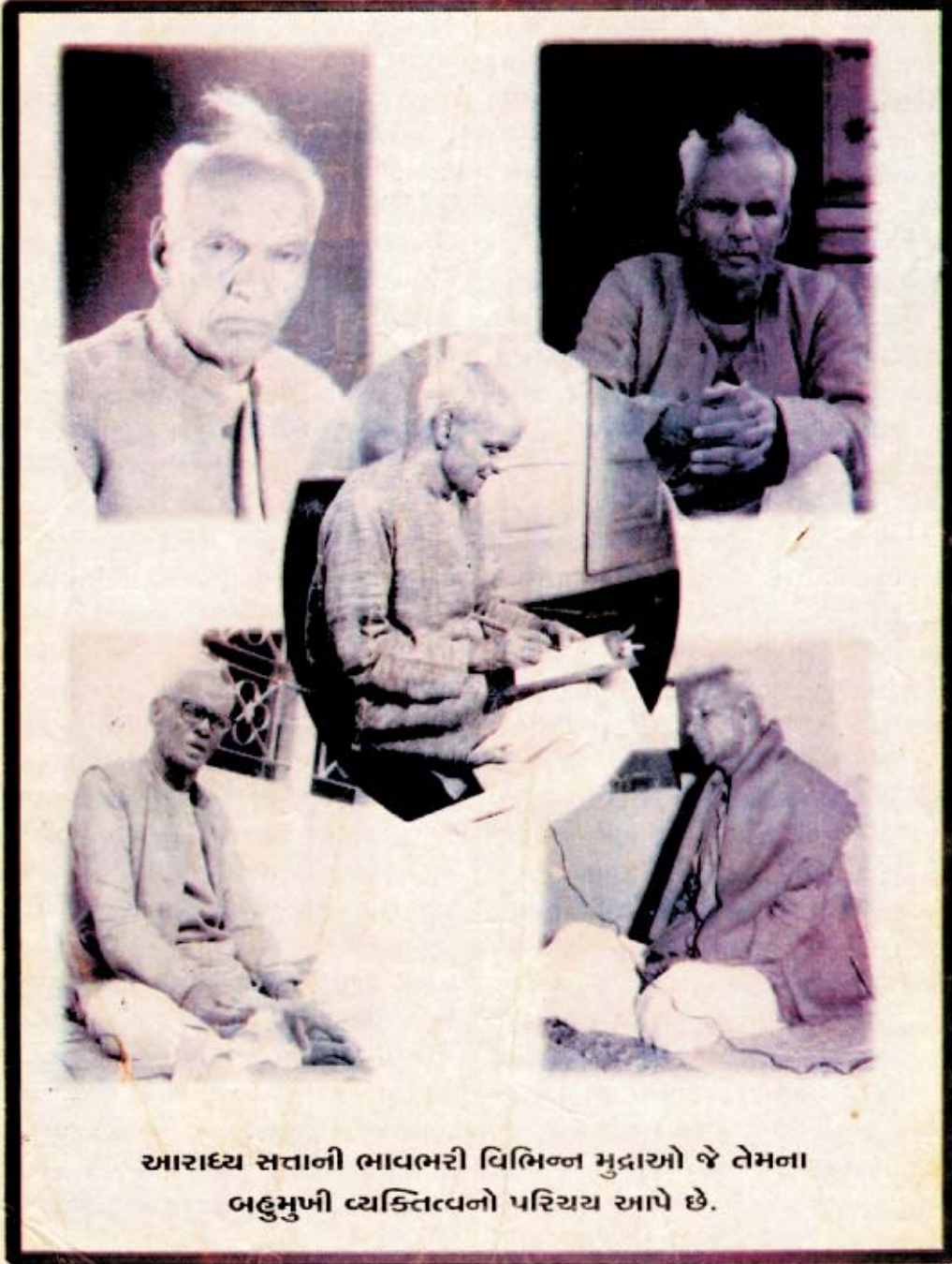
સુરત-સુરત જીલ્લાની સમર્પિત શિષ્યા કુ. દેવીકાબેન પટેલ પૂ. ગુરુદેવના વિચારો જ્ઞાનયજ્ઞ દ્વારા ઘરે-ઘર

પહોંચાડવા નિરંતર પ્રયત્નશીલ છે. હાલમાં જ પોતાની નારી શક્તિને જાગૃત, સંગઠિત કરી ૨૪ આજીવન અને ૨૫૧ વાર્ષિક સદસ્ય આ પત્રિકાના બનાવેલ છે. વસંત પર્વ પ્રસંગે પૂ. શ્રીના ચરણોમાં આવી શ્રદ્ધાંજલિ અગ્રસર ગણાશે.

વડોદરા-મથુરા દ્વારા સુવર્ણ જયંતિ વર્ષની ઘોષણા નિમિત્તે મંત્રલેખન આંદોલન અંતર્ગત હરણી, કારેલીબાગ શાખાના ૩૩ સ્વાધ્યાય કેન્દ્રો દ્વારા ૨૪૦૦-મંત્રલેખન લખાવવાનો સંકલ્પ પરિપૂર્ણ કરેલ છે. તદ્ ઉપરાંત ભરતભાઈ ત્રિવેદી દ્વારા શાળાઓમાં વિદ્યાર્થીઓ પાસે ૨૪૦૦ મંત્રલેખનનો સંકલ્પ લેવાયેલ તે પણ પરિપૂર્ણ થયેલ છે. સમસૂત્રી કાર્યક્રમ અંતર્ગત સર્વ રોગ નિદાન કેમ્પ શ્રી સ્વામી નારાયણ મંદિર (વડતાલ તાબાનું) કારેલીબાગ વડોદરાના પૂ. શ્રી જ્ઞાનજીવનદાસજી (કુંડળના) આશીર્વાદથી ગાયત્રી પરિવારની શાખાને વિના મૂલ્યે આવા કેમ્પો કરવા માટે મફત દવાઓ આપવા માટે તૈયારી બતાવી છે.

મથુરામાં સંકલ્પ સમારોહ કાર્યક્રમ અંતર્ગત શરદપૂર્ણિમાના દિવસે સાંજે દીપયજ્ઞ કરવામાં આવ્યો. દીપ પ્રગટ્ય કરી સંકલ્પોને દોહરાવવામાં આવ્યા તથા મુખ્ય અનિધિ વિશેષ પ્રસિદ્ધ રામાયણ કથાકાર ગીતાબા ગઢવી દ્વારા દીપ પ્રગટાવવામાં આવ્યો તથા તેમની ઓજસ્વી વાણીમાં પ. પૂ. ગુરુદેવના શ્રેષ્ઠ વિચારોનો પરિચય કરાવી મહિલા જાગૃતિ તરફ દિશા-નિર્દેશ કર્યો તથા ગાયત્રી મહામંત્ર કરવા માટે સંદેશો પાઠવ્યો. નારી જાગૃત અંતર્ગત વિશેષ સંદેશો આપવામાં આવ્યો. મહિલા મ્યુ. કાઉન્સિલર્સ શકુંતલાબેન મહેતાએ પણ નારી જાગૃત પર પ્રકાશ પાડી નારી સંગઠિત બની સન્ કાર્યો કરવા સૂચન કર્યું.

કરલી-ગાયત્રી પરિવાર કરલી શાખા દ્વારા “મોટા બાવન કડવા પાટીદાર સમાજ” નો સમૂહ લગ્ન પ્રસંગ યોજાયો હતો. સમાજના આ પ્રથમ સમૂહ લગ્નમાં કુલ ૭ નવ દંપતિઓએ ભાગ લીધો હતો. દરેકે સમાજના કુરીવાજો અને વ્યસનો ત્યજીને ઉન્નત જીવન જીવવાનો નિર્ધાર કર્યો હતો. આ સમૂહ લગ્નોત્સવમાં ઊંનડા, ઉનાવા તથા કરલી શાખાના પરિજનોએ સારો સહયોગ આપ્યો હતો. લગ્નોત્સવનું કર્મકાંડ મહેસાણાના કાર્યકર શ્રી સર્વદમન જોષી, કનુભાઈ જોષી તથા બ્રાહ્મભાઈએ રોચક શૈલીથી કરાવ્યું હતું. ☉

માસિક યુગ નિર્માણ યોજના ટ્રસ્ટ મથુરા માટે મૃત્યુંબજ્ય શર્મા દ્વારા પ્રકાશિત તથા યુગ નિર્માણ પ્રેસ મથુરામાં મુદ્રિત અને
યુગ નિર્માણ યોજના ટ્રસ્ટ મથુરાથી પ્રકાશિત-સંપાદક, ડૉ. પ્રણવ પંડ્યા, સહ સંપાદક-વનશ્યામભાઈ પટેલ